

ISSN 1840 - 1678
UDK 630

UDRUŽENJE INŽENJERA I
TEHNIČARA ŠUMARSTVA FBiH I
HRVATSKO ŠUMARSKO DRUŠTVO

NAŠE ŠUME

OUR FORESTS

ČASOPIS ZA UNAPRIJEĐENJE
ŠUMARSTVA, HORTIKULTURE
I OČUVANJA OKOLINE

Broj

20-21

decembar - prosinac
GODINA IX
Sarajevo, 2010.

Časopis za
unaprijeđenje
šumarstva,
hortikulture
i očuvanja
okoline.

NAŠE ŠUME OUR FORESTS

Journal for the
improvement
of forestry,
horticulture
and preservation
of the environment.

IZDAVAČ – PUBLISHER

Udruženje inženjera i tehničara šumarstva Federacije Bosne i Hercegovine (UŠIT FBiH)
i Hrvatsko šumarsko društvo Mostar (HŠD)
Association of Forestry Engineers and Technicians Federation of Bosnia and Herzegovina (UŠIT FBiH)
and the Croatian Forestry Society Mostar (HŠD)

ZA IZDAVAČA – FOR PUBLISHERS

Prof. dr. Mersudin Avdibegović, Ljubo Rezo, dipl. ing. šum.

SAVJET ČASOPISA – EDITORIAL COUNCIL

Ahmet Sejdić, dipl. ing. šum. - **Predsjednik** – President

Prof. dr. Mersudin Avdibegović, mr. sc. Đevad Muslimović, Sead Hadžiabdić, dipl. ing. šum., dr. sc. Šefik Koričić,
mr. sc. Ahmed Dizdarević, Bilja Zorić, dipl. ing. šum., Behudin Zec, dipl. ing. šum., Edib Pašić, dipl. ing. šum.,
Miroslav Biloš, dipl. ing. šum., Sead Alić, dipl. ing. šum., Nevzeta Elezović, dipl. ing. šum., mr. sc. Senad Kozar,
Marko Bagarić, dipl. oec., Mladinko Perković dipl. oec., Ante Begić, dipl. ing. šum., mr. sc. Ivica Jurić,
Davorka Prce, dipl. ing. šum., Vlado Boro, dipl. ing. šum.

REDAKCIJA ČASOPISA – EDITORIAL BOARD

Samira Smailbegović, dipl. ing. šum., Ivan Anđelić, dipl. iur., Mirza Pjano, dipl. ing. šum., Sead Hadžiabdić, dipl. ing. šum.,
Frano Kljajo, dipl. ing. šum., Ismet Zečević, dipl. ing. šum., Smail Karović, dipl. ing. šum., Sead Alić, dipl. ing. šum.,
Dragan Tomić, dipl. ing. šum., Jusuf Čavkunović, dipl. ing. šum., Fadil Šehić, dipl. ing. šum.

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK – EDITOR - IN - CHIEF

Prof. dr. Dalibor Ballian

ZAMJENIK GLAVNOG I ODGOVORNOG UREDNIKA – DEPUTY EDITOR - IN - CHIEF

Prof. dr. Sead Vojniković

TEHNIČKI UREDNIK – TECHNICAL EDITOR

Azer Jamaković

LEKTORI – PROOF READERS

Prof. Dunja Grabovac - **Bosanski jezik** - Bosnian language

Mr. sc. Josip Raos - **Hrvatski jezik** - Croatian language

GRAFIČKO UREĐENJE I DTP – GRAPHIC PREPARATION AND DTP

Ivica Čavar, Branka Čavar

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNOJ STRANI – Photo on the front page

Sušenje šuma na Oštrelju 2004. - (foto – photo: Dalibor Ballian)

ŠTAMPA – PRINTING TIRAŽ

Štamparija Fojnica 1000 kom.

ADRESA REDAKCIJE ČASOPISA – ADDRESS

Redakcija časopisa „Naše šume“ – Editorial board of „Naše šume“

Ul. Titova br. 7

71000 Sarajevo

Bosna i Hercegovina

Tel./fax: + 38733202737

E-mail: info@usitfbih.ba

WEB stranica: <http://www.usitfbih.ba/casopis.html>

Journal of „Naše šume“ Online: <http://www.usitfbih.ba/casopis.html>

NAPOMENA: Redakcija časopisa „Naše šume“ ne mora biti saglasna sa stavovima autora.

Rukopisi, fotografije, CD i diskete se ne vraćaju.

Note: The Editorial board of „Naše šume“ may not be consistent with the attitudes of the author.

Manuscripts, photos, CDs and disks are not returned.

Časopis «NAŠE ŠUME» upisan je u Registar medija u Ministarstvu obrazovanja, nauke i informisanja Kantona Sarajevo pod brojem: NMK 43/02 od 03. 04. 2002. god., na osnovu člana 14. Zakona o medijima. Mišljenjem Federalnog ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta/športa Bosne i Hercegovine,

broj 04 - 15 - 7094/02 od 25. 10. 2002. god. časopis „NAŠE ŠUME“ je proizvod iz člana 19. tačka 10.

Zakona o porezu na promet proizvoda i usluga na čiji se promet ne plaća porez na promet proizvoda.

Journal „Naše šume“ is entered in the Register of the media in the Ministry of Education, Science and Information of the Canton Sarajevo: NMK 43/02 of 03. 04. 2002., on the basis of Article 14 Law on the media. Opinion the Federal Ministry of Education, Science, Culture and Sport of Bosnia and Herzegovina, the number of 04 - 15 - 7094/02 of 25. 10. 2002. Journal of „Naše šume“ is a product of the Article 19 10th point

Law on tax on goods and services on which the market does not pay sales tax on products.

Časopis „Naše šume“ indeksiran je u naučnoj bazi podataka CAB Abstracts –

Journal „Our Forests“ is indexed and abstracted in the scientific database CAB Abstracts

SADRŽAJ:

RIJEČ GLAVNOG UREDNIKA	2
UDK 712.2(1-751.2 Šar planina) (497.115) Nail Kryeziu ANALIZA USLOVA ZA RAZVOJ TURIZMA U NACIONALNOM PARKU "ŠAR PLANINA" ANALYSIS OF CONDITIONS FOR TOURISM DEVELOPMENT IN NATIONAL PARK "SHAR MOUNTAIN"	3
UDK 581.92:552.54(497.6) Vladimir Beus i Sead Vojniković KOMPARACIJA FLORISTIČKOG SASTAVA ŠUMA BUKVE I JELE NA KREČNJACIMA - DOLOMITIMA, BAZIČNIM I ULTRABAZIČNIM ERUPTIVIMA U BOSNI COMPARISON FLORISTICAL COMPOSITION OF BEECH AND FIR FOREST ON LIMESTONES-DOLOMITES, BASIC AND ULTRABASIC ERUPTIVES IN BOSNIA	17
UDK 398.32(497.6) Mijo Franković KULT DRVEĆA U ŽIVOTU I OBIČAJIMA STANOVNIŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE THE TREE CULT IN LIFE AND HABITAS OF POPULATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA	29
UDK 582.681.71:632.5(497&) Branka Marić DIVLJI KRASTAVAC ILI LAŽNA JABUKA WILD CUCUMBER OR MOCK APPLE - ECHINOCYSTIS LOBATA (MICH) FORREY ET A. GRAY	37
UDK 630*2(253)(497,6 Bobija) Sabahudin Solaković PRAŠUMA "BOBIJA" ŠPD "UNSKO-SANSKE ŠUME" - ŠGP "SANSKO" SANSKI MOST	40
Intervju - Mr. sc Dževad Muslimović	42
Intervju - Mr. sc. Zejnil Berilo	45
Izgradnja protupožarnog puta Gradina	47
ŠPD "UNSKO - SANSKE ŠUME" d.o.o. Bosanska Krupa	48
Šumarija Tešanj u novom poslovnom objektu	53
ŠUMARSKI PROGRAM F BiH Aktivnosti na izradi šumarskog programa Federacije BiH	54
Edukacija "Monitoring" i evaluacija	57
Ima li područje krša u novom Zakonu o šumama i nacionalni značaj	58
Poziv za uključivanje u rješavanje problematike JP "Šume Herceg-Bosne" d.o.o. Mostar i radnika ovog poduzeća	59
Samostalni sindikat zaposlenika JP "Šume Herceg-Bosne", d.o.o. Mostar Otvoreno pismo predsjedniku Vlade Federacije Bosne i Hercegovine	62
INFORMACIJE SA MEĐUNARODNIH ZNANSTVENIH SKUPOVA Završno zasjedanje akcije COST E52 Burgos, Španjolska	63
Međunarodna konferencija o šumskim ekosustavima, genomici i adaptaciji San Lorenzo de el Escorial (kod Madrida)	65
XXIII. kongres IUFRO-a Šume za budućnost - održivost društva i okoliša	66
Drugo zasjedanje COST EP 0803 akcije "Belowground carbon turnover in European forests" Ljubljana, Slovenija	68
INFORMACIJSKI SUSTAVI U ŠUMARSTVU Osnivanje Europskog informacijskog sustava o šumskim genetskim resursima - EUFGIS	69
STUDIJSKA PUTOVANJA Impresije sa studijskog boravka u Turskoj "Kontrola erozije, tehnike pošumljavanja i rehabilitacije degradiranih šumskih zemljišta"	72
Hronološki prikaz studijskog putovanja u okviru teme: "Održivo upravljanje lovištima u cilju povećanja prihoda"	77
Posjeta sajmu šumarstva "Interforst 2010" Minhen	81
Zapisi sa posjete mađarskih prijatelja Dobro nam došli i bolje nas našli gosti iz Mađarske	84
PROMOCIJA KNJIGE Registar rijetkih, starih i historijski značajnih stabala na području Tuzlanskog kantona	88
NOVE KNJIGE Tito - lov - politika	90
Uputstvo za prebrojavanje divljači	91
JUBILEJ Generacija studenata školske 1971./1975.	92
HODOLJUBLJA Jajce, kraljevski grad	93
Etno selo Herceg - stari grad Ljubuški - vodopad Kravice - Počitelj	97
Zapisnik sa II. vanredne skupštine Udruženja inženjera i tehničara šumarstva F BiH	101
IN MEMORIAM Posljednji pozdrav kolegi Vladi Topiću	104
Prof. dr. sc. Konrad Pintarić	105
Oproštajni govor	107
Dr. sc. Čedomil Šilić	108
Mithat Hurem	110
Dragutin (Ive) Levarda	111
Upute autorima	112

**RIJEČ GLAVNOG
UREDNIKA**

prof. dr. Dalibor Ballian

Bližimo se kraju kalendarske godine, i pred nama je drugi ovogodišnji dvobroj časopisa Naše šume, a naredne redove ovog uvodnika želim posvetiti ovoj godini, godini "biološke raznolikosti".

Kao što je poznato, Ujedinjeni narodi su 2010. godinu, koja je već pri kraju, proglasili Međunarodnom godinom "biološke raznolikosti", u svrhu što boljeg promoviranja zaštite prirodne raznolikosti u svijetu, a koja je u svijetu prilično narušena. Stoga ćemo se ovdje malo osvrnuti na značaj biološke raznolikosti i očuvanja životne raznolikosti kroz zaštitu i potrajno gospodarenje šumama.

Samo istraživanje i očuvanje biološke raznolikosti često je primarni cilj u svim aktivnosti koje se sprovode pri potrajnom gospodarenju šumom. Ovdje se, prije svega, misli na planiranje i provođenje aktivnosti koje su vezane za uzgajanje i zaštitu šuma, i to bez razlike da li su šume umjetne ili prirodne, a tu su i brojne aktivnosti vezane za lovnu divljač. Glavne se aktivnosti posebno usmjeravaju ka jednom od bitnih ciljeva, a to je očuvanje strukture i potrajnosti gospodarenja šumom, ili šumskim prirodnim resursima. Ipak, osnovni temelj biološke raznolikosti i njegovih spoznaja leži u provođenju različitih fundamentalnih istraživanja, bilo na razini između vrsta, na unutar vrstnoj razini, a što najčešće provodimo kroz serije morfoloških ili genetičkih istraživanja. Osnovni cilj ovih istraživanja jest u dobivanju ili nedobivanju razlika između istraživanih populacija ili vrsta. Dobiveni rezultati iz takvih istraživanja, a neka su objavljena i u ovom časopisu, temeljne su spoznaje za planiranje aktivne zaštite biološke raznolikosti u šumama.

Kako proizlazi iz potrajnog gospodarenja šumom, te iz brojnih aktivnosti koje se tim obuhvaćaju, moramo stalno kroz znanost i šumarsku praksu promovirati zaštitu biološke raznolikosti na određenim razinama. Ovdje je jako bitno da se kroz uključivanje obrazovnih institucija, šumarskih poduzeća, nevladinih organizacija i pojedinaca planski, a ne nikako stihijski, provode konkretne akcije na zaštiti biološke raznolikosti, uz stalno unapređenje potrajnog gospodarenja šumom na temeljima novih znanstvenih spoznaja. Sve aktivnosti treba da imaju za cilj smanjenje na minimum štetnih posljedica za biološku raznolikost u svim tipovima šuma kojima se gospodari.

Možda, je ipak, među tim aktivnostima najznačajnije da se radi na podizanju svijesti o važnosti zaštite biološke raznolikosti za općeljudsku dobrobit kao i na promociji ekonomskih prednosti očuvane biološke raznolikosti u našim šumama, kroz poštivanje principa potrajnog korištenja svih šumskih raspoloživih resursa. Također, tu su i nova brojna saznanja o svim čimbenicima koji ugrožavaju biološku raznolikost, a prije svega o brojnim nesavjesnim pojedincima, protiv čega treba da imamo razvijen sustav zaštite. Kako smo u zadnje vrijeme veoma često svjedoci sustavnog gubitka biološke raznolikosti zbog pretjerane gladi društva i pojedinaca za jeftinom šumskom sirovinom (drvom), to više treba da potičemo stvaranje sustava za zaštite diverziteta. Zato šumarska praksa u narednom razdoblju treba kroz primjenu novih znanstvenih spoznaja, kroz tehnike i metode potrajnog gospodarenja da pokuša očuvati i poboljšati postojeću biološku raznolikost, za buduća pokoljenja. Za te aktivnosti u šumarskim poduzećima postoji dovoljno resursa, kako ljudskih, tako i materijalnih. Ovdje posebno treba naglasiti da nema uspješnog suvremenog šumarstva ako se ne radi na širenju pozitivnih poruka o zaštitu biološke raznolikosti kroz uključivanje i angažiranje što većeg broja ljudi, pretežito mladih.

Nail Kryeziu ¹

Abstract

Social needs for economic development, growth requires citizens of Kosovo for rest, and recreation in nature, stimulate activation of unused natural resources for ecotourism.

For the development of this perspective industry, are particularly suitable forested-mountain areas because they give beauty, pleasant, clear and healthy natural habit. Most successfully, condition for tourism development, within the forest areas, has National Park “Shar Mountain” that is characterized by exceptional natural value and beauty. On the territory of the national park have identified many areas that have favorable conditions for development of mountain tourism, however a special tourist importance have Brezovica, which is only moderated the winter tourist center, and Prevalac that, because of the extraordinary natural resources and favorable geometric position, in the future be developed as a tourist and recreation center of special interest. Current problems on Kosovo present tendency of rush tourism development in National Park and other forest areas that is contrary to the principles of protection natural environment. Current situation is consequence effort appropriate interest groups to achieve their interests representing Legislation and Forestry institutions. To prevent further degradation natural and tourist values, forestry industry must develop a long-term plan for development of ecotourism in forest areas. During activating, the tourism potential must take care of mutual correlation and connection between protection natural environment and tourist activities.

Research of this work is concentrated in the area Prevalac, like potentially the most important tourist areas in National Park; however, research results can serve as a guideline the development of tourism in other forest areas.

Keywords: National Park, Tourism Development, forest area, natural value, tourist and recreation center, Tourist Potentials, protection natural environment.

1. Uvod Introduction

Društvene potrebe za ekonomskim razvojem i porast zahtjeva građana Kosova za odmorom i rekreacijom u prirodi, podstiču aktiviranje neiskorištenih prirodnih potencijala za potrebe ekoturizma. Prirodna sredina, kao turističko područje, na razvoj turizma utječe na dva načina:

- kao prirodni uslovi koji omogućavaju ugodan boravak i
- kao prirodne ljepote koje predstavljaju estetske privlačne vrijednosti.

Za razvoj ove perspektivne privredne grane, naročito su pogodna šumsko-planinska područja zbog karaktera reljefa, svježine planinske klime, bogatstva sniježnih padavina, bujnih šumskih i travnatih vegetacija i bogatstva flore i faune. Posebna vrijednost ovih područja je nezagađenost, tako da, pored ugodnog klimata, pružaju i čistu i zdravu prirodnu sredinu. Najpovoljnije uslove za razvoj turizma, u okviru šumskih područja, posjeduje Nacionalni Park „Šar planina” koga karakterišu izuzetne prirodne vrijednosti i ljepote. Na teritoriji Nacionalnog Parka su identifikovana mnoga područja koja imaju povoljne uslove za razvoj planinskog turizma, i to: Brezovica, Prevalac, Crni Kamen, Kopane Vode i Gradac. Poseban turistički značaj imaju Brezovica, koja predstavlja jedini uređeni zimski turistički centar, i Prevalac koji se, zbog izvandrednih prirodnih vrijednosti i povoljnog geoprometnog položaja, u budućnosti treba razviti kao turističko-rekreativni centar od posebnog interesa.

Trenutni problem na Kosovu predstavlja tendencija stihijskog razvoja turizma u Nacionalnom Parku i drugim šumskim područjima koji je u suprotnosti sa principima zaštite prirodne sredine. Postojeće stanje je posljedica nastojanja odgovarajućih interesnih grupa da ostvare svoje interese zapostavljajući zakonodavstvo i instituci-

¹ Mr.sc. Nail Kryeziu, Nacionalni park “Šar planina”, Prizren.

je šumarstva. Da bi se spriječila daljna degradacija prirodnih i turističkih vrijednosti, šumarske institucije moraju izraditi dugoročni plan razvoja ekoturizma u šumskim područjima. Prilikom aktiviranja turističkih potencijala mora se voditi računa o međusobnoj korelaciji i povezanosti zaštite prirodne sredine i turističkih aktivnosti.

Istraživanja ovog rada su koncentrisana na područje Prevalca, kao potencijalno najznačajnijeg turističkog područja u Nacionalnom Parku, međutim, rezultati istraživanja mogu poslužiti kao putokaz za razvoj turizma i u drugim šumskim područjima.

2. CILJEVI I ZADACI ISTRAŽIVANJA CONCEPTION AND TASKS OF RESEARCH

Ciljevi i zadaci istraživanja provedenih u ovom radu bili su sljedeći:

- Analiza prirodnih i prostornih uslova Prevalca, koji predstavlja potencijalno turističko područje u Nacionalnom Parku „Šar planina”, sa ciljem ocjene mogućnosti za razvoj turističko-rekreacionog centra za planinski turizam.
- Prijedlog mjera koje mogu poslužiti kao smjernice za razvoj turizma u Nacionalnom Parku i šumskim područjima uopšte.
- Prijedlog zoniranja područja Prevalca prema režimu zaštite i namjeni sa ciljem da se razvoj turizma uskladi sa funkcijom zaštite prirode.
- Upoznavanje javnosti o značaju aktiviranja domaćih turističkih potencijala.

3. METODE RADA METHODS OF WORK

U procesu prikupljanja podataka, analize i interpretacije rezultata istraživanja korištene su sljedeće naučno-istraživačke metode:

- *SWOT analiza*: Korišten je pri procjeni šansi i prijetnji iz vanjskog okruženja i unutrašnjih snaga i slabosti Nacionalnog Parka, odnosno Prevalca kao potencijalnog turističko-rekreativnog centra.
- *Snimanje terena i istraživanje prirodnih vrijednosti*: Ovaj metod je korišten za ocjenu prirodnih vrijednosti Prevalca za potrebe zoniranja područja i utvrđivanje prirodnih i prostornih uslova za razvoj turizma.
- *Anketiranje i studij slučaja*: Ovaj metod korišten je za prikupljanje podataka koji se odnose na ispitivanje mišljenja različitih interesnih grupa u vezi sa razvojem Prevalca kao turističko-rekreativnog centra.
- *Metod analize i sinteze*: Korišten je za prikupljanje, analizu i obradu podataka koji se odnose na prirodne i prostorne uslove za razvoj turizma na Prevalcu.
- *Odgovarajući statistički obračuni*: Ovi metodi, posebno metod relevantnih (procentualnih) odnosa, korišteni su pri interpretaciji rezultata istraživanja.

4. ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA ŠUMSKO- PLANINSKOG PODRUČJA PREVALAC ANALYSIS OF EXISTING CONDITION FOREST- MOUNTAIN AREA PREVALAC

4. 1. SWOT analiza

SWOT analiza podrazumijeva analizu internih (unutrašnjih) snaga i slabosti potencijalnog turističko-rekreativnog centra Prevalac, kao i prilika i pretnji koje djeluju iz eksternog (vanjskog) okruženja. SWOT analiza treba da omogući dobivanje kvalitetnih informacija koje treba da posluže za identifikaciju postojećeg stanja i definisanje mjera za razvoj planinskog turizma na Prevalcu.

Snage (prednosti)	Slabosti
• povoljni prirodni i prostorni uslovi za razvoj turizma • očuvanost izvornih vrijednosti prirode • povoljna geografska pozicija i geoprometni uslovi	• nedostatak strategije razvoja turizma, prostornog plana i dugoročnog plana upravljanja (Menadžment plana) • nekompletiranost zakonodavstva za upravljanje Nacionalnim Parkom, • neracionalno korištenje prirodnih resursa.
Šanse u okruženju	Prijetnje iz okruženja
• stalan porast zahtjeva građana Kosova i regiona za planinskim turizmom • zainteresovanost domaćih i inostranih organizacija za investiranje na razvoj turizma • nedostatak konkurencije, odnosno uređenih turističko-rekreativnih centara na Kosovu • relativno visoke cijene turizma na moru	• nedovoljna podrška vladinih institucija za razvoj turizma • postojanje sukoba interesa različitih interesnih grupa u pogledu načina razvoja turizma • stagnacija ekonomskog razvoja Kosova

Tabela 1. SWOT analiza vanjskog i unutrašnjeg okruženja potencijalnog turističko-rekreativnog centra Prevalac

4.1.2. Analiza i diskusija rezultata

SWOT analiza pokazuje da šumsko-planinsko područje Prevalac ima dobru perspektivu da se razvije kao turističko-rekreacioni centar jer posjeduje brojne prednosti i šanse u okruženju koje dominiraju u odnosu na unutrašnje slabosti i vanjske prijetnje. Na osnovu rezultata SWOT analize, za razvoj turizma na Prevalcu i u Nacionalnom Parku uopće, predlažu se SO strategije (Max-Max) koje koriste unutrašnje prednosti da bi se maksimalno iskoristile šanse u vanjskom okruženju.

Strateški razvoj turizma treba da se usmjeri na angažiranje privatnog kapitala koji omogućava brzo i efikasno aktiviranje turističkih potencijala šumskih područja. Ova strategija je u skladu sa tranzicionim promjenama na Kosovu koje su usmjerene na privatizaciju društvenih organizacija i uvođenju liberalne tržišne ekonomije. Da bi se stimulisao razvoj turizma Vlada Kosova treba da osigura povoljne zakonske i administrativne uslove za privatne investicije na teritoriji Nacionalnog Parka i šumskim područjima.

4.2. Snimanje terena i istraživanje prirodnih vrijednosti Prevalca

Snimanje terena i istraživanje prirodnih vrijednosti obavljena su u periodu 2005.-2007. godine na širem području Prevalca na površini od oko 3000 ha. Prilikom istraživanja korišteni su orto-foto snimci, topografske karte i različiti instrumenti (GPS, padomjer, i dr.) za utvrđivanje geografskih, reljefnih i orografskih parametara koji su navedeni u okviru rezultata istraživanja. Determinacija endemičnih zeljastih biljaka vršena je na licu mjesta ili u laboratoriji koristeći se literaturom domaćih i stranih autora.

Obavljena istraživanja imala su za cilj ocjenu prirodnih vrijednosti Prevalca za potrebe zoniranja područja prema režimu zaštite i namjeni, i utvrđivanje prirodnih i prostornih uslova za razvoj turizma.

4.2.2. Rezultati terenskih istraživanja

Na osnovu istraživanja prirodnih resursa utvrđeno je da područje Prevalca obiluje bogatstvom prirodnih vrijednosti koje su od posebne važnosti za kosovsko i balkansko prirodno naslijeđe. S obzirom na prirodne vrijednosti i vrstu namjene, identifikovane su sljedeće zone:

1) Zone sa posebnim prirodnim vrijednostima

- **Munika** - zona sa šumama munike (*Seslerio-Pinetum heldreichii* i *Luzulo-Pinetum heldreichii*) i rijetkom florom: *Anthyllis aurea*, *Aster alpinus*, *Campanula albanica*, *Cynanchum huteri*, *Doronicum orphanidis*, *Dianthus cartusodarum*, *Dianthus integrus*, *Lilium albanicum*, *Laserpitium siler*, *Onobrychis scardica*, *Potentilla speciosa*, *Stachys scardica*, *Scabiosa dubia*, *Thymus albanus*, *Verbascum scardicollum*, *Verbascum nikolai*, *Viola zoisii*, *Viola grisebachii* i dr. Ova zona je bogata i mnogim vrstama divljih životinja i ptica koje su navedene u okviru opisa prirodnih vrijednosti Prevalca.

- **Bistrica** - visokoplaninski silikatni lednički cirk u okviru kojeg se nalaze dva mala jezera, izvor i gornji tok Bistrice i prateći ekosistemi bogati endemičnom florom: *Anemona narcissiflora*, *Crocus scardicus*, *Cryptogramma crispa*, *Draba korabensis*, *Dianthus scardicus*, *Lilium albanicum*, *Potentilla doerfleri*, *Pedicularis oederi*, *Ranunculus incomparabilis*, *Silene waldsteinii*, *Selaginella selaginoides*, *Salix herbacea* i dr. U podnožju zone nalaze se subalpinske šume bukve (*Fagetum subalpinum*).

- **Bistra** - visokoplaninska zona sa šumama munike (*Seslerio-Pinetum heldreichii*), molike (*Ajugo-Pinetum peucis*), munike, molike i bijelog bora (*Pineto-Pinetum peucis mixtum*), munike i rdastog rododendrona (*Rhododendro-Pinetum peucis*), i visokoplaninskim ekosistemima na silikatu bogatim rijetkom florom: *Carex foetida*, *Cryptogramma crispa*, *Draba korabensis*, *Dianthus scardicus*, *Dianthus superbus*, *Diphysium alpinum*, *Hesperis dinarica*, *Lilium albanicum*, *Narthecium scardicum*, *Phyteuma confusium*, *Potentilla doerfleri*, *Potentilla montonegrina*, *Pancicia serbica*, *Plantago gentianoides*, *Rumex nivalis*, *Rhodiola rosea*, *Silene waldsteinii*, *Saxifraga bryoides*, *Saxifraga androsacea*, *Veronica alpina*, *Veronica aphylla* i dr. Ovu zonu karakteriše i ledničko Jažinačko jezero i raznolikost faune i ornitofaune koja je opisana u okviru prirodnih vrijednosti Prevalca.

2) Zona bukovih šuma

Šume bukve (*Fagetum montanum* i *Fagetum subalpinum*) prostiru se uglavnom na sjevernim ekspozicijama i zauzimaju centralni dio šireg područja Prevalca. Većina ovih šuma pripada trećem bonitetnom razredu. Njihovo zdravstveno stanje je narušeno uslijed neadekvatnog gazdovanja u prošlosti.

3) Zona za zimske sportove

Tereni pogodni za zimske sportove (skijanje) identifikovani su na lokalitetima: Tošovica, Pavlov Kamen, Velika Planina i Bačilište. Ovi lokaliteti su pokriveni travnatom vegetacijom i prostiru se južno od regionalnog puta Prizren-Štrpce. Osnovne karakteristike terena za zimske sportove su:

- Nadmorska visina: od 1550 do 2350 m.
- Visinska razlika: 800 m.
- Srednji nagib terena: 36 %.
- Ekspozicija: sjeverna i sjeveroistočna.
- Dužina staza za skijanje: od 250 m do 3500 m.
- Vremensko zadržavanje sniježnog pokrivača: 4-5 mjeseci (decembar-april).
- Debljina sniježnog pokrivača u zimskoj sezoni: oko 1 m.

4) Zone za turističku izgradnju (urbanizaciju)

• Prevoj Prevalac - zona sa desne i lijeve strane regionalnog puta Prizren-Štrpce gdje se nalazi objekat Poljoprivredne zadruge „Liria“ i vikend kućice izgrađene 80-ih godina. Ova zona treba da predstavlja centralnu zonu turističke izgradnje gdje treba planirati izgradnju kapitalnih turističkih objekata (hotela i motela) i ograničeni broj vikend kućica.

• Papražina - zona koja je pogodna za razvoj zdravstvenog turizma (izgradnju sanatorijuma za liječenje plućnih, kardiovaskularnih i drugih bolesti).

• Šumarska kuća - zona gdje treba planirati izgradnju ljetnjeg kampinga.

4.2.3. Analiza i diskusija rezultata terenskih istraživanja

Na osnovu podataka dobivenih istraživanjima na terenu može se konstatovati da su prirodni uslovi (vegetacijski pokrivač, klimatske karakteristike, geomorfološke osobenosti, i dr.) Prevalca povoljni za razvoj kvalitetnog planinskog turizma u ljetnoj i zimskoj sezoni. Da bi se omogućilo održivo upravljanje i gazdovanje prirodnim resursima, odnosno razvoj turizma u skladu sa funkcijom zaštite prirodnih vrijednosti, potrebno je izvršiti kvalitetno zoniranje područja, što podrazumijeva klasifikaciju pojedinih zona prema režimu zaštite i vrsti namjene u tri kategorije:

- 1) zona stroge zaštite ili prva zona zaštite
- 2) zona aktivne zaštite ili druga zona zaštite
- 3) zona usmjerene zaštite ili treća zona zaštite

U zonu stroge zaštite (prva zona zaštite) treba svrstati šumske i travnate ekosisteme koje su identifikovane kao zone sa posebnim prirodnim vrijednostima (Munika, Bistrica i Bistra). Ove zone su namijenjene za naučne i edukativno-obrazovne potrebe.

Šume bukve treba da pripadaju zoni aktivne zaštite (druga zona zaštite) gdje je režim nešto liberalniji nego u zoni stroge zaštite. Naime, ova zona je podvrgnuta aktivnoj intervenciji kao načinu upravljanja kojim se osigurava zaštita, očuvanje, revitalizacija i održavanje povoljnog stanja.

U zoni usmjerene zaštite (treća zona zaštite) spadaju lokacije za turističku izgradnju i tereni za skijanje. Radi se uglavnom o travnatim vegetacijama sa manjim prirodnim vrijednostima u odnosu na prvu i drugu zonu zaštite. Za zone turističke izgradnje treba uraditi kvalitetne urbanističke planove u skladu sa principima zaštite prirodne sredine. Uređenje terena za zimske sportove neće narušiti u većem stepenu prirodni ambijent.

Karta 1.
Prikaz zoniranja područja
Prevalca prema režimu
zaštite i namjeni

4.3.1. Anketiranje i studij slučaja

Za razvoj planinskog turizma na šumskim područjima, konkretno u ovom slučaju na Prevalcu, neophodno je utvrditi stepen saglasnosti svih relevantnih interesnih grupa po ovom pitanju. Postizanje koncenzusa o postojanju potrebe izgradnje turističko-rekreativnog centra na Prevalcu, predstavlja bitan preduslov za njegovu implementaciju i efikasan razvoj.

Ciljevi provedenih istraživanja bili su sljedeći:

- Utvrđivanje stepena zainteresovanosti građana (interesnih grupa) za razvoj turističko-rekreativnog centra na Prevalcu,
- Utvrđivanje stepena saglasnosti interesnih grupa po pitanju postojećeg stanja na Prevalcu,
- Utvrđivanje mišljenja građana o načinu turističke izgradnje na Prevalcu.

4.3.2. Istraživačka metodologija i instrumenti istraživanja

Kao osnovni instrument istraživanja za utvrđivanje mišljenja javnosti korištena je anketa. Izbor ispitanika je obavljen po principu studija slučaja. U anketni upitnik su unošeni demografski i socio-ekonomski podaci o ispitanicima. Ponuđene konstatacije

i pitanja postavljani u anketnom upitniku su pažljivo definisani sa ciljem dobijanja željenih informacija, laskog i brzog odgovaranja i dobijanja jasnih, konciznih i preciznih odgovora².

Anketiranim ispitanicima je ponuđeno da procijene nivo slaganja sa ponuđenim konstatacijama, koristeći Likertovu skalu gdje je:

- 1 = ne slažem se (ne)
- 2 = niti se slažem, niti se ne slažem (ne znam)
- 3 = slažem se (da)

Osim toga, ispitanicima je u anketnim obrazcima, ponuđeno da odgovore na određena direktna pitanja sa „DA” ili „NE”.

Ponuđene konstatacije za koje je tražen nivo slaganja ispitanika bile su sljedeće:

- Na Prevalcu treba izgraditi turističko-rekreativni centar.
- Vladine institucije su dovoljno učinile za razvoj turizma na Prevalcu.

Ispitanicima su postavljena sljedeća direktna pitanja:

- Jeste li za masovnu izgradnju malih objekata (vikend kućica) na Prevalcu?
- Jeste li za ograničenu izgradnju na Prevalcu, gdje prednost imaju kapitalni turistički objekti (hoteli, moteli i sanatorijum)?

4.3.3. Izbor uzorka i profil ispitanika

Uzorak na kojem su provedena istraživanja, sačinjavali su predstavnici tri interesne grupe:

- *Gradani koji posjećuju Prevalac.* Uzorkom je obuhvaćen 71 građanin, uglavnom iz Prizrenskog regiona.
- *Lokalno stanovništvo-vlasnici privatnih posjeda na Prevalcu.* Istraživanjem je obuhvaćeno 105 lokalnih stanovnika iz Gronjeg Sela od kojih većina posjeduje privatna imanja na Prevalcu.
- *Članovi nevladinih organizacija iz Prizrena.* Istraživanjima je obuhvaćeno 94 članova nevladinih organizacija: AKEA (17); Planinarsko društvo „Šara” (20); Ekološka organizacija „Natural Freš” (23); Lovačko društvo „Šara” (23) i Društvo spiologa „Šara” (11).

Glavna obilježja uzoraka na kojima su provedena istraživanja su:

- Starosna dob ispitanika je iznad 22 godine,
- Različitog su radnog statusa (zaposleni, nezaposleni i umirovljenici),
- Anketom su obuhvaćeni 203 ili 75 % muškaraca i 67 ili 25 % žena.

Ispitanici su izabrani metodom slučajnog uzorka. Uzorkom je obuhvaćeno 285 ispitanika, anketu je odbilo odgovoriti 15 ispitanika ili 5 %, a 95 % je pristalo na anketiranje, tako da su odgovori dobijeni od 270 ispitanika. Uzorci koji su odbili anketiranje su posjetioci Prevalca i uglavnom se radi o osobama ženskog pola. U cilju poboljšanja kvaliteta odgovora, identitet ispitanika ostao je anoniman.

4.3.4. Rezultati istraživanja

Podaci koji se odnose na slaganje ispitanika sa pojedinim konstatacijama i odgovori na pitanja ponuđena u anketnom obrazcu, predstavljeni su u tabelama 2, 3, 4 i 5.

² Šamić 1990.

Konstatacija	Procentualna zastupljenost odgovora pojedinih interesnih grupa		
Na Prevalcu treba izgraditi turističko-rekreativni centar	Posjetioци Prevalca (n = 71)	Ne slažem se	5,60
		Niti se slažem, niti se ne slažem	1,40
		Slažem se	93,00
	Lokalno stanovništvo -vlasnici privatnih imanja (n = 105)	Ne slažem se	0,00
		Niti se slažem, niti se ne slažem	0,00
		Slažem se	100,00
	Članovi nevladinih organizacija (n = 94)	Ne slažem se	10,00
		Niti se slažem, niti se ne slažem	4,00
		Slažem se	86,00

Tabela 2.

Konstatacija	Procentualna zastupljenost odgovora pojedinih interesnih grupa		
Vladine institucije su dovoljno učinile za razvoj turizma na Prevalcu	Posjetioци Prevalca (n = 71)	Ne slažem se	79,00
		Niti se slažem, niti se ne slažem	11,00
		Slažem se	10,00
	Lokalno stanovništvo -vlasnici privatnih imanja (n = 105)	Ne slažem se	100,00
		Niti se slažem, niti se ne slažem	0,00
		Slažem se	0,00
	Članovi nevladinih organizacija (n = 94)	Ne slažem se	88,00
		Niti se slažem, niti se ne slažem	10,00
		Slažem se	2,00

Tabela 3.

Pitanje	Procentualna zastupljenost odgovora pojedinih interesnih grupa		
Jeste li za masovnu izgradnju malih objekata (vikend kućica) na Prevalcu?	Posjetioци Prevalca (n = 71)	Da	13,00
		Ne	87,00
	Lokalno stanovništvo -vlasnici privatnih imanja (n = 105)	Da	4,00
		Ne	96,00
	Članovi nevladinih organizacija (n = 94)	Da	3,00
		Ne	97,00

Tabela 4.

Pitanje	Procentualna zastupljenost odgovora pojedinih interesnih grupa		
Jeste li za ograničenu izgradnju na Prevalcu, gdje prednost imaju kapitalni turistički objekti (hoteli, moteli i sanatorijum)?	Posjetioци Prevalca (n = 71)	Da	100,00
		Ne	0,00
	Lokalno stanovništvo -vlasnici privatnih imanja (n = 105)	Da	100,00
		Ne	0,00
	Članovi nevladinih organizacija (n = 94)	Da	90,00
		Ne	10,00

Tabela 5.

4.3.5. Analiza i diskusija rezultata

Rezultati istraživanja ukazuju na postojanje jednakih pristupa anketiranih koji pripadaju različitim interesnim grupama prema problematici razvoja turizma na Prevalcu.

Izrazita saglasnost uočava se prema predloženim konstatacijama (tabele 2 i 3). Većina ispitanika (preko 86 %) u svim interesnim grupama se slaže da Prevalac, imajući u vidu povoljne prirodne i prostorne uslove, treba da se razvije kao turističko-rekreativni centar, međutim ne slažu se (preko 79 %) s konstatacijom da su vladine institucije dovoljno učinile za stvaranje adekvatnih uslova za razvoj turizma na Prevalcu. Nedovoljna angažiranost Vlade na razvoju turizma na Prevalcu, odnosno u Nacionalnom Parku, može se objasniti činjenicom da su njene aktivnosti u periodu poslije rata 1999. godine bile usmjerene na ostvarivanje prioritarnih ciljeva za Kosovo, kao što su:

- Formiranje demokratskih institucija vlasti na centralnom i lokalnom nivou,
- Implementacija međunarodnih demokratskih standarda, i
- Rješavanje finalnog statusa Kosova.

Ovi prioriteti od posebne važnosti za Kosovo onemogućili su vladine institucije da se ozbiljnije usmjere na rješavanje sekundarnih problema u koje trenutno spadaju šumarstvo i turizam.

Rezultati odgovora na dva postavljena pitanja (tabele 4 i 5) pokazuju ekzistenciju saglasnost po pitanju načina izgradnje turističkih objekata na Prevalcu. Većina ispitanika (preko 90 %) u svim interesnim grupama daju prednost izgradnji kapitalnih turističkih objekata (hotela, motela, sanatorijuma) i protive se masovnoj izgradnji malih objekata (vikend kućica). Ovi odgovori pokazuju da u kosovskom društvu raste svijest građana po pitanju zaštite prirodnih vrijednosti koji su od nacionalnog značaja. Naime, eventualna masovna izgradnja malih objekata (vikend kućica) na velikim površinama imalo bi katastrofalne posljedice za prirodne vrijednosti Prevalca i Nacionalnog Parka uopće, među kojima se posebno ističu:

- Uništavanje i degradacija šumskih i travnatih ekosistema.
- Promjena mikroklima sa dugoročnim negativnim posljedicama na biodiverzitet.
- Promjena izvornih (autohtonih) vrijednosti prirode.
- Gubitak estetskih i pejzažnih vrijednosti prirode.
- Gubitak ekoloških, naučno-edukativnih i turističkih vrijednosti prirode.
- Zagađenje prirodne sredine (zemlje, zraka i vode) od strane gasova, prašine, crnih voda, otpada i dr.

S obzirom da je masovna izgradnja malih objekata na većim prirodnim površinama u suprotnosti sa funkcijom zaštite prirodnih vrijednosti Nacionalnog Parka, na Prevalcu treba primijeniti ograničenu turističku izgradnju kapitalnih turističkih objekata koji zahtijevaju manji prostor a imaju veće smještajne kapacitete.

5. PRIRODNE VRIJEDNOSTI PREVALCA NATURAL VALUES PREVALAC

Na bazi obavljenih terenskih istraživanja područja Prevalca, identifikovane su izuzetne prirodne vrijednosti koje su ukratko opisane u nastavku teksta.

Geografska i geoprometna pozicija. Prevalac predstavlja šumsko-planinsko područje koje se nalazi u centralnom dijelu Nacionalnog Parka „Šar planina”, na udaljenosti od 30-ak km jugozapadno od Prizrena. Šire područje Prevalca ima površinu od oko 3000 ha i prostire se na sjevernim obroncima Šare i južnim obroncima Ošlaka. Preko Prevalca prolazi regionalni put Prizren-Štrpce koji omogućava dobru saobraćajnu vezu ovog područja sa ostalim dijelovima Kosova i susjednim zemljama Makedonijom i Albanijom.

Geološke i geomorfološke osobine. Sadašnji geomorfološki izgled područja je rezultat tektonskih kretanja i utjecaja mnogih vanjskih sila (faktora) u okviru kojih se izdvajaju lednici i vodeni tokovi. Geološka podloga Prevalca je izgrađena od silikata koja je zastupljena na Šari i karbonata na Ošlaku.

Klimatske osobine. Na Prevalcu dominira planinska klima koju karakterišu hladne zime sa velikim sniježnim padavinama i svježja ljeta. Na nadmorskoj visini preko 2000 m vlada alpska i subalpska klima. Godišnje padavine iznose oko 1000 mm, koje su uglavnom u vidu snijega.

Hidrološke osobine. Velike količine padavina, naročito sniježnih, utjecale su na bogatstvo ovog područja izvorima vode koje se slivaju u Lepenac i Bistricu. Za područje Prevalca je karakteristično da njeni vodeni tokovi pripadaju egejskom (Lepenac) i jadranskom slivu (Bistrica). Atrakciju ovog područja predstavljaju i dva planinska jezera: Jažinačko (dužina 120 m; širina 80 m; dubina 11 m) i Gornjeselsko (dužina 90 m; širina 40 m; dubina 1 m).

Pejzažne osobine. Prevalac karakteriše izuzetna pejzažna vrijednost koja je rezultat bogatstva ovog područja šumskim i travnatim vegetacijama, vodenim tokovima, vodopadima, uvalama, jezerima, glečerskim usjecima, planinskim vrhovima i stijenama. Prednost ovog šumsko-planinskog područja predstavlja očuvanost izvornih (autohtonih) vrijednosti prirode.

Biljni svijet. Različiti prirodni uslovi (reljefni, klimatski, hidrološki, geomorfološki, pedološki i dr.) utjecali su na razvoj bogatog biljnog svijeta sa preko 70 endemičnih vrsta. Poseban značaj imaju endemoreliktne drvenaste vrste munika (*Pinus heldreichii*) i molika (*Pinus peuce*) i stenoendemične orofite: šarplaninska divizma (*Verbascum scardicum*), derflerov petolist (*Potentilla doerflerii*), šarplaninski šafran (*Crocus scardicus*), šarplaninski karanfil (*Dianthus scardicus*) i gladnica (*Draba korabensis*).

Životinjski svijet. Područje Prevalca je bogato životinjskim vrstama, među kojima poseban značaj imaju krupna i pernata divljač. Najznačajnije vrste krupne divljači su: ris (*Lynx lynx*), medvjed (*Ursus arctos*), divlja koza (*Rupicapra rupicapra*), srna (*Capreolus capreolus*), vuk (*Canis lupus*), lisica (*Canis vulpes*) i divlja svinja (*Sus scrofa*). Među mnogobrojnim vrstama ptica (ornitofaune) ističu se: suri orao (*Aquila chrysaetos*), mišar (*Buteo buteo*), sivi soko (*Falco peregrinus*), velika ušara (*Bubo bubo*), jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*), planinski popić (*Prunella collaris*), galica (*Pyrrhocorax graculus*), crvenokljuna galica (*Pyrrhocorax pyrrhocorax*), sniježna zeba (*Montifringilla nivalis*), lještarka (*Tetrastes bonasia*) i dr.

Vegetacija. Na području Prevalca su zastupljene šumska (do 2000 m n.v.) i travnata vegetacija koja se uglavnom nalazi iznad šuma. Najznačajnije šumske zajednice su: šume munike (*Pinetum heldreichii*), šume molike (*Pinetum peucis*) i šume bukve (*Fagetum montanum* i *Fagetum subalpinum*). Među travnom vegetacijom dominiraju zajednice tipa (*Nardus stricta*).

6. TURISTIČKE VRIJEDNOSTI PREVALCA TOURIST VALUES PREVALAC

Turizam predstavlja sinonim Nacionalnog Parka koji treba da razvije u skladu sa ekološkim principima zaštite i očuvanja prirodne sredine. Prirodne vrijednosti i povoljan geoprometni položaj Nacionalnog Parka, odnosno Prevalca kao potencijalno najznačajnijeg turističkog područja, omogućavaju razvoj tri osnovna oblika turizma: stacionarnog, tranzitnog i vikendno-izletničkog.

Stacionarni turizam ima u osnovi rekreativno obilježje što i uslovljava duže zadržavanje na jednom mjestu. Prevalac se, na osnovu obavljenih istraživanja, ocjenjuje kao područje sa izrazito povoljnim prirodnim i prostornim uslovima za razvoj stacionarnog turizma u ljetnjoj i zimskoj sezoni što omogućava neprekidnu turističku sezonu tokom cijele godine. Područje Prevalca je pogodno za razvoj različitih vidova stacionarnog turizma, a posebno za: zimsko-sportski, zdravstveni, seoski, lovni i naučno-istraživački turizam, odmor i rekreaciju radnika, fizičke i psihičke pripreme sportskih ekipa, planinarenje, alpinizam, ekskurzije i dr. Da bi se na najbolji način iskoristile turističke vrijednosti Prevalca, neophodna je izgradnja modernog turističko-rekreativnog centra u skladu sa funkcijom zaštite prirodne sredine.

Vikendno-izletnički turizam je i do sada bio razvijen na Prevalcu ali se u budućnosti, ukoliko se osiguraju kvalitetni uslovi za boravak u prirodi, očekuje znatan porast posjeta građana danima vikenda. Na razvoj ovog vida turizma utjecat će i porast potreba savremenog čovjeka za odmorom i rekreacijom u prirodi kao posljedica povećanja životnog standarda i nezdravog života u zagađenim gradovima. Za vikendno-izletnički turizam nije potrebna izgradnja posebnih turističkih kapaciteta, jer za tu svrhu mogu da posluže kapaciteti predviđeni za stacionarni turizam.

Tranzitni turizam takođe ima dobru perspektivu za razvoj zahvaljujući prirodnim atrakcijama i regionalnom putu Prizren-Štrpce koji prolazi preko Prevalca. Ovaj put spa-

7. ADMINISTRATIVNI I DRUGI USLOVI ZA RAZVOJ TURIZMA SPATIAL, ADMINISTRATIVE, AND OTHER CONDITIONS FOR TOURISM DEVELOPMENT

ja jugoistočne dijelove Balkana sa zapadnim i, ukoliko se izgradi kvalitetan turističko-rekreativni centar, ovo područje će u budućnosti biti atraktivno za tranzit ljudi.

Svi oblici turizma na Prevalcu su mogući i ljeti i zimi, odnosno preko cijele godine, što ovom području daje posebno pogodan tretman sa stanovišta rentabilnosti i ekonomske opravdanosti investicionih ulaganja na razvoj turističko-rekreativnog centra. Turizam je privredna grana koja stimulirajuće djeluje na ekonomski razvoj Kosova zahvaljujući mnogobrojnim pozitivnim utjecajima, kao što su:

- Iniciranje razvoja drugih privrednih aktivnosti: hotelijerstvo, trgovina, transport, zanatstvo, domaća radinost i dr.
- Otvaranje novih radnih mjesta.
- Podsticaj razvoja sela koja se nalaze u području turističkih centara.
- Spriječavanje emigracije lokalnog seoskog stanovništva u gradove.
- Stvaranje dugoročnih izvora finansija za Nacionalni Park i šumarstvo.

Za utvrđivanje turističke vrijednosti jednog odgovarajućeg područja, osim prirodnih vrijednosti, veoma je značajan i prirodni prostor. Turizam i kao privredna grana i kao sociološka kategorija masovnih kretanja u cilju odmora i rekreacije traži ne samo prostor za aktivan boravak u prirodnoj sredini, već prostor pogodan za izgradnju i uređenje smještajnih i pratećih-infrastrukturnih objekata. Prevalac posjeduje kvalitetan prostor bogat odgovarajućim prirodnim vrijednostima i elementima (atraktivne prirodne površine, povoljna konfiguracija terena i osobine tla) koji su pogodni za turističku izgradnju i turističko-rekreativne aktivnosti u toku ljetne i zimske sezone. Da bi razvoj turizma i izgradnja turističkih kapaciteta na Prevalcu, odnosno Nacionalnom Parku i šumskim područjima, bili u skladu sa funkcijom zaštite prirodne sredine, treba imati u vidu da se:

- ne umanjuje produkciona sposobnost postojećeg ekosistema,
- ne utječe na promjenu dominantnog karaktera sredine i pejzaža,
- ne utječe nepovoljno na rekonstrukciju i revitalizaciju prirodne sredine.

Ove norme za razvoj turizma i turističku izgradnju u prirodnoj sredini mogu se ispuniti ako se osiguraju odgovarajući uslovi, među kojima poseban značaj imaju:

1) Sprovedba Zakona o Nacionalnom Parku i zaštiti prirode

Razvoj turizma na teritoriji Nacionalnog parka, i uopće na šumskim područjima, treba da bude u skladu sa Zakonom i pravnim propisima. Poštivanje i implementacija Zakona predstavlja glavni uslov za trajno i održivo upravljanje i gazdovanje prirodnim resursima i zaštitu općih interesa društva. Ovo je veoma važno za zemlje koje se nalaze u tranziciji, jer nisu rijetki slučajevi gdje se opći društveni interesi postavljaju na račun političkih, partijskih ili individualnih interesa.

2) Primjena međunarodnih normi za zaštitu prirode i nacionalnih parkova

Prilikom planiranja razvoja turizma u šumskim područjima, a posebno u Nacionalnom Parku, moraju se imati u vidu međunarodne ekološke norme (standardi) koje regulišu odnose čovjeka prema prirodnim vrijednostima. Primjena međunarodnih normi o zaštiti prirodne sredine je neophodna da bi Nacionalni Park bio priznat u svijetu, a Kosovo zadovoljilo ekološke standarde po ugledu na Evropsku Uniju.

3) Planski pristup prema razvoju turizma

Za razvoj turizma u šumskim područjima, a posebno u Nacionalnom Parku, potreban je ozbiljan planski pristup koji podrazumijeva izradu strategije razvoja turizma, prostornog plana za Nacionalni Park, dugoročnog plana upravljanja prirodnim resursima i urbanističkih planova za zone gdje se planira turistička izgradnja. Prostorni plan treba da omogući dugoročno rješavanje prostora s obzirom na njegovu namjenu dok urbanističkim planom treba utvrditi kapacitete po strukturi, obimu i kvalitetu i etape realizacije. Pod kapacitetima se podrazumijevaju smještajni objekti, kompletna infrastruktura i prateći objekti. Plan upravljanja treba da osigura trajno i održivo upravljanje i gazdovanje prirodnim resursima u okviru kojeg poseban značaj imaju zaštita i očuvanje izvornih vrijednosti prirode i racionalno korištenje prirodnih resursa.

4) Uspostava ravnoteže između masovnosti izgradnje i slobodnih prirodnih površina

Prilikom izgradnje turističko-rekreativnog centra ne smije doći do sukoba između principa zaštite i prostornog rasporeda turističkih objekata. Posebna pažnja mora se posvetiti uspostavi ravnoteže između masovnosti izgradnje i slobodnih prirodnih površina sa ciljem da se omogući racionalno korištenje prostora i trajno očuvanje prirodnih vrijednosti, kao baze turizma. Pomenuti uslov se može ostvariti ukoliko se primijeni ograničena turistička izgradnja koja je usmjerena na kapitalne turističke objekte (hotele, motele i sanatorijume) i spriječi masovna izgradnja malih objekata (vikend kućica). Ovaj način turističke izgradnje je ekonomski rentabilniji i manje narušava prirodni ambijent (manje se degradiraju prirodne vrijednosti područja). Korištenje turističkih kapaciteta bi bilo dostupno široj masi građana, dok bi eventualna masovna izgradnja vikend kućica bila namijenjena samo privilegovanim građanima (vlasnicima vikend kućica).

Glavnu atraktivnost turističkih područja, konkretno u ovom slučaju Prevalca, predstavljaju netaknuti prirodni ambijenti koji su sačuvali izvornu vrijednost (autohtonost). Eventualna masovna izgradnja objekata bi utjecala na degradaciju elemenata prirodne sredine koje čine ovo područje atraktivno za razvoj turizma. Masovna izgradnja objekata se ne može primijeniti u prirodnoj sredini, a posebno u Nacionalnom Parku, jer je u suprotnosti sa principima zaštite prirode, zakonskim propisima i međunarodnim normama za zaštitu prirodnih vrijednosti.

5) Primjena kombinovane skoncentrisane i pojedinačne izgradnje objekata

Sistem izgradnje smještajnih kapaciteta uglavnom se svodi na dvije kategorije:

- skoncentrisana izgradnja (izgradnja svih objekata u jednoj zoni-lokaciji) i
- pojedinačna izgradnja (izgradnja prema vrsti turističke ponude u odgovarajućim zonama-lokacijama unutar područja).

Na Prevalcu, u skladu sa prirodnim i prostornim uslovima, treba primijeniti kombinaciju skoncentrisane i pojedinačne izgradnje turističkih kapaciteta. Za kapitalne turističke objekte (hotele i motele) i ograničeni broj malih objekata (vikend kućica) preporučuje se skoncentrisana izgradnja, koja podrazumijeva izgradnju turističkih objekata u jednoj urbanističkoj zoni (lokaciji), ali se treba imati u vidu da uža zona kapitalnih turističkih objekata, kao centralna zona turističke izgradnje, treba da bude odvojena od uže zone za izgradnju vikend kućica. Ovaj kriterij se može ostvariti ukoliko se kapitalni objekti izgrade na lijevoj strani puta Prizren-Štrpce (katastarske parcele od 131/1 do 139/2), a vikend kućice na desnoj strani ovog puta (katastarske parcele od 167 do 181/1), gdje se trenutno nalaze stare vikend-kućice izgrađene 80-ih godina. Za ostale turističke objekte (sanatorijum i ljetni kamping) preporučuje se pojedinačna izgradnja na odgovarajućim zonama-lokacijama (Papažina i Šumarska kuća) koje su pogodne i atraktivne za te vrste turističke ponude.

8. Zaključak Conclusion

Na osnovu obavljenih istraživanja ustanovljeno je da Nacionalni Park "Šar planina" posjeduje izuzetno povoljne prirodne i prostorne uslove za razvoj turizma. Poseban značaj za razvoj ove perspektivne privredne grane ima područje Prevalca. Imajući u vidu prirodne osobenosti (vegetacijski pokrivač, klimatske karakteristike, geomorfološke osobenosti i dr.) i povoljan geoprometni položaj može se konstatovati da ovo šumsko-planinsko područje ispunjava sve kriterije da se proglasi i izgradi kao turističko-rekreativni centar sa turističkom ponudom visokog kvaliteta. Turistički potencijali Prevalca omogućavaju razvoj tri osnovna oblika turizma (stacionarnog, tranzitnog i vikendno-izletničkog) u ljetnoj i zimskoj sezoni, što omogućava korištenje turističkih kapaciteta tokom cijele godine. Da bi se omogućilo održivo upravljanje i gazdovanje prirodnim resursima, potrebno je izvršiti kvalitetno zoniranje područja, odnosno klasifikaciju pojedinih zona prema režimu zaštite i vrsti namjene u tri kategorije: zona stroge zaštite (Munika, Bistrica i Bistra); zona aktivne zaštite (šume bukve) i zona usmjerene zaštite (lokacije za turističku izgradnju i tereni za skijanje).

Turističke aktivnosti treba da budu u skladu sa funkcijom zaštite prirodnih vrijednosti, u protivnom, ako se elementi prirode degradiraju i turistička vrijednost područja će se izgubiti. Prilikom razvoja turizma i izgradnje turističkih kapaciteta na Prevalcu, odnosno u Nacionalnom Parku i šumskim područjima uopće, treba imati u vidu da se:

- ne umanjuje produkciona sposobnost postojećeg ekosistema,
- ne utječe na promjenu dominantnog karaktera sredine i pejzaža,
- ne utječe nepovoljno na rekonstrukciju i revitalizaciju prirodne sredine.

Ove norme za razvoj turizma i turističku izgradnju u prirodnoj sredini mogu se ispuniti ako se osiguraju odgovarajući uslovi, među kojima poseban značaj imaju:

1) Sprovedba Zakona o zaštiti prirode i Nacionalnom Parku

Razvoj turizma u šumskim područjima, a posebno u Nacionalom Parku, treba da bude u skladu sa Zakonom jer je to glavni uslov za trajno i održivo upravljanje prirodnim resursima.

2) Primjena međunarodnih normi za zaštitu prirode i nacionalne parkove

S obzirom da Kosovo teži priključenju Evropskoj Uniji, nalaže se obaveza sprovođenja međunarodnih normi (standarda) o zaštiti prirodne sredine.

3) Planski pristup prema razvoju turizma

Razvoj turizma u Nacionalom Parku i šumskim područjima treba da bude na planskim osnovama što podrazumijeva izradu strategije razvoja turizma, prostornog plana za Nacionalni Park, dugoročnog plana upravljanja (menadžment plana) i urbanističkih planova za zone koje se planiraju za turističku izgradnju. Ovi planovi treba da omoguće kvalitetan razvoj turizma i trajno i održivo upravljanje i gazdovanje prirodnim resursima.

4) Uspostava ravnoteže između masovnosti izgradnje i slobodnih prirodnih površina

Prilikom izgradnje turističko-rekreativnog centra posebna pažnja se mora posvetiti uspostavi ravnoteže između masovnosti izgradnje i slobodnih prirodnih površina sa ciljem da se omogući racionalno korištenje prostora i trajno očuvanje prirodnih vrijednosti, kao baze turizma. Pomenuti uslov se može ostvariti ukoliko se primjeni ograničena turistička izgradnja koja je usmjerana na kapitalne turističke objekte (hotele, motele i sanatorijum) i spriječi masovna izgradnja malih objekata (vikend kućica). Ovaj način turističke izgradnje je ekonomski rentabilniji i manje narušava prirodni ambijent.

5) Primjena kombinovane skoncentrisane i pojedinačne izgradnje objekata

Prirodni i prostorni uslovi Prevalca uslovljavaju primjenu kombinovane skoncentrisane i pojedinačne kategorije izgradnje objekata. Kapitalne objekte (hotele i motele) i ograničeni broj malih objekata-vikend kućica treba izgraditi (skoncentrisati) u jednoj zoni-lokaciji (Prevoj Prevalac - katastarske parcele od 131/1 do 139/2 i od 167 do 181/1), dok ostale turističke objekte (sanatorijum i ljetni kamping) treba pojedinačno izgraditi na odgovarajućim lokacijama (Papražina i Šumarska kuća) koje su pogodne i atraktivne za te vrste turističke ponude.

Osiguranje pomenutih uslova je od posebne važnosti za razvoj kvalitetnog turizma, u protivnom svaka eventualna stihijska turistička izgradnja bez vođenja računa o korelaciji niza faktora unaprijed je osuđena na neuspjeh, a samim tim je i ekonomski neopravdana. U izgradnji turističko-rekreativnog centra treba uključiti privatni kapital koji omogućava brzo i efikasno aktiviranje neiskorištenih turističkih potencijala. Uprava Nacionalnog Parka treba da zasnuje ugovorni odnos sa organizacijom ili organizacijama-investitorima smještajnih i drugih objekata, kojim se jasno i određeno regulišu svi odnosi.

Literatura

References

1. Pokrajinski Zavod za Zaštitu Prirode, (1982): Društvena opravdanost proglašenja dela Šar planine u SAP Kosovo za nacionalni park, Priština.
2. Pokrajinski Zavod za Zaštitu Prirode, (1982): Priroda Kosova, Priština.
3. Pokrajinski Zavod za Zaštitu Prirode, (1984): Priroda Kosova, Priština.
4. Kryeziu, N. (2003): Projekt propozim „Qendra turistiko-rekreative Prevala“, Parku Nacional „Mali Sharr“, Prizren.
5. Kryeziu, N. (2004): Analiza funkcije upravljanja i gazdovanja šumskih resursa na Kosovu (Magistarski rad), Šumarski fakultet, Sarajevo.
6. Službeni list SSAPK, (1986): Zakon o Nacionalnom Parku Šar planina 11/86, Priština.

Summary

Based on research found that the National Park "Shar Mountain" has very good natural and spatial conditions for tourism development. Special significance for the development of this industry has a promising area Prevalac. To have on minded the natural characteristics (vegetarian cover, climate features, geomorphologic features etc.) and favorable geology trade position can be state that this forest-mountainous area fills all the criteria to declare and build like tourist-recreation center with a high quality tourist offer. Tourist potentials Prevalac allow development of three basic forms of tourism (stationary, transit, and weekend-excursion) in summer and winter season, which allows the use of tourist capacity throughout the all year. To enable sustainable management and management of natural resources, it is necessary to made quality zoning areas, and the classification of certain zones by mode protection and type of applications in three categories: strict protection zone (Munika, Bistrica and Bistra); active protection zone (beech forest) and moderate protection zone (location for touristy build and field for skiing).

Tourist activitys should be in accordance with the function of protection of natural values; otherwise, if the element of nature, as a result not planned tourism development, degrades the value of tourism areas will be lost. During the development of tourism and the construction of tourist capacity on Prevalac, or in the National Park and forest areas in general, should have in mind that:

- does not reduce the production capacity of existing ecosystems
- does not affect on the change of the dominant character of the environment and landscape
- does not affect adversely on the reconstruction and revitalization of the environment.

These norms for the development of tourism and tourism constructions in the natural environment can be make if the appropriate conditions ensure, among which special significance have:

1) Implement laws on nature protection and National Park

Development of tourism in forest areas, especially in the National Park should be in accordance with the law because it is the main condition for lasting and sustainable management of natural resources.

2) Implement of international norms for the protection of nature and national parks

Since that Kosovo aspires to join the European Union, requires the implementation of international norms (standards) of natural habit protection.

3) Planned approach to tourism development

Development of tourism in the National Park and forest areas should be planned on the basis of which involves creation of tourism development strategy, the Spatial Plan for the National Park long-term management plan and plans for urban areas that are planned for tourist build. Spatial plan should allow for long-term solution space according to its purpose, the urban plan should identify the capacity by the structure, scope and quality and stage of realization until management plan to ensure lasting and sustainable management and management of natural resources.

4) Balance between building mass and free natural surface

During the construction of tourist-recreation center should not come to a conflict between the principles of protection and spatial distribution of tourist objects. Special attention must be given to establish a balance between building mass and free natural areas in aim to enable rational use of space and the permanent preservation of natural values, as the base of tourism. Mentioned condition can be achieved if the implementation is limited tourist building that is focused on capital tourist facilities (hotels, motels and sanatorium) and prevent the building of small mass objects (weekend houses). This way tourism building is the economic profitably and less disturbs the natural environment.

5) Implementation of combined concentrated and individual object building

Natural and spatial conditions Prevalac cause the implementation of combined concentrated and individual categories of object building. Capital objects (hotels and motels) and limited numbers of small object-weekend houses need to build (concentrated) in a zone-location (Curvature Prevalac, cadastral parcels from 131/1 to 139/2 and from 167

to 181/1), while other tourist object (sanatorium and summer camp) should be individually build in the appropriate locations (Paprazina and Forest house) that are suitable and attractive for these types of tourist offer.

Insurance these mentioned conditions is of particular importance for the development of quality tourism, otherwise every possible tourist elemental building without taking care of correlated several factors pre-doomed to failure and therefore is not economically justified. In building tourist-recreation center, need to include private capital that enables fast and efficient activation of unused tourism potential. National Park Administration needs to establish contractual relations with the organization or organizations-investors accommodation and other objects, which are clearly and determined regulate all relations.

Vladimir Beus¹ i Sead Vojniković²

Izvod

Šume bukve i jele na navedenim supstratima u ekološkom, florističkom i sintaksonomskom smislu predstavljaju zaseban kompleks šumskih biljnih zajednica. U ovom se radu analizira floristički sastav ovih šuma koje imaju karakter neutrofilnih fitocenoza, koje su rasprostranjene na navedenim supstratima na tlima koja se odlikuju prisutnošću zrelog humusa. Međutim, različite edafske karakteristike u pogledu fizičko-kemijskih svojstava supstrata i tala uvjetovale su i određene specifičnosti u sastavu flore i sinsistematskih značajki ovih šuma.

Ključne riječi: šume bukve i jele, krečnjaci-dolomiti, bazični i ultrabazični eruptivi, komparacija florističkog sastava, sinsistematske karakteristike, Bosna.

Abstract

Beech and fir forests on specified geological substrates in ecological, floristical and syntaxonomical meaning represent separate complex forest plant communities. In this paper was analyzed floristical composition this forest, which had shown character of neutrophic plant communities. These plant communities are spread on specified geological substrates on soils which characteristic represent presence of mull humus. But, different edaphic characteristics: physically and chemically properties geological substrates and soils limited and distinct in specific floristical composition and sinsistematical characteristics of these forests.

Keywords: beech and fir forests, limestones-dolomites, basic and ultrabasic eruptives, comparison floristical composition, sinsistematical characteristics, Bosnia.

Uvod Introduction

Šume bukve i jele, neutrofilnog karaktera, dominantno su rasprostranjene na tlima koja karakterizira prisutnost zrelog humusa (mull humus) obrazovanim na krečnjacima-dolomitima, bazičnim eruptivima, gabru i dijabazu, i ultrabazičnim eruptivima, peridotitu-serpentinitu. Šume bukve i jele u navedenim edafskim uslovima u ekološkom, florističkom i sintaksonomskom smislu predstavljaju zaseban kompleks šumskih fitocenoza, dok na kambičnom tlu sa sirovim humusom (rohhumus) kao i luvisolu i pseudogleju na ovim supstratima imaju acidofilan karakter, siromašnijeg su i homogenijeg florističkog sastava. Detaljnija poredbeno floristička analiza šuma bukve i jele, neutrofilnog karaktera, nedostaje u fitocenološkim radovima koji se odnose na ove fitocenoze.

U ovom radu se analizira floristički sastav navedenih šuma s ciljem utvrđivanja njihovih florističkih odnosa i njihovog sintaksonomskog značenja.

Materijal i metoda rada Material and method

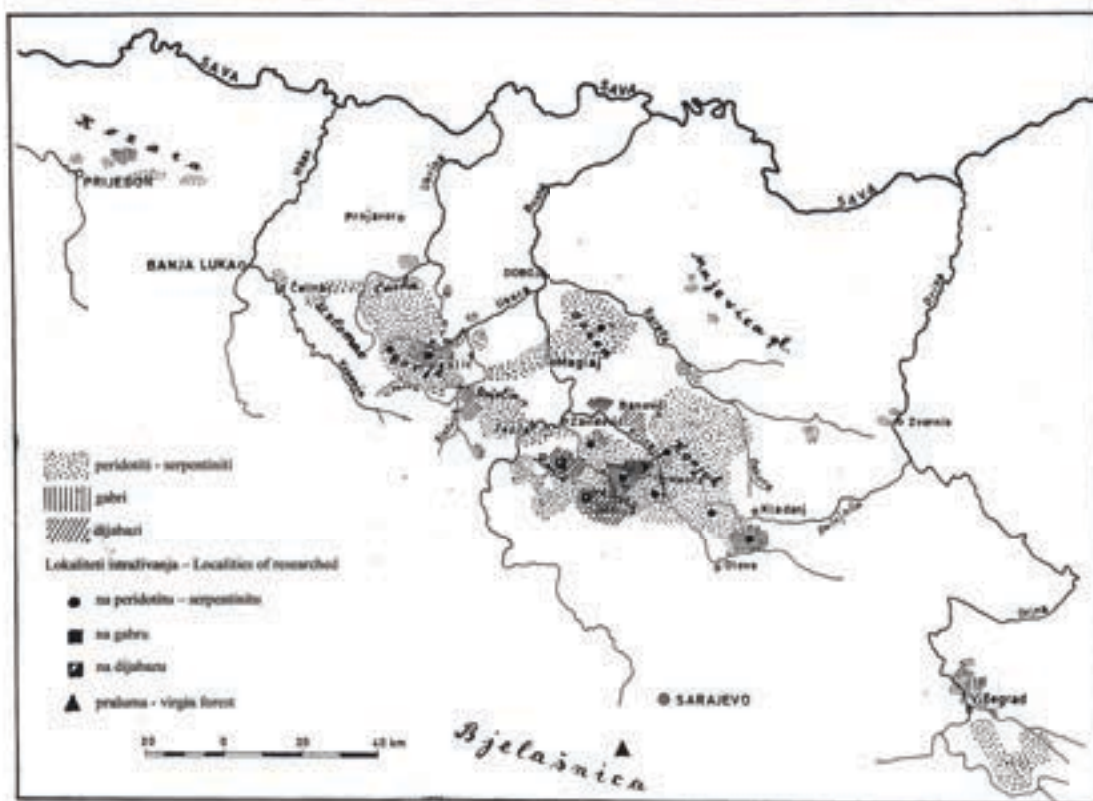
Za analizu florističkog sastava istraživanih šuma poslužili su podaci florističkih istraživanja prašumskog rezervata šuma bukve i jele u Ravnoj vali na planini Bjelašnici (Beus i Vojniković, 2002) i fitocenološka snimanja šuma bukve i jele (sa smrčom) na tlima sa zrelim humusom na bazičnim i ultrabazičnim eruptivima ofiolitske zone u Bosni (Beus, 1986), lokaliteti označeni na Karti istraživanog područja.

* Rad je prezentiran na VI. Simpoziju poljoprivrede, veterinarstva, šumarstva i biotehnologije, 23 - 25. oktobar 2008. godine, Goražde, Bosna i Hercegovina.

¹ Prof. dr. sc. Vladimir Beus, Trg heroja 28, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina.

² Prof. dr. sc. Sead Vojniković, Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu – Faculty of Forestry University of Sarajevo.

Karta istraživačkog područja.
Map of the researched area

Floristički sastav šuma bukve i jele u navedenom prašumskom rezervatu, na krečnjaku-dolomitu (jedre stijene), utvrđen je na trajnoj oglednoj plohi (površine 1 ha). Ova ploha je razdijeljena kvadratnom mrežom na površine veličine 10x10 m, čija su presjecišta bila središta za male istraživačke plohe veličine 2x2 m, ukupno 100 malih ploha kvadratnog oblika, površine 4 m², na kojima je izvršen floristički popis, sukcesivno tijekom jednog vegetacijskog perioda. Trajna pokusna ploha nalazi se na kombinaciji kalkokambisola, koji preovlađuje, i kalkomelanosola, sa zrelim tipom humusa.

Floristički sastav šuma bukve i jele na bazičnim eruptivima, gabru i dijabazu, utvrđen je na 11 oglednih ploha, a šuma bukve i jele na ultrabazičnim eruptivima, peridotitu-serpentinu, na 4 ogledne plohe, odnosno šuma bukve i jele sa smrčom na ultrabazičnim eruptivima na 8 oglednih ploha. U ovim fitocenozama površine oglednih ploha bile su od 400, 625 ili 900 m², također kvadratnog oblika. Fitocenološka snimanja na svim ploham obavljena su sukcesivno tijekom dva vegetacijska perioda. Ogledne plohe postavljene su na eutričnom kambisolu i na rankeru na bazičnim i ultrabazičnim eruptivima, a tla se odlikuju zastupljenošću zrelog humusa.

Na osnovi detaljno registriranog florističkog sastava na oglednim ploham u istraživanim šumama na navedenim tlima i supstratima utvrđen je njihov floristički sastav i struktura, te sinsistematska pripadnost biljnih vrsta.

Floristička analiza istraživanih šuma

Floristical analysis of the researched forests

Floristička struktura

Floristical structure

Iz tablice 1, u kojoj je prikazan floristički sastav istraživanih šuma, uočljive su sličnosti odnosno razlike između ovih fitocenoza. Velika je sličnost u pogledu florističkog sastava i građe između šuma bukve i jele na krečnjaku-dolomitu i šuma bukve i jele na tlima sa zrelim humusom na bazičnim eruptivima, gabru i dijabazu, što su potvrdila i ranija istraživanja (Beus, 2010), koji indicira njihov izrazit neutrofilni karakter.

Tablica 1.
Florističke karakteristike istraživanih šuma.
Table 1.
Floristical characteristics of the researched forest.

Familija <i>Family</i>	Vrsta <i>Species</i>	Istraživane šume <i>Researched forests</i>				Biološki oblici <i>Plant life forms</i>	Sistematska pripadnost <i>Sinsystematical characteristics</i>
1	2	3				4	5
ACERACEAE	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	+	+	-	-	Ph	Fagetalia
APIACEAE (UMBELLIFERAE)	<i>Aegopodium podagraria</i> L.	+	+	-	-	G	Qu-Fagetea
	<i>Anthriscus nitidus</i> (Wahlenb. Gracke)	+	-	-	-	H	Fagion
	<i>Heracleum sphondilium</i> L.	+	-	-	+	H	Fagetalia
	<i>Laserpitium krapfi</i> Crantz	+	-	+	+	H	Qu-Fagetea
	<i>Sanicula europaea</i> L.	+	+	+	+	H	Fagetalia
AQUIFOLIACEAE	<i>Ilex aquifolium</i> L.	-	-	+	-	Ph	Fagetalia
ARACEAE	<i>Arum maculatum</i> L.	-	-	+	-	G	Fagetalia
ARISTOLOCHIACEAE	<i>Asarum europaeum</i> L.	+	+	+	+	H	Fagetalia
ARALIACEAE	<i>Hedera helix</i> L.	-	-	+	-	Ph	Qu-Fagetea
ASPIDIACEAE	<i>Asplenium viride</i> Huds.	-	-	-	+	H	Qu-Fagetea
	<i>Asplenium trichomanes</i> L.	-	+	+	-	H	Qu-Fagetea
	<i>Athyrium distentifolium</i> Tausch ex Opiz	+	-	-	-	H	V.-Piceion
	<i>Athyrium filix femina</i> (L.) Roth	+	+	+	+	H	Fagion
	<i>Cystopteris fragilis</i> (L.) Bernh.	-	+	+	+	H	Fagetalia
	<i>Dryopteris disjuncta</i> (Rurp.) C.V. Mor.	-	+	+	-	H	Fagetalia
	<i>Dryopteris filix-mas</i> (L.) Schott.	+	+	+	+	H	Fagetalia
	<i>Dryopteris phegopteris</i> Crist.	+	-	-	-	H	Fagion
	<i>Polystichum aculeatum</i> (L.) Roth.	+	+	+	+	H	Fagion
	<i>Polystichum lonchitis</i> (L.) Roth.	+	+	+	-	H	Petasition
	<i>Polystichum setiferum</i> (Forsk.) Th.M.	-	+	+	+	H	Fagion
	<i>Pteridium aquilinum</i> (L.) Kuhn.	-	+	+	+	G	Qu-Fagetea
ASTERACEAE (COMPOSITAE)	<i>Adenostyles alliariae</i> (Gou.) Kern.	+	-	-	-	H	Adenostylion
	<i>Carduus personata</i> (L.) Jacq.	-	-	+	+	H	Qu-Fagetea
	<i>Cicerbita alpina</i> (L.) Wallr.	+	-	-	-	H	Fagion
	<i>Cirsium erisithales</i> (Jacq.) Scop.	-	-	+	+	H	Fagetalia
	<i>Doronicum columnae</i> Ten.	+	-	-	-	H	Adenostylion
	<i>Hieracium murorum</i> L.	-	-	+	+	H	V.-Piceion
	<i>Mycelis muralis</i> (L.) Dum.	+	+	+	+	H	Fagetalia
	<i>Petasites albus</i> (L.) Gärtner.	-	+	-	-	G	Fagetalia
	<i>Prenanthes purpurea</i> L.	+	+	-	+	H	Adenostylion
	<i>Senetio nemorensis</i> L.	+	+	-	+	H	Fagion
BERBERIDACEAE	<i>Epimedium alpinum</i> L.	-	+	+	+	G	Qu-Fagetea
BETULACEAE	<i>Carpinus betulus</i> L.	-	-	+	-	Ph	Carpinion
	<i>Corylus avellana</i> L.	+	+	+	-	Ph	Qu-Fagetea
BORAGINACEAE	<i>Myosotis sylvatica</i> Ehrh.	+	+	+	-	H	Adenostylion
	<i>Pulmonaria officinalis</i> L.	+	+	-	-	H	Fagetalia
	<i>Symphytum tuberosum</i> L.	+	+	-	+	G	Fagetalia

1	2	3				4	5
BRASICACEAE	<i>Cardamine bulbifera</i> (L.) Cr. (<i>Dentaria bulbifera</i> L.)	+	+	+	+	G	Fagion
	<i>Cardamine enneaphyllos</i> L. (<i>Dentaria enneaphyllos</i> L.)	+	+	-	-	G	Fagion
	<i>Cardamine glauca</i> Spreng.	-	-	-	+	H	Qu-Fagetea
	<i>Cardamine impatiens</i> L.	+	+	-	-	H	Fagetalia
	<i>Cardamine savensis</i> Schulz (<i>Dentaria trifloia</i> W.K.)	+	+	-	-	G	Fagion
CAMPANULACEAE	<i>Campanula patula</i> L.	-	-	-	+	H	Qu-Fagetea
	<i>Phyteuma spicatum</i> L.	+	-	+	+	H	Fagetalia
CAPRIFOLIACEAE	<i>Lonicera alpigena</i> L.	+	-	-	-	Ph	Fagion
	<i>Lonicera nigra</i> L.	+	-	-	-	Ph	Fagion
	<i>Lonicera xylosteum</i> L.	+	-	-	-	Ph	Qu-Fagetea
	<i>Sambucus nigra</i> L.	-	+	-	-	Ph	Epilobietea
	<i>Sambucus racemosa</i> L.	-	+	+	+	Ph	Epilobietea
CARYOPHYLLACEAE	<i>Melandrium sylvestre</i> (Schk.) Roehl.	+	-	-	-	H	Adenostyletalia
	<i>Stellaria media</i> (L.) Vill.	+	+	-	-	T	P-Ch etalia
	<i>Stellaria nemorum</i> L.	+	+	-	-	H	Adenostylon
CELASTRACEAE	<i>Evonymus latifolia</i> (L.) Mill.	+	-	-	-	Ph	Fagion
CLUDIACEAE	<i>Hypericum androseum</i> L.	-	-	+	+	Ch	Qu-Fagetea
CYPERACEAE	<i>Carex digitata</i> L.	+	+	+	+	H	Qu-Fagetea
	<i>Carex sylvatica</i> Huds.	+	+	+	+	H	Fagetalia
DIPSACACEAE	<i>Knautia drymea</i> Heuff.	-	-	+	+	H	Fagion
EUPHORBIACEAE	<i>Euphorbia amygdaloides</i> L.	+	+	+	+	Ch	Fagetalia
	<i>Euphorbia carniolica</i> Jacq.	+	+	+	+	H	Fagion
	<i>Mercurialis perennis</i> L.	-	+	-	-	H	Fagetalia
ERICACEAE	<i>Vaccinium myrtillus</i> L.	+	-	+	-	Ch	V. Piceetalia
FABACEAE (PAPILIONACEAE)	<i>Lathyrus vernus</i> (L.) Bernh.	+	+	+	+	G	Fagetalia
FUMARIACEAE	<i>Corydalis cava</i> (Mill.) Schw.	+	-	-	-	G	Fagetalia
GENTIANACEAE	<i>Gentiana asclepiadea</i> L.	+	+	+	+	H	Fagion
GERANIACEAE	<i>Geranium phaeum</i> L.	+	-	-	-	H	Arre-etalia
	<i>Geranium robertianum</i> L.	+	+	+	-	H	Fagetalia
	<i>Geranium sylvaticum</i> L.	+	-	-	-	H	B-Ad etea
IRIDACEAE	<i>Crocus neapolitanus</i> (Ker.) Asch.	-	+	+	+	G	Qu-Fagetea
JUNCACEAE	<i>Luzula luzulina</i> D.T. et S.	-	+	+	+	H	V.-Piceion
	<i>Luzula nemorosa</i> (Pal.) E.M.	-	-	-	+	H	L.-Fagion
	<i>Luzula sylvatica</i> (Huds.) Gaud.	-	+	+	+	H	Fagetalia
LAMIACEAE	<i>Ajuga reptans</i> L.	+	+	+	+	H	Arre-etalia
	<i>Betonica officinalis</i> L.	-	-	+	-	H	Fagetalia
	<i>Glechoma hirsuta</i> W.K.	+	+	+	+	H	Fagetalia
	<i>Lamium luteum</i> Krock.	+	+	+	+	H	Fagion
	<i>Lycopus europaeus</i> L.	-	+	-	+	H	Qu-Fagetea
	<i>Melittis melissophyllum</i> L.	-	-	+	-	H	Q alia pubes
	<i>Prunella vulgaris</i> L.	-	+	-	-	H	Qu-Fagetea
	<i>Salvia glutinosa</i> L.	+	+	-	-	H	Fagetalia

1	2	3				4	5
	<i>Satureja vulgaris</i> (L.) Fritsch	+	-	-	-	H	Q alia pubes
LILIACEAE	<i>Allium ursinum</i> L.	+	+	-	-	G	Fagion
	<i>Erythronium dens canis</i> L.	-	-	+	+	G	Qu-Fagetea
	<i>Lilium martagon</i> L.	+	+	-	+	G	Fagetalia
	<i>Paris quadrifolia</i> L.	+	+	-	-	G	Fagion
	<i>Polygonatum multiflorum</i> (L.) All.	+	+	-	+	G	Fagetalia
	<i>Polygonatum verticillatum</i> (L.) All.	+	-	-	+	G	Fagetalia
	<i>Ruscus hypoglossum</i> L.	-	+	+	+	Ch	Fagion
	<i>Scilla bifolia</i> L.	-	-	-	+	G	Qu-Fagetea
	<i>Veratrum album</i> L.	+	-	-	-	H	Adenostyletalia
LYCOPODIACEAE	<i>Lycopodium annotinum</i> L.	-	-	-	+	Ch	V.-Piceion
OLEACEAE	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	-	+	-	-	Ph	Fagetalia
ONAGRACEAE	<i>Circaea lutetiana</i> L.	-	+	-	-	G	Fagetalia
	<i>Epilobium montanum</i> L.	+	+	+	+	H	Fagetalia
ORCHIDACEAE	<i>Cephalanthera longifolia</i> (L.) Fritsch.	-	+	-	-	G	Fagetalia
	<i>Dactyloriza maculata</i> (L.) Soo (<i>Orchis maculata</i> L.)	+	-	-	-	G	Fagetalia
	<i>Neottia nidus avis</i> (L.) Rich.	+	+	-	+	G	Fagetalia
	<i>Platanthera bifolia</i> (L.) Rich.	-	+	-	+	G	Fagetalia
OROBANCHACEAE	<i>Latharea squamaria</i> L.	-	+	-	-	G	Fagetalia
OXALIDACEAE	<i>Oxalis acetosella</i> L.	+	+	+	+	H	V-Piceetalia
PINACEAE	<i>Abies alba</i> Mill.	+	+	+	+	Ph	V-Piceetea
	<i>Picea abies</i> (L.) Karst. (<i>Picea excelsa</i> Link.)	+	-	-	+	Ph	V-Piceetea
POACEAE	<i>Brachypodium sylvaticum</i> (Hudson) P.B.	+	-	+	+	H	Fagetalia
	<i>Festuca drymea</i> Mert. et Koch.	-	+	+	+	H	Fagetalia
	<i>Festuca heterophylla</i> Lam.	+	-	-	-	H	Q alia pubes
	<i>Festuca sylvatica</i> (Poll.) Vill. (<i>Festuca altissima</i> All.)	+	-	-	-	H	Fagion
	<i>Calamagrostis varia</i> Host.	-	-	-	+	H	Q alia pubes
	<i>Hordeum europaeum</i> (L.) All. (<i>Elymus europaeus</i> L.)	+	-	-	-	H	Fagion
	<i>Melica nutans</i> L.	-	-	+	+	H	Qu-Fagetea
	<i>Melica uniflora</i> Retz.	+	-	+	-	H	Qu-Fagetea
	<i>Milium effusum</i> L.	+	-	-	-	H	Fagetalia
POLYPODIACEAE	<i>Polypodium vulgare</i> L.	+	-	+	-	Ch	Asplenietea
PRIMULACEAE	<i>Primula vulgaris</i> Huds.	-	-	+	-	H	Fagion
PYROLACEAE	<i>Monotropa hypopitis</i> L.	-	+	-	-	G	V-Piceetalia
RANUNCULACEAE	<i>Actaea spicata</i> L.	+	-	-	-	G	Fagion
	<i>Anemone nemorosa</i> L.	+	+	+	+	G	Qu-Fagetea
	<i>Helleborus odoratus</i> W.K.	-	+	-	-	H	Fagion
	<i>Ranunculus lanuginosus</i> L.	-	-	+	+	H	Fagetalia
	<i>Ranunculus nemorosus</i> DC.	-	-	+	+	H	Fagetalia
	<i>Ranunculus platanifolius</i> L.	+	-	+	+	H	Fagion
	<i>Thalictrum aquilegifolium</i> L.	+	-	-	-	H	Fagetalia
RHAMNACEAE	<i>Frangula alnus</i> Mill.	-	+	+	-	Ph	Fagetalia

1	2	3				4	5
	<i>Rhamnus fallax</i> Boiss.	+	-	-	-	Ph	Fagion
ROSACEAE	<i>Aremonia agrimonoides</i> (L.) DC.	+	+	-	+	H	Fagion
	<i>Aruncus sylvestris</i> Kost.	-	+	-	+	H	Fagetalia
	<i>Fragaria vesca</i> L.	+	+	-	+	H	Epilobietea
	<i>Geum urbanum</i> L.	+	+	-	+	H	Fagetalia
	<i>Rosa pendulina</i> L.	+	+	+	+	Ph	Adenostyletalia
	<i>Rubus hirtus</i> W.K.	+	+	+	+	Ph	V-Piceetea
	<i>Rubus idaeus</i> L.	+	+	-	+	Ph	Qu-Fagetea
	<i>Sorbus aucuparia</i> L.	+	-	+	+	Ph	Fagetalia
	<i>Spiraea ulmifolia</i> Scop.	-	-	-	+	Ph	Qu-Fagetea
RUBIACEAE	<i>Asperula odorata</i> L.	+	+	+	+	G	Fagion
	<i>Galium crutiata</i> (L.) Scop.	+	-	-	-	H	Fagetalia
	<i>Galium rotundifolium</i> L.	-	+	+	+	H	V.-Piceion
	<i>Galium sylvaticum</i> L.	+	+	-	-	G	Carpinion
	<i>Galium schultesii</i> Vest.	-	-	+	+	G	Qu-Fagetea
SAXIFRAGACEAE	<i>Saxifraga rotundifolia</i> L.	+	-	-	-	H	Fagion
SCROPHULARIACEAE	<i>Melampyrum sylvaticum</i> L.	+	-	-	-	T	V-Piceetalia
	<i>Veronica chamaedrys</i> L.	+	+	+	-	Ch	Arrh-etalia
	<i>Veronica urticifolia</i> Jacq. (<i>Veronica latifolia</i> L. em Scop.)	+	+	-	+	Ch	Fagion
	<i>Veronica montana</i> L.	+	+	+	-	Ch	Fagion
	<i>Veronica officinalis</i> L.	+	-	-	-	Ch	Q alia r-p
SOLANACEAE	<i>Atropa bella donna</i> L.	-	-	+	-	H	Atropetalia
	<i>Solanum dulcamara</i> L.	-	-	+	-	Ch	Qu-Fagetea
THYMELAEACEAE	<i>Daphne blagayana</i> Frev.	-	-	-	+	Ch	Erico-Pinetea
	<i>Daphne mezereum</i> L.	+	+	+	+	Ph	Fagetalia
ULMACEAE	<i>Ulmus glabra</i> Huds.	+	+	-	-	Ph	Fagion
VALERIANACEAE	<i>Valeriana montana</i> L.	-	-	-	+	H	Fagetalia
	<i>Valeriana tripteris</i> L.	-	-	-	+	H	Fagetalia
VIOLACEAE	<i>Viola reichenbachiana</i> Jor. et Bor. (<i>Viola sylvatica</i> Freis)	+	+	+	+	H	Fagetalia
POLYTRICHACEAE	<i>Polytrichum commune</i>	-	+	+	+	H	V-Piceetea

A = prašuma na krečnjaku-dolomitu - virgin forest on limestone-dolomite

B = šume bukve i jele na bazičnim eruptivima - forests of beech and fir on basic eruptives

C = šume bukve i jele na ultrabazičnim eruptivima - forests of beech and fir on ultrabasic eruptives

D = šume bukve i jele sa smrčom na ultrabazičnim eruptivima - forests of beech and fir with spruce on ultrabasic eruptives

Qu-Fagetea = Querco - Fagetea

Q alia pubes = Quercetalia pubescentis

V-Piceion = Vaccinio - Piceion

V-Piceetalia = Vaccinio - Piceetalia

V-Picetea = Vaccinio - Picetea

Q alia r-p = Quercetalia robori-petraeae

B-Ad etea = Betulo - Adenostyletea

P-Ch etalia = Polygono - Chenopodietalia

Arrh-etalia = Arrhenatheretalia

Asplenietea = Asplenietea trichomanes

L-Fagion = Luzulo - Fagion

Ove šumske fitocenoze floristički su bogate, imaju približan broj biljnih vrsta, 95 odnosno 86 vrsta, od kojih su 55 vrsta zajedničke, čija je struktura prikazana u tablici 2. Dominiraju neutrofilne, a izostaju acidofilne biljne vrste. Odlikuju se izraženom dinamikom razvoja, posebno u proljetnom aspektu, prisutnošću većeg broja proljetnica, naročito vrsta iz roda *Cardamine*, koje su zastupljene velikom frekvencijom i pokrovnosti. Uz edifikatore bukvu i jelu, smrča je u prašumi veoma rijetka, česta zastupljenost plemenitih lišćara također je zajedničko obilježje ovih fitocenoza.

Tablica 2.
Floristička struktura.
Table 2.
Floristical structure.

	prašuma <i>virgin forest</i> (krečnjak-dolomit) (limestone-dolomite)	šuma bukve i jele <i>forest of beech and fir</i> (bazični eruptivi) (basic eruptives)
	broj-number	broj-number
Biljne vrste <i>Plant species</i>	95	86
Cvjetnice <i>Flowering plants</i>	88	76
Bezcvjetnice <i>Non flowering plants</i>	7	10
Drveće <i>Trees</i>	6	6
Grmlje <i>Shrubs</i>	10	9
Prizemna flora (cvjetnice) <i>Ground flora (flowering plants)</i>	72	61
Paprati <i>Ferns</i>	7	9
Mahovine <i>Mosses</i>	0	1

Razlike se očituju u spratu grmlja, kalcifilne vrste: *Lonicera xylosteum*, *L. alpigena*, *L. nigra*, *Rhamnus fallax* izostaju u šumama bukve i jele na bazičnim eruptivima, iako se u pogledu broja vrsta grmlja ove dvije šumske fitocenoze praktično ne razlikuju.

Floristička sličnost, građa i dinamika razvoja ovih fitocenoza upućuju da u sinsistematskom smislu pripadaju istoj osnovnoj sinsistematskoj kategoriji – asocijaciji, unutar koje se šume bukve i jele na bazičnim eruptivima mogu diferencirati na rang subasocijacije, razlika u sastavu vrsta grmlja (Beus, 1986).

Floristička struktura prašume bukve i jele na krečnjaku-dolomitu i šuma bukve i jele na tlima sa zrelim humusom na ultrabazičnim eruptivima, odnosno šuma bukve i jele sa smrčom na istim zemljištima pokazuje drugačije odnose (tablica 3). U odnosu na prašumu bukve i jele, šume bukve i jele, odnosno šume bukve i jele sa smrčom na ultrabazičnim eruptivima siromašnije su biljnim vrstama, manji je broj zajedničkih vrsta, slabe su dinamike razvoja i monotonog su izgleda tijekom cijelog vegetacijskog perioda. Rijetke su vrste proljetnica, osim *Anemone nemorosa*, zbog čega je neizražen proljetni aspekt razvoja ovih fitocenoza. Svega nekoliko biljnih vrsta je s većom frekvencijom i pokrovnosću, među kojima velikom pokrovnosću dominira vrsta *Festuca drymea* Mert.

Tablica 3.
Floristička struktura.
Table 3.
Floristical structure.

	prašuma <i>virgin forest</i> (krečnjak-dolomit) (limestone-dolomite)	šuma bukve i jele <i>forest of beech and fir</i> (bazični eruptivi) (bsic eruptives)	šuma bukve i jele sa smrčom <i>forest of beech and fir with spruce</i> (ultrabazični eruptivi) (ultrabsic eruptives)
	broj-number	broj-number	broj-number
Biljne vrste <i>Plant species</i>	95	67	80
Cvjetnice <i>Flowering plants</i>	88	58	71
Bezcvjetnice <i>Non flowering plants</i>	7	9	9
Drveće <i>Trees</i>	6	4	5
Grmlje <i>Shrubs</i>	10	6	6
Prizemna flora (cvjetnice) <i>Ground flora (flowering plants)</i>	72	48	60
Paprati <i>Ferns</i>	7	8	8
Mahovine <i>Mosses</i>	0	1	1

et Koch. Uz neutrofilne florne elemente u prizemnoj su flori prisutne i neke picetalne biljne vrste. I vrste grmlja su veoma rijetko zastupljene, a već navedene kalcifilne vrste prašume bukve i jele izostaju i u ovim fitocenoza. Potpuno izostaju i vrste plemenitih lišćara. O velikim florističkim razlikama šuma bukve i jele na krečnjaku-dolomitu i na ultramafitima, peridotitu-serpentinu, ukazivano je i prije (Riter-Studnička 1963, Beus, 1980).

U pogledu florističkog sastava međusobno se razlikuju i šume bukve i jele na tlima sa zrelim humusom na ultrabazičnim eruptivima od šuma bukve i jele sa smrčom u istim edafskim uslovima. Osim zastupljenosti smrče u ovim drugim šumama većom se frekvencijom javlja jarebika (*Sorbus aucuparia* L.) i alpska ruža (*Rosa pendulina* L.). Posebno obilježje sastavu prizemne flore šuma bukve i jele sa smrčom na ovom supstratu daju subalpinski florni elementi: *Phyteuma spicatum*, *Valeriana montana*, *V. tripteris*, *Heracleum sphondylium*, *Cirsium erisithales*, *Luzula silvatica*, koje su rijetko prisutne u šumama bukve i jele na ultrabazičnim eruptivima ili potpuno izostaju.

Izražene razlike u florističkom sastavu, građi i dinamici između prašume bukve i jele i šuma bukve i jele, odnosno bukve i jele sa smrčom na ultrabazičnim eruptivima odraz je dijametralno različitih ekoloških prilika, prvenstveno edafskih uslova odnosno utjecaja specifičnih fizičko-kemijskih karakteristika ultrabazičnih eruptiva, peridotita-serpentina. Zbog ovih činjenica šume bukve i jele, odnosno šume bukve i jele sa smrčom na tlima sa zrelim humusom na ovim stijenama predstavljaju zasebne sintaksonomske kategorije ranga asocijacija (Jovanović, 1959/1979; Beus, 1980, 1986) u okviru kompleksa neutrofilnih šuma bukve i jele, odnosno šuma bukve i jele sa smrčom.

Sistematske kategorije

Sistemactical categories

Zastupljenost sistematskih kategorija utvrđenih biljnih vrsta u istraživanim fitocenoza prikazana je u tablicama 4 i 5. I u ovom su pogledu prašuma bukve i jele i šume bukve i jele na zemljištima sa zrelim humusom na bazičnim eruptivima slične, imaju približan broj familija, rodova i vrsta, od kojih su zajedničke 30 familija, 47 rodova i 55 vrsta (tablica 4).

Tablica 4.
Sistematske kategorije
Table 4.
Sysistemactical categories

sistematske kategorije <i>sysistemactical categories</i>	prašuma <i>virgin forest</i> (krečnjak-dolomit) (<i>limestone-dolomite</i>)	šuma bukve i jele <i>forest of beech and fir</i> (bazični eruptivi) (<i>bsic eruptives</i>)
	broj-number	broj-number
Familija <i>Famyl</i>	37	40
Rod <i>Genus</i>	76	71
Vrsta <i>Species</i>	95	86

Odnosi ovih sistematskih kategorija između prašume bukve i jele i šuma bukve i jele na zemljištima sa zrelim humusom na ultrabazičnim eruptivima odnosno šuma bukve i jele sa smrčom na istim zemljištima pokazuju veće razlike u zastupljenosti biljnih rodova i vrsta, više su zastupljene u prašumi, dok je broj zastupljenih familija isti ili približan (tablica 5).

sistematske kategorije <i>sysistemactical categories</i>	prašuma <i>virgin forest</i> (krečnjak-dolomit) (<i>limestone-dolomite</i>)	šuma bukve i jele <i>forest of beech and fir</i> (bazični eruptivi) (<i>bsic eruptives</i>)	šuma bukve i jele sa smrčom <i>forest of beech and fir with spruce</i> (ultrabazični eruptivi) (<i>ultrabasic eruptives</i>)
	broj-number	broj-number	broj-number
Familija <i>Famyl</i>	37	37	34
Rod <i>Genus</i>	76	57	66
Vrsta <i>Species</i>	95	66	78

Tablica 5. Sistematske kategorije
Table 5. *Sysistemactical categories*

U istraživanim šumama na ultrabazičnim eruptivima zastupljene su i vrste iz familija: *Dipsacaceae*, *Guttiferae*, *Berberidaceae*, *Iridaceae*, *Lycopodiaceae*, *Primulaceae*, *Solanaceae*. Prašuma bukve i jele i šume bukve i jele na tlima sa zrelim humusom na ultrabazičnim eruptivima imaju zajedničkih 30 familija, 34 roda i 39 vrsta, a šume bukve i jele sa smrčom u istim edafskim prilikama imaju zajedničkih 26 familija, 40 rodova i 44 vrste.

Spektar bioloških oblika

Plant life forms spectrum

Spektri bioloških oblika istraživanih fitocenoza prikazani su u tablicama 6 i 7. Preovlađuju hemikriptofitske vrste, što je karakteristika naših šumskih fitocenoza. I prema biološkom spektru izdvajaju se prašumske sastojine bukve i jele i šume bukve i jele na zemljištima sa zrelim humusom na bazičnim eruptivima. U njima je veća zastupljenost geofita, koje imaju znatno veću frekvenciju i pokrovnost u ovim šumskim fitocenzama u odnosu na šume bukve i jele, odnosno šume bukve i jele sa smrčom na tlima sa zrelim humusom na ultrabazičnim eruptivima, što ukazuje na veću mezofilnost njihovih staništa.

Tablica 6.
Spektar bioloških oblika.
Table 6.
Plant life forms spectrum.

Biološki oblici <i>Plant life forms</i>	prašuma <i>virgin forest</i> (krečnjak-dolomit) (<i>limestone-dolomite</i>)		šuma bukve i jele <i>forest of beech and fir</i> (bazični eruptivi) (<i>bsic eruptives</i>)	
	broj -number in %		broj -number in %	
Fanerofiti <i>Phanerophytes</i>	16	16,9	15	17,5
Hamefiti <i>Chamaephytes</i>	8	8,4	7	8,1
Hemikriptofiti <i>Hemicryptophytes</i>	50	52,6	38	44,2
Geofiti <i>Geophytes</i>	19	20,0	25	29,2
Terofiti <i>Therophytes</i>	2	2,1	1	1,0
Ukupno Total	95	100,0	86	100,0

Biološki oblici <i>Plant life forms</i>	prašuma <i>virgin forest</i> (krečnjak-dolomit) (<i>limestone-dolomite</i>)		šuma bukve i jele <i>forest of beech and fir</i> (bazični eruptivi) (<i>bsic eruptives</i>)		šuma bukve i jele sa smrčom <i>forest of beech and fir with spruce</i> (ultrabazični eruptivi) (<i>ultrabsic eruptives</i>)	
	broj-number in %		broj-number in %		broj-number in %	
Fanerofiti <i>Phanerophytes</i>	16	16,9	11	15,8	11	14,0
Hamefiti <i>Chamaephytes</i>	8	8,4	8	12,2	6	7,6
Hemikriptofiti <i>Hemicryptophytes</i>	50	52,6	37	55,0	46	57,4
Geofiti <i>Geophytes</i>	19	20,0	10	15,0	16	20,0
Terofiti <i>Therophytes</i>	2	2,1	1	2,0	1	1,0
Ukupno Total	95	100,0	67	100,0	80	100,0

Tablica 7. Spektar bioloških oblika.
Table 7. *Plant life forms spectrum.*

Iz tabelarnog prikaza sinsistematske pripadnosti biljnih vrsta (tablica 8) uočljiva je dominacija fagetalnih flornih elemenata, po brojnosti, pokrovnosti i frekvenciji, u svim istraživanim šumskim fitocenzama, odnosno njihova pripadnost neutrofilnoj skupini šuma bukve i jele, odnosno šuma bukve i jele sa smrčom. U ovom radu je za komparirane fitocenoze prihvaćen naziv svez *Aremonio – Fagion* (Ht. 1938) (Törek et al. 1989) koji je upitan. Naime, vrsta *Aremonia agrimonoides* (L.) DC. zastupljena je i u acidofilnim šumama bukve i jele, odnosno šumama bukve i jele sa smrčom često znatno više nego u neutrofilnoj skupini šuma bukve i jele odnosno šuma bukve i jele sa smrčom.

Tablica 8.
Sistematska
pripadnost
biljnih vrsta
Table 8.
Sinsystematical
characteristics
plants species

sistemske kategorije <i>sysistematical categories</i>	A	B	C	D
	Broj <i>Number</i>			
QUERCO-FAGETEA Br.-Bl. et Vlieger 1937	8	9	15	14
FAGETALIA SYLVATICAE Pawl. 1928	31	33	32	36
AREMONIO-FAGION (Ht. 1938) Törek et al. 1989	28 (67)	18 (60)	6 (53)	8 (58)
LUZULO-FAGION Lohm. et Tx. 1954	-	-	-	1
CARPINION BETULI Issl. 1931 em Oberd. 1953	1	2	-	-
QUERCETALIA ROBORI-PETRAEAE Tx. 1937	2	1	-	-
ERICO-PINETEA Horv. 1959	-	-	-	2
QUERCETALIA PUBESCENTIS Br.-Bl.(1931) 1932	1	-	-	-
VACCINIO-PICEETEA Br.-Bl. 1939	4	2	2	2
VACCINIO-PICEETALIA Br.-Bl. 1939	3	3	2	3
VACCINIO-PICEION Br.-Bl. 1939	2	3	3	6
ALNETALIA GLUTINOSAE Br.-Bl. et Tx. 1937	-	2	-	-
EPILOBIETEA ANGUSTIFOLII Tx. et Prsg. 1950	1	1	-	-
BETULO-ADENOSTYLETEA Br.-Bl. et Tx. 1943	1	-	-	-
ADENOSTYLETALIA G. et Br.-Bl. 1931	2	1	-	-
ADENOSTYLION ALLIARIAE Br.-Bl. 1926	5	4	-	-
PETASITION PARADOXI Zool. 1966	1	1	-	-
ATROPETALIA Vlieg. 1937	-	-	1	-
OSTALE VRSTE / OTHERS SPECIES	5	6	6	8
UKUPNO <i>TOTAL</i>	95	86	67	80

Zaključak Conclusion

Šume bukve i jele na bazičnim eruptivima sa zemljištima, eutrični kambisol i ranker, sa zrelim humusom veoma su floristički srodne sa šumama bukve i jele na krečnjacima-dolomitima u prašumskom rezervatu Ravna vala na planini Bjelašnici. Imaju približan broj biljnih vrsta, od kojih su 55 zajedničkih, dominiraju neutrofilne vrste, odsustvuju acidofilne vrste. Zajedničke odlike su i velika brojnost proljetnica i izražen proljetni aspekt razvoja, te česta zastupljenost plemenitih lišćara. Odsustvuju kalcifilne vrste grmlja u šumama bukve i jele na bazičnim eruptivima, a koje su vezane za krečnjake-dolomite u šumama bukve i jele, odnosno šumama bukve i jele sa smrčom. S obzirom na veliku florističku sličnost šume bukve i jele na bazičnim eruptivima sa zemljištima sa zrelim humusom sintaksonomski se mogu klasificirati kao subasocijacija unutar neutrofilnih šuma bukve i jele na krečnjacima-dolomitima.

Šume bukve i jele, odnosno šume bukve i jele sa smrčom na ultrabazičnim eruptivima sa zemljištima, eutrični kambisol i ranker, sa zrelim humusom floristički su siromašnije i jednostavnije građe u odnosu na prašumsku sastojinu bukve i jele na krečnjacima-dolomitima u Ravnoj vali na planini Bjelašnici. Imaju zajedničkih 39 odnosno 44 biljne vrste u šumama bukve i jele, odnosno šumama bukve i jele sa smrčom na ultrabazičnim eruptivima, svega nekoliko vrsta dominira u prizemnoj flori. Također je i proljetni aspekt razvoja ovih šuma neizražen, zastupljena je praktično samo *Anemone nemorosa*. Odsustvuju plemeniti lišćari. Rijetke su vrste grmlja, izostaju kalcifilne vrste grmlja. Značajne florističke razlike i specifični ekološki, prvenstveno edafski, uslovi ukazuju na nužnost izdvajanja ovih šuma kao zasebnih sinsistematskih kategorija – ranga asocijacija u okviru sveze neutrofilnih šuma bukve i jele odnosno šuma bukve i jele sa smrčom.

U pogledu prostorno-površinskog rasporeda biljnih vrsta među istraživanim fitocenozama, šume bukve i jele prašumskog karaktera i šume bukve i jele na bazičnim eruptivima, osim većeg broja vrsta, ističu se pravilnijim rasporedom i većom frekvencijom vrsta, što implicira i njihov veći diverzitet.

I prema biološkom spektru izdvajaju se prašumske sastojine bukve i jele i šume bukve i jele na bazičnim eruptivima sa navedenim zemljištima. U njima je veća zastupljenost

geofita, koje imaju izrazito veću frekvenciju i pokrovnost u odnosu na šume bukve i jele, odnosno šume bukve i jele sa smrčom na tlima sa zrelim humusom na ultrabazičnim eruptivima, peridotitu-serpentinitu.

Analiza sinsistematske pripadnosti biljnih vrsta pokazuje da se istraživane šume odlikuju dominacijom fagetalnih flornih elemenata, odnosno u sinsistematskom smislu pripadaju svezi neutrofilnih šuma bukve, šuma bukve i jele i šuma bukve i jele sa smrčom. Za svezu, u ovom radu, uvjetno je prihvaćen naziv *Aremonio-Fagion* (Ht. 1938) (Törek et al. 1989), prema Kodeksu fitocenološke nomenklature (Weber et al. 2000), jer je vrsta *Aremonia agrimonoides* (L.) DC. zastupljena i u neutrofilnim i u acidofilnim šumama bukve, šumama bukve i jele odnosno šumama bukve i jele sa smrčom.

Za razliku od istraživanih i analiziranih šumskih fitocenoza, šume bukve i jele (sa smrčom) na tlima sa sirovim humusom, kao i na luvisolu i pseudogleju na bazičnim i ultrabazičnim eruptivima floristički se dijametralno razlikuju, imaju karakteristike acidofilnih fitocenoza koje pripadaju svezi *Luzulo-Fagion* Lohm. et Tx. 1954.

Literatura References

1. Beus, V. (1980): Zajednica bukovo jelove šume na peridotitu i serpentinitu Bosne. Radovi Šumarskog fakulteta i Instituta za šumarstvo u Sarajevu, God. XXIV (1079), Knj. 24, Sv. 6, Sarajevo.
2. Beus, V. (1986): Fitocenoze bukve i jele na bazičnim i ultrabazičnim eruptivima ofiolitske zone u Bosni (doktorska disertacija). mns., Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
3. Beus, V., Vojniković, S. (2002): Floristical characteristics of the virgin forest of beech and fir in Ravna vala on mountain Bjelašnica. Razprave IV. Razreda SAZU, XLIII-3, Ljubljana.
4. Beus, V. (2011): Ekološke i florističke karakteristike šuma bukve i jele na bazičnim eruptivima ofiolitske zone u Bosni. U štampi, Radovi Šumarskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, br. 1, Sarajevo.
5. Jovanović, B. (1959): Prilog poznavanju šumskih fitocenoza Goča. Glasnik Šumarskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Knj. 16, Beograd.
6. Riter-Studnička, H. (1963): Biljni pokrov na serpentinitima u Bosni. Godišnjak Biološkog instituta Univerziteta u Sarajevu, God. XVI, Fasc. 1-2, Sarajevo.
7. Weber, H.E., Moravec, J., Theurillat, J-P. (2000): International Code of Phytosociological Nomenclature. 3th Ed. Journal of Vegetation Science 11.

Summary

According to ecological, floristic and sinsystematical characteristics, beech and fir forests on soil with mull humus, wich form on limestone-dolomite, basic eruptives, gabbro and diabas, as well as ultrabasic eruptives, peridotite-serpentinite, represent a distinct complex of forest phytocenoses. This study analysed the floristic composition of beech and fir forests, with the aim of determining their floristic correlations and their sinsystematical significance. For the purposes of this analysis, we have used the dana of the floristic research conducted at the virgin forest reserve (beech and fir forests) in Ravna vala on mountain Bjelašnica, as well as records collected during phytosociological screening of beech and fir forests (with spruce) on basic and ultrabasic eruptives of the ophiolite zone in Bosnia.

Floristic screening in the virgin forests of beech and fir were conducted on 1 hectare permanent experimental plot. The phytosociological screening (using Braun-Blanquet method) in beech and fir forests on basic eruptives were carried out on eleven experimental plots, while those on ultrabasic eruptives were conducted on four plots. On the other hand, screening that was completed on beech and fir forests with spruce on ultrabasic eruptives were conducted on eight experimental plots. These plots were 400, 625 and 900 m², respectively.

The analysis of the floristic characteristics showed that beech and fir forests that grow on soils with mull humus on basic eruptives have significant floral similarities with beech and fir forests on limestone-dolomite in the above mentioned virgin forest reserve. Hence, sinsystematically they can be classified as a subassociation of association neutrophile beech and fir forests on limestone-dolomite.

Beech and fir forests (without and with spruce) on soils with mull humus forms of ultra-basic eruptives are substantially different from virgin forest beech and fir stands. Considerable floristic differences and specific ecological (notably edaphic) conditions represent primary reasons for considering these forests as separate sinsystematicl categories – ranked as associations within neutrophile beech and fir forests (without and with spruce) alliance.

The analysis of sinsystematical characteristics of plant species showed that researched forests are characterized with dominant “fagetalia” floral elements, which means that in the sinsystematical sense they belong to the alliance of neutrophile beech forests, beech and fir forests, and beech and fir forests with spruce. Nevertheless, according to the Codex of Phytosociological Nomenclature (Weber et al. 2000) the name Aremonio-Fagion used for this forest’s alliance (Ht. 1938) Törek et al. 1989, is not correct, because Aremonia agrimonoides (L.) DC. is also present in acidophil beech forests, as well as beech and fir forests (with spruce).

Mijo Franković¹

Izvod

Kult drveća proizlazi iz psihičkog odnosa šume i čovjeka. Taj odnos je veoma star i održao se sve do danas, s tom razlikom što je taj odnos promijenio svoj iskonski oblik tijekom niza milenija. Iako je taj nematerijalni odnos čovjeka i šume sve više gubio mističnost i sakralnost, a ustupao mjesto estetskom odnosu, kult drveta i šume se zadržao u mnogim običajima i tradicijskoj kulturi naroda Bosne i Hercegovine.

Dinamika šume sa svojim sadržajima: pećinama, vodama, reljefnim oblicima, ostavila je duboke tragove u ljudskoj psihi. Primjera takvih pobuda u psihi čovjeka u ne tako davnoj prošlosti ima i na području Bosne i Hercegovine, o čemu govori ovaj tekst.

K l j u č n e r i j e č i: kult drveta, pećine, vode, tradicijska kultura naroda Bosne i Hercegovine.

Abstract

The cult of tree stems from the psychological relationship between forests and humans. This relationship is very old and it held until today, except that this relationship has changed its true form in a series of millennium. Although the intangible relationship between humans and trees increasingly lost its mystic and sacred, it has conceded place for aesthetic relation, the cult of wood and forests are kept in many traditional customs and culture of Bosnia and Herzegovina. Dynamics of forests with their contents: rocks, water, landforms, has left deep traces in the human psyche. Examples of such reasons in the psyche of the man, not so long ago, there could be also find in Bosnia and Herzegovina, which is discussed in this article.

K e y w o r d s: cult of the tree, cave, water, traditional culture of the peoples of Bosnia and Herzegovina.

Uvod
Introduction

Kulturni značaj pojedinih vrsta drveća značajno se održao i na području Bosne i Hercegovine, posebno na širem području sjeveroistočne Bosne i središnje Bosne, gdje sam više godina proveo radeći u šumarskoj službi. Korištena stručna etnografska, umjetnička i šumarska literatura poslužila mi je samo konceptualno u smislu identifikacije i komparativne analize pojedinih kulturnih vjerovanja i radnji u obrađivanom području.

U nekim kultovima, kao, na primjer, u sjeveroistočnom dijelu BiH, posebno u bošnjačkim selima u kultu drveća transparentno se ističe kultura života, odnosno njegove potrajnosti, mladosti i rađanja. O tome govori rašireno vjerovanje: ako netko posiječe mlado drvo (trešnjik, šljivić, lipić, bukvić i dr.), mora "ograisati", to jest past će u nesvijest ili će mu se desiti druge fizičke ili psihičke tegobe.

KULTNE
MANIFESTACIJE
I KULTNA MJESTA
U PRIRODI
CULT
MANIFESTATIONS
AND CULT
PLACES
IN NATURE

Ovi su lokaliteti najviše vezani za geomorfološke oblike u šumi kao što su pećine sa izvorima vode. Ovdje ćemo navesti takva dva lokaliteta.

U selu Brateljevići kod Kladnja postoji jedna veoma interesantna pećina s pećinskim izvorima u obliku bunara i hodnicima različitih oblika (slika 1.). Pored ulaza u pećinu nalazi se jedan humak sličan grobu. Po tradicijskom kazivanju mještana na jednom sijelu u tome selu, okladila se djevojka da će otići u pećinu, napiti se vode na pećinskom bunaru i donijeti posudu vode iz pećine. Djevojka je otišla u pećinu i kad se savila da se

¹ Mijo Franković, dipl. ing. šum., umirovljenik.

Slika 1. "Djevojačka pećina" u Brateljevićima (Kladanj)

Slika 2. Jedna od "listarskih" postaja u selu Drijenča (Čelić)

napije vode, zabolo joj se vreteno u dimije, a kad je htjela da se dignu, nije mogla od vretena. Kako je mislila da je neki duhovi drže, toliko se uplašila da je na licu mjesta ostala mrtva. Sahranjena je pored pećine, odakle i potječe taj humak. Zato je ova pećina dobila naziv "Djevojačka pećina". Za uspomenu na taj događaj dolazili su, sve do pred Drugi svjetski rat, okolni stanovnici svake godine zadnjeg utorka u mjesecu srpnju na molitvu, koja se obavljala na platou u zadnjem dijelu pećine, a nakon molitve bilo je narodno veselje sa igrom u samoj pećini. Te dove (molitve) obično su nosile naziv "kišne dove" ili molitve za kišu.

Poslije 1995. godine ova vjerska manifestacija ponovno je uspostavljena obogaćujući tako kulturno-duhovni prostor ovoga kraja, s perspektivama razvoja značajne privredne djelatnosti-vjerskog turizma.

Na području općine Živinice, nedaleko od sela Brnjica, također postoji pećina, čiji su hodnici i prostorije dugački oko 200 metara, odnosno desetak minuta pješčenja s ručnom svjetiljkom. Pećina posjeduje pećinski nakit, a prepuna je i kamenih zdenaca kristalno čiste planinske vode. Sve do između dva svjetska rata, za vrijeme sušnih ljetnih mjeseci, u pećini su se održavale zajedničke molitve naroda svih triju vjeroispovjesti lokalnog stanovništva, a često su u tim prigodama dolazili i ljudi iz udaljenijih krajeva Bosne, sudjelujući tako u molitvama za kišu.

Na širem području Majevice u katoličkim selima zadržao se specifičan kult drveta i šume pod nazivom "listari", koji je namijenjen dobrom urodu usjeva i cjelokupne ljetine. Obavlja se uoči Spasovdana u mjesecu svibnju u vidu molitvene procesije s posebno ukrašenim križem, koji se nosi na čelu procesije. Za to vrijeme ima nekoliko postaja i tada se na svakoj postaji na starije stablo urezuje znak križa (slika 2).

Kult "lilanje" ili paljenja krijesnica poznat je na tradicijskom prostoru cijele Bosne i Hercegovine. Izvodi se paljenjem suhe kore i grančica drveća, obično trešnjevine uz kolo i pjesmu. Postoje ivanjski i ilindanski krijesovi. Paljenje krijesova u Sarajevskom polju bio je zajednički običaj katolika i muslimana sve do Drugog rata (slika 3).

Slika 3. Ilindanski krijesovi ("lile") u selu Dokanj (Tuzla)

Prije nekoliko godina u samom središtu Bijeljine na dijelu stabla jednog jasena na mjestu odrezane grane pojavio se, navodno, oslikani lik Kristove glave. Iako ovaj fenomen nije do kraja valoriziran, ovaj lokalitet dobio je sakralni značaj, posebno je uređen i obilježen radi potrebne sakralne i turističke prezentacije, koji uz molitve posjećuju vjernici svih konfesija.

Mi i danas možemo govoriti o suvremenom duhovno sugestivnom utjecaju metaforičkih oblika grobljanske dendroflоре i njezine onomatopeje porukom nekih pogrebnih govora da nas iz krošnji toga drveća opominju duše naših predaka da za zlo ne vraćamo zlo, što se osobito odnosi na vjerske sahrane žrtava zločina. Iako su to sasvim sigurno samo retoričke figure, njihovo je psihičko značenje nesumnjivo.

Hrast

Najpoznatija vrsta drveta, zadržao je svoj kult sve do današnjih dana zahvaljujući povijesnim migracijama naših predaka iz praslavenske domovine, koja je bila negdje u krajevima gdje je dominirala hrastova šuma. U vrijeme naseljavanja Balkanskog poluotoka, staroslavenskim plemenima ti su prostori bili pod nepreglednim hrastovim šumama. Tradicija poštovanja ove vrste drveta nije se ugasila, nego je nastavljena kroz sljedeća pokoljenja naših predaka, koji su ovdje našli iste uvjete života kao i u svojoj pradomovini. Tako su najveće urbane aglomeracije na prostoru bivše Jugoslavije nastale na područjima ekosustava hrastovih šuma, među kojima su Zagreb, Beograd, Šabac, Niš, Gradiška, Tuzla, Bihać i mnogi drugi gradovi i sela. Ova je urbana matrica i jedan od glavnih krivaca za nestanak starih povijesnih šuma hrasta. Najstarija sojeničarska naselja na području Tuzle građena su na stupovima od hrasta lužnjaka. Također, konstrukcija prvih slanih bunara u Tuzli bila je od hrasta lužnjaka. Prije nekoliko godina uz pomoć austrougarskih dokumenata otkriven je jedan slani bunar u središtu Tuzle od prije pet stoljeća, čija je hrastova drvna konstrukcija u vidu bočne oplata ostala potpuno anatomsko-tehnički konzistentna.

Temeljno je tradicijsko vjerovanje da su stara stabla hrasta sjenovita (misteriozna), tj. da su staništa duhova, zbog čega ih je narod rijetko sjekao, jer se vjerovalo da će onaj tko ih posiječe umrijeti ili će mu se desiti neko zlo. Uglavnom su to bila usamljena, soliterna stabla hrasta, koja su djelovala impozantno i dominantno u prostoru, asocirajući na njihova magijska svojstva. Dakle, radilo se o stablima nepravilnog habitusa, račvaste forme i gotovo zastrašujućeg izgleda. Zbog toga se do danas na području Bosne i Hercegovine zadržalo dosta starih hrastova.

Najstarija kulturna ili obredna uporaba hrasta jest ona koja je vezana za Badnjak. To je, zapravo jedna veća lijepo oblikovana hrastova ili cerova grana koja se na Badnjak stavlja pred kuću, prislonjena pored ulaznih vrata. Na sam mrak na Badnju večer unosi se u kuću. Zatim se siječe na tri dijela i stavlja u peć. Žar od njih mora dočekati polaznika, to jest prvog posjetioca kuće na prvi dan Božića. Dok su nekada bila u uporabi ognjišta, običaji Badnjaka bili su sasvim drugačiji. Smatra se da je ovo najstariji utjecaj staroslavenskog poganstva u narodnim običajima.

Uopće, hrast u narodnom vjerovanju ima veliku iscjeliteljsku snagu: tjera uroke, rabi se u liječenju. Hrastove grančice imaju veliku ulogu u kultu. Nova godina čestita se unošenjem hrastove grančice u kuću, a poslije se s njome raspaljuje vatra. Sa tri hrastove grančice tjeraju se uroci od djece. Na Spasovdan hrastovom granom krsti se žito i kite torovi i kuće. Hrastove grančice služe i za škropljenje svetom vodom na Bogojavljenje. Kroz šuplja i račvasta stabla hrasta provlače se bolesna djeca u cilju ozdravljenja.

Bukva

Kult o ovoj vrsti nije toliko razvijen s obzirom na njezin spektar uporabe i rasprostranjenosti. U nekim krajevima hrastova grana se na Badnjak može zamijeniti bukovom granom. Prilikom doznake stabala na području Majevice nailazio sam često na starim bukvama stare zapise, simbole, imena, s godinama veoma često iz ne tako bliske prošlosti. U šupljim bukvama mnogi rojevi pčela našli su svoje stanište. Njihov med je potpuno tamne boje i smatra se neobično ljekovitim.

Tisa

Ova vrsta drva smatrala se za svetim. Po narodnom vjerovanju drvo tise štiti od uroka (zlih očiju), vještica i svakog drugog zla. U kući, u pojedinim odjevnim predmetima, posteljini itd., obvezno se nalazio komadić drva tise (tisovina). Čak se i kravama uvrtao u rog komadić tisovine da ne bi zbog uroka "izgubile mlijeko".

Prema podacima starih austrougarskih šumara na Konjuhu su se nalazile čitave sastojine tise, od kojih danas ne postoji ni jedan primjerak (Begović, B; Prilozi za istoriju šumarstva BiH). Na zelenim pijacama u pazarne dane u Tuzli i Bijeljini veoma često prodavci nude komadiće tisovine, bilo posebno, bilo sa nekim drugim ljekovitim biljkama. Podatke o porijeklu nemoguće je dobiti, ali je najvjerovatnije da se radi o autohtonim primjercima tise iz okoline Srebrenice i Vlasenice, odnosno Han - Pijeska.

Bor

Je značajno drvo, što je vidljivo iz mnogih narodnih pjesama u kojima se uspoređuje bor s čovjekom vitkim i visokim. Zatim, pojam "zeleni bor" veoma je česta figura narodnog pjesnika. Bor je često vezan i za određena božanstva i uzvišena predanja na lokalitetima gdje se nalaze stara stabla bora. Bor ima i određenu religijsku pozadinu ili alternacijski značaj kod kletve "bora mi" umjesto "bogami" ili "borme" umjesto "bogne". To je u svakom slučaju običaj s dobrom tradicijskom podlogom "da se ime Božije ne spominje uzalud".

U narodnoj medicini od borove smole pravili su se melemi, univerzalni narodni lijekovi za svaku ranu. Borova vodica bila je lijek za suhe kosti, dok su borovi izdanci služili kao lijek protiv hemoroida i dizenterije.

Sve do pedesetih godina prošloga stoljeća u nekim krajevima Bosne postojao je kult paljenja vatre drvom crnog bora ili "lućom", naročito u središnjoj Bosni. Iz djetinjstva su mi ostale veoma žive slike "lućara", uglavnom stanovnici sela na području planine Zvijezda, koji su za zimskih mjeseci nosili brdskim konjicima i prodavali po selima u džakovima cjepanice crnog bora. Ukoliko se vatra zapali lućom, vjerovalo se da će taj dan sretno proteći.

Jela

Je sjenovito drvo, posebno je zbog njezine veličine, dugovječnosti, ljepote habitusa, visine, vitkosti, tankovrhosti, ponositosti ili dominacije atraktivnošću u prostoru. Zbog ovih svojstava često je u narodu vezana za religijsku uporabu ili metaforična značenja za žensku ljepotu.

Kršćanske crkve koje slave Božić po novom "gregorijanskom" kalendaru imaju tradicijski običaj kićenja božićnog drvceta, koji u našim krajevima predstavlja mlado stablo jele ili smrče. Prema većini istraživača kult je poganskog podrijetla, ne vezuje se ni za kakav sakralni motiv. Kasnije su se kićenjem božićnog drvceta obilježavale i proslave Nove godine kao karakterističan simbol blagdanskih dekora. Prema M. P. Nilssonu (1918.), "božićna jelka" je unesena sa strane i brzo se raširila, najprije kod katolika, a poslije i kod pravoslavaca u većim mjestima. U katoličkim procesijama na Cvjetnicu nose se grančice jele ili smrče, koje se poslije ostave po kući i gospodarskim objektima, a stavljaju se i u njive zasijane usjevima. Na Čistu srijedu ili Pepelnicu te se grančice zapale i od toga pepela se obavlja čin posipanja pepelom "pepeljanje" na Pepelnicu, koja je početak korizmenog posta, a pepeo simbolizira ljudsku prolaznost.

Orah

Ova vrsta drveta je, po narodnom vjerovanju, drvo zlih duhova i vještica. U gotovo cijeloj Bosni vlada kod naroda jedinstveno mišljenje da onaj tko zaspí pod orahom mora se razboljeti često i od neizlječive bolesti. Pred mnogim kućama u bosanskim selima, na osamama, raskršćima puteva, stoje stara ogranata stabla oraha jer se vjerovalo da će umrijeti onaj tko ga posiječe. Kult orahovog drveta u majevičkim selima, za razliku od ostalih krajeva donekle je specifičan. Tako, na primjer, onaj tko sadi orah, umrijet će kad orahovo deblo bude debelo kao on u predjelu pojasa. Da bi se to spriječilo, stabla oraha su se prema narodnom vjerovanju čuvala od sječe.

Mnoge kultne radnje vezane za orah koje su evidentirane u Bosni i Hercegovini nalaze se i kod Grka, Židova, Talijana. Tako orah ima htonični, to jest podzemni karakter, pa prema tome njegov plod služi za hranu podzemnim demonima. U mnogim pravoslavnim krajevima orasi se ostavljaju po grobovima, a na Badnju večer bacaju se uz dimnjak i kutove sobe, gdje po narodnom vjerovanju dolaze duše predaka. Žrtva u orasima prinosi se pokojnicima prigodom kakvog novog događaja u obitelji, osobito kada mladu, nevjestu uvode u novi dom, gdje će živjeti nakon udaje. Tada obično mladoženjin brat prosipa orahe, koji bivaju razgrabljeni od strane prisutnih zvanica. Istovjetan običaj još i danas postoji u Italiji i u Indiji.

U narodnoj medicini orah ima više ulogu vraćanja nego ulogu izlječenja bolesnika. Tako, na primjer, tko pati od čireva, okupa se u vodi u kojoj su potopljeni orasi, pa ih baci na put i tko ih uzme, na njega će preći čirevi. Orahovim ljuskama žene su prekrivale bradavice na grudima da ih zli demoni ne bi dojili.

Isto kao što važi za lješnjak, tako isto se vjeruje i za orah da ako na Svetog Iliju (Ilin-dan), zagrmi, orasi će biti ucrvani. Ako se porodilja nakon tri dana poslije porođaja okupa u vodi u koju je metnula tri oraha, pa onda stane na sijeno, rađat će sinove.

O Badnjem danu i Božiću vrše se pomoću oraha različita gatanja. Prema kvaliteti razbijenog oraha gata se o zdravlju i sreći u obitelji u narednoj godini. U posudu s vinom i medom stave se tri oraha, pa se onda izvade i namijene za zdravlje, plod i rod i bace se u tri kuta sobe pa ih poslije ručka razbiju i ako koji bude pokvaren, izdat će godina u onome čemu je taj orah bio namijenjen. Orah u snu znači sirotinju i štetu, dok boravak pod orahovim drvetom izaziva spolnu nemoć. U nekim krajevima Hercegovine, ako se želi da sljedeće dijete bude žensko, poslije poroda posteljicu zakopavaju pod stablo šljive, a za muško dijete pod orah. Orah se nikada ne sadi u blizini kuće jer je opasno da njegova sjena pada na kuću.

Svibovina

Drvo ove vrste grmolike forme – svibovina, ima u mnogim krajevima Bosne i Hercegovine posebnu ulogu u narodnom vjerovanju, naročito u krajevima pravoslavne vjere gdje je ukorijenjeno mišljenje da svaki čovjek ima svog dvojnika u nekom svibovom drvetu, zbog čega se ljudi ustručavaju sjeći to drvo iz straha da ne bi posjekli svoga dvojnika. Tako je 1967. godine jedan seljak u majevičkom selu Miladići posjekao svibovo drvo i odmah pao mrtav (Filipović, 1969.). Narod je to protumačio kako je posjekao “svoje” drvo, odnosno drvo u kojem je bio on, to jest njegov život. Zbog svega toga nije dopušteno sjeći ni svibovo pruće i njime šibati djecu i stoku jer ne bi napredovali u razvoju.

Glog

Ova vrsta drveta u narodnom vjerovanju ima magijsku moć u smislu zaštite od vampira i zlih demona. U našim krajevima ljudi se sklanjaju u glogov grm prigodom grmljavine jer to prema narodnom vjerovanju predstavlja sigurnu zaštitu od groma. Često se u našim krajevima može čuti zaklinjanje “gloga mi”, a iz poštovanja prema ovom drvu narod ga nikada ne stavlja u vatru. U narodu se često kaže “Bez glogova koca ništa mu ne može dohakati”. Glogovim kocem se narod štitio od mnogih bolesti, kao od padavice, od zmija, od vampira, radi čega se u kući uvijek držao glogov kolac. Ljudi su često ušivali komad gloga u odjeću, posebno kod djece, da bi kao amajlija štitila od svega zla.

U mitologiji glog ima kozmički značaj. Tako sva Zemlja stoji na granama velikog gloga i za taj glog vezan je crni pas koji glode glog i kada ga skoro preglode, onda stane vući da bi ga prelomio, te tako nastaje zemljotres. Zatim sveti Petar prekriži štapom i glog opet postane čitav.

Veoma je široka uporaba gloga u narodnoj medicini, u različitim melemima, ljekovitim rakijama s drugim travama, pa sve do upotrebe gloga na bazi vraćanja u svrhu otjerivanja demonske sile, odnosno uzroka bolesti.

Drijen

Za ovu vrstu izraženo je vjerovanje da drijen svojom tvrdoćom utječe na zdravlje ljudi i stoke, zbog čega je uglavnom u svim krajevima Bosne bio raširen utjecaj šibanja drienovim prućem. U nekim krajevima Bosne ljudi bi se na prvi dan Božića ujutro omrsili drienovim pupoljkom radi očuvanja dobrog zdravlja. Na Mladence i na Blagovijest u kršćanskim selima u Bosni šibaju se drenovinom jaganjci za zdravlje stoke. Kada se stoka vraća iz planine u tor, domaćin je broji šibljikom od drijena. Na Đurđevdan prije zore momci i djevojke penju se na drienova stabla. Komadić drenovine nosi se i kao amajlija radi obrane od vještica i zlih duhova.

Još od davnina dijelovi za volovska zaprežna kola, kao što su teljizi, špice i zavornji, pravili su se od drenovine, najprije zbog čvrstoće ovoga drveta, a kasnije ona postaje i amajlija, pored svoje praktične uloge. Drijen se koristio i u svadbenim vraćanjima koja su imala za cilj da se veza održi i da se izazove plodnost.

Postoji predaja da je drienovo stablo malo i bezoblično zato što je od njega napravljen križ na kojem je Krist raspet, pa ga je zato Bog prokleo. Kada je medvjed o Svijećnici (2. veljače), izišao gladan iz jame, vidio je da je drijen prvi cvjetao, pa je ostao kraj njega da čeka misleći da će tu biti i prvi plodovi; kada je vidio da se prevario, u ljutini je polomio drijen, zbog čega je drijen tako neugledan.

U epskoj poeziji proba snage vrši se preko drienova drveta. Tako jedna epska junačka pjesma o Marku Kraljeviću kaže da je ovaj junak poslije trogodišnjeg tamnovanja vidio da je sposoban za megdan kada je drenovinu koja se sušila devet godina smrvio u rukama i iz nje iscijedio dvije kapi vode (Vuk, K.; Pjesme, 2 knjiga str. 66.).

Zova

Za zovu se vjeruje da je ona demonsko drvo jer na njoj borave vile i tko ga posiječe, dogodit će mu se neki zdravstveni problem. Zova je predmet vraćanja vezanih za stoku. Ako kravi nestane mlijeka, daje joj se u mekinjama zova da bi se mlijeko vratilo. Od starina su pastiri u proljeće od zove pravili svirale; ima široku primjenu u narodnoj medicini, ali isto tako nazivom ovoga drveta služi se i narodna kletva: "Zova ti na ognjištu niknula".

Lijeska

Narodno vjerovanje da je ovo drvo sveto izraženo je u mnogim običajima u Bosni i Hercegovini. Naročito se za tu svrhu koriste ljeskove mladice – ljetorasti. Poznat je običaj davanja žita stoci s lijekom, da bi se stoka zaštitila od uroka i bolje napredovala. Različito drveno posuđe imalo je ljeskove obruče, pa i pletene pčelinje košnice bile su uglavnom od ljeskova pruća. Također je poznat običaj sklanjanja od groma pod ljesku, ili stavljanja ljeskove grančice na snopove pšenice u cilju zaštite od groma. U Semberiji postoji običaj da drugog dana Uskrsa mladić reže ljeskov prut kojim će u noći uoči Đurđevdana prividno ošinuti djevojku da bi ga ona zavoljela. U svim krajevima Bosne rašireno je i danas vjerovanje da ako zagrmi na llandan, da ljeska neće roditi (neće biti lješnjaka).

Grab

U stara vremena, naročito u starim religijama, grab je imao veliki ugled i različitu kulturnu uporabu. O tome svjedoče mnogi toponimi izvedeni od naziva ove vrste i predanja vezana za njih. U Kreševu kod Sarajeva bio je običaj da se naloži vatra uoči Ivandana, da bi se poslije na to ognjište posadio grab koji djevojke okite cvijećem. U nekim krajevima djevojke se na Đurđevdan na grabu kupaju, ili jašu na grabu "da se momci grabe za njima". Također se dodavao u stočnu hranu da bi krava imala više mlijeka.

Javor

Od javorova drva u nekim krajevima pravi se mrtvački sanduk, jer po narodnom vjerovanju ova vrsta ima antidemonско dejstvo. Znatno je veće njegovo simboličko i

epsko značenje. Junačka pjesma je nastala iz njegovanja kulta predaka, a izvodila se uz “gusle javorove”, usp.: “Gusle moje, drvo javorovo”. Javor ima i veliko toponimsko značenje, a često se spominje i u basnama. U tradicijskoj komunikaciji često se koristi riječ “javor”: “Da Bog dade ti se ne udala dok ne rodi javor jabukama”, “Oj javore, moj rođeni brate”.

Jasen

U narodnoj tradiciji ovo drvo uživa veliko poštovanje, zato što ima veliku spasonosnu snagu jer “na to drveće vragovi ne smiju”. U kukuružište u koje dolaze jazavci stavlja se jasenov kolac radi odbijanja štete.

Velika je njegova uloga u tradicijskoj narodnoj medicini. Voda u kojoj je iskuhana jasenova kora pije se kod zubobolje. Kad žena želi da nema djece, treba da nađe samonikao jasen, da ga sagori i pougljeno drvo da podijeli na tri dijela, pomokri se na njega, te ga zakopa na skriveno mjesto.

Divlji kesten

Ova vrsta spada u sjenovite vrste drveća, jer je veoma često prisutna u grobljanskoj dendroflori. Na sarajevskom području bio je običaj da ljudi koji pate od reumatizma nose sa sobom plodove divljeg kestena. Međutim, evidentno je da se ovaj običaj proširio i u druge regije Bosne.

Lipa

Lipa je sasvim sigurno sveto staroslavensko drvo. Da su stabla lipe bila predmet kulta, govore nam još uvijek sačuvana stabla lipe ispred starih crkava i džamija. U selu Tupkovići (Živinice), sve do 1993. nalazila se stara lipa grandioznih dimenzija, promjera od 3,5 metra čiju sam starost procijenio na oko 400 godina. U Banjaluci je bila “sveta lipa” ili “hadži-lipa”, lipa kod sela Lipnik kod Bihaća i još mnogo drugih lokaliteta. U blizini lipe u Lipniku bio je manastir, a lokalni aga poklonio je tome manastiru zemlje koliko je hvatao lipin hlad. Kako se veličina hlada mjerila u predvečerje i ujutro, time je i darovani posjed bio veoma veliki. Pored lipe u Banjaluci bio je potok na kojem je jedan musliman oprao ruke prije polaska na Čabu i nakon što je obrisao ruke, na lipu ostavi “peškir”, koji je zaboravio da uzme. Kada je stigao na Čabu, odjednom ugleda lipu i na njoj svoj “peškir”, koji on obilježi i kada se vratio u Banjaluku, na lipi nađe isti taj obilježeni “peškir”, po čemu ta lipa dobije naziv “hadži-lipa”. Pod ovom lipom jedna djevojka rodila je dijete, kojom prigodom se desilo čudo tako da se lipa odmakla tri metra u stranu, a na mjestu gdje se rodilo dijete pojavio se izvor bistre vode, sa kojega su muslimanski vjernici uzimali obredno pranje (abdest). Zanimljiv je podatak da su oko staničnih zgrada uskotračnih pruga u Bosni i Hercegovini uglavnom sadene lipe.

U grobljanskoj dendroflori lipa je toliko česta, da se u mnogim krajevima Bosne za nekog tko bi mogao brzo umrijeti kaže: “Brzo će pod lipu”. U majevičkim selima lipu ne valja ložiti da se ne bi kotile buhe. Također: kad cvate lipa, žene ne nasađuju kokoši, jer bi pilići uginuli.

Pored toponimskog značenja lipa ima veliku ulogu u narodnoj medicini, osobito lipov ugljen.

Vrba

Ovo drvo je u narodnom vjerovanju magične moći, zbog čega je prisutan običaj kod većine europskih naroda da se mladim vrbovim grančicama šibaju djeca i stoka radi dobrog zdravlja i napredovanja. To se obično izvodi prigodom određenih vjerskih blagdana.

Imamo i čestu uzrečicu: ako se nešto neće dogoditi, u narodnom žargonu kaže se “kad na vrbi rodi grožđe”. Poznat je u narodu i “vrbopuc”, to jest vrijeme kad vrba lista, za koje narod vjeruje da tada u žena poraste spolni nagon. U tom smislu poznata je i sljedeća poslovice: “Baba starca zvala uz vrbopuc, a starac joj se odazvao uz vinober”.

Kult ovoga drveta, odnosno vjerovanje u njegovu svetost naročito je bio raširen u središnjoj Bosni. U već napuštenim svadbenim običajima u ovom dijelu Bosne grančice šimšira bile su ukras svatovskih kapa, odjeće, svatovskih konja i zaprege, svadbenih jela i svadbenog doma.

Ova ukrasna vrsta veoma sporo raste, a redoviti je pratilac starih parkova, predvrtova luksuznih vila, dvoraca, crkvenih i džamijskih dvorišta i starih grobalja.

Zaključak Conclusion

Ovim radom u prvom redu pokušao sam dati i najmanji doprinos kulturnoj antropologiji recentnog razdoblja naše povijesti. Navedeno područje istraživanja kulta drva nije samo značajno za mnoge znanstvene grane koje se bave čovjekom, nego je to i svekolika estetska platforma umjetnosti u najširem smislu.

Istraživanje ovoga kulta daje suvremenom čovjeku živu predstavu i istinsko svjedočanstvo o mudrosti naših predaka i pored određenih zabluda, koji su drveće i šumu čuvali i davali joj atribuciju božanstvenosti. Kult drveta emotivna je dimenzija estetike šume, koja je nastajala kroz duge vremenske razmake potpune zavisnosti čovjeka od šume. Naime, to je vrhunski čin poštivanja i zahvalnosti prema univerzumu šume, koja je našim predcima kroz duge milenije značila sve. Čovjek joj se zahvaljivao kultovima u svojoj racionalnosti i iracionalnosti, koje mi danas često nazivamo sujevjerjem. U svakom slučaju to je snažna simbolična reminiscentna poruka suvremenom čovjeku današnjice da kult šume svojom mističnom senzibilnošću može bar malo razbiti pohotu i utilitarni egoizam "stručnjaka" koji gospodare šumama samo njima poznatim načinom i "tenderskim destrukcijama" uništavaju šumu, taj najuniverzalniji prirodni sustav i nukleus života planeta Zemlje.

Ekološki pokreti u svome djelovanju uopće ne rabe pojam šume ili prirode kao kulturnog fenomena što predstavlja ogroman nedostatak u efikasnosti njihovog djelovanja. Mnoge dendro-vrste koje imaju raširene kultne, tradicijske, simboličke, umjetničke, književne, medicinske i druge značajke mogle bi služiti u propagiranju zaštite šume, kao logotipovi, nazivi i u druge svrhe zaštite prirode.

Literatura References

1. Buconjić, N. (1908.): Život i običaji Hrvata katoličke vjere u Bosni i Hercegovini, Tisak i naklada D. A. Kajona, Sarajevo, pp. 22, 47, 48.
2. Bulat, P.(1932.): Pogled u slovensku botaničku mitologiju, Zagreb, pp. 2-6.
3. Čajkanović, V.(1985.): Rečnik srpskih narodnih verovanja o biljkama, Srpska književna zadruga, SANU, Beograd, pp. 57, 81, 89, 106, 116, 119, 123 et 159.
4. Filipović, M. (1969.): Majevisa; ANUBIH, Djela, Knjiga XXXIV, Odjeljenje društvenih nauka, Knjiga 19, Sarajevo, pp.195.
5. Glasnik Zemaljskog Muzeja, No 6, (1894.), Sarajevo, pp. 287. et 387.
6. Gligić, M. (1967.): Život šume, Mlado pokolenje, Beograd, pp. 65-66.
7. Hangi, A. (1990.): Život i običaji muslimana u Bosni i Hercegovini, Svjetlost, Sarajevo, pp. 47.
8. Đorđević, (1958.): Priroda u verovanju i predanju našeg naroda, I, II, Srpski etnografski zbornik, knjiga LXXI, Odelenje društvenih nauka, Život i običaji narodni, knjige 32 i 33, Beograd.
9. Autorove terenske zabilješke (1986. – 2009.), Tuzla.

Summary

The tree cult was present very much in the past of people in Bosnia and Herzegovina. Some cult actions connected with trees are present today in the habits and traditional culture of people in these parts of country, what this text is saying about.

The text deals with some cultural and sacred natural sites in northeastern Bosnia and Herzegovina, such as cult caves and cult use of forests and old trees.

Sažetak

Ova vrsta zapažena je prije tri godine u Rasadniku Busovača, gdje svojevremeno nije predstavljala nikakvu opasnost, do 2010. godine, kada se veoma agresivno raširila i prekrila većinu odraslih sadnica, a neke grane stablašica (npr. *Sophora japonica*) svojom je težinom i količinom savila, dok je ostalima umanjila prirast (*Juniperus virginiana*). Zamijećeno je da je na području Busovače, uz rijeku Kozicu, duž cijele njezine obale prema Kaoniku, prekrila inače korovom zaraslu površinu. Zbog njezinog invazivnog/agresivnog ponašanja bitna je za opisivanje.

Ključne riječi: divlji krstavac (*Echinocystis lobata* /Mich/ Forrey et A. Gray), rasadnik u Busovači, invazivna vrsta.

Abstract

This work is about the species which has been observed three years ago in a Nursery in Busovača. It wasn't considered as a threat, until 2010, when it spread agresivly and covered most of the grown plants. It bent some branches (e.g. *Sophora japonica*) with its weight and volume, unabling others to grow (exaple *Juniperus virginiana*). It was percieved that this specie enwrapped an area that has already been overgrown with weeds, in the area of Busovača, near Kozica river, along the coast, towards Kaonik. Because of its invasive behavior, the species is necessary to describe.

Key words: wild cucumber (*Echinocystis lobata* /Mich/ Forrey et A. Gray), nursery in Busovača, invasive species.

Uvod
Introduction

Mnoge su vrste unešene iz jedne države u drugu, ili s jednog kontinenta na drugi, zbog svojih prehrambenih, drugih korisnih ili estetskih vrijednosti, a da se pri tome nije vodilo računa o načinu širenja vrste u odnosu na okolinu ili postojanju njezinih prirodnih neprijatelja. Mnoge takve vrste sadile su se u botaničkim vrtovima, po parkovima ili proizvodile u rasadnicima, dok nisu potpuno zavladale svojim agresivnim širenjem, te kao takve počele predstavljati opasnost za biljne vrste u njihovoj blizini.

Vrsta *Echinocystis lobata* (Michx) Torrey et A. Gray, poznata kao divlji krstavac, lažna jabuka (engl. wild cucumber, prikly cucumber, balsam-apple, mock apple) porijeklom je iz Sjeverne Amerike, gdje se prvobitno počela uzgajati u svrhu pejzažnog ozelenjavanja, zanimljiva zbog bijelih cvijetika skupljenih u cvast, kao i bodljikavih plodova u jesen. Prema istraživanjima, vrsta se počela nekontrolirano širiti sama od sebe, veoma brzo i neočekivano.

Prvobitna klasifikacija vrste *E. lobata* nastala je u sjeveroistočnoj Americi (Tutin 1968). Prema Hegi-u (1968.), prvi podatak o pojavi *E. lobata* u Europi potječe iz centralne Europe; dva lokaliteta u Oststeiermarku. Otuda, smatra se da se vrsta proširila duž poplavnog područja, gdje je na pojedinim mjestima preplavila autohtonu vegetaciju, a prema Tutin-u (1968.) postaje naturalizirana u centralnom i sjeveroistočnom dijelu Europe. Prema kronologiji objavljenih zapisa o vrsti, očito je da je *E. lobata* ušla u Srbiju sa sjevera, prvi put pojavivši se u Vojvodini. Sada je vrsta rasprostranjena naširoko.

Prema literarnim podacima iz Bosne i Hercegovine, barem onih na raspolaganju, i sa interneta, *E. lobata* nije opisivana. Ustvari u radu „Crna lista flore“, Vojniković (2009) u popisu invazivnih vrsta navodi i vrstu *Echinocystis lobata* u Bosni i Hercegovini. U području obale rijeke Kozice i Ivančice, kao i jednim dijelom Lašve (prema ušću u rijeku Bosnu), uočena je ova vrsta, koja je veoma mnogo raširena na području obala

¹ Branka Marić, dipl. ing. hort., ŠPD „Srednjobosanske šume“ d. o. o. Donji Vakuf, Šumski rasadnik Busovača.

Kozice, gdje je prekrila svu vegetaciju (samorazmnoženih vrsta). Prema informacijama lokalnih ljudi, biljka je prvi put uočena prije 4 godine, kad su mnogi mislili da se radi o tatuli (sličnost je bila najviše zbog ploda). Budući da vrsta nije bila tako invazivna, nitko joj nije pridavao veliku pozornost, sve do 2010. godine, kada je svojom agresivnošću počela da savija grane, prekriva visoke i ukrasne sadnice, savijajući njihovu krošnju prema tlu, te gušeći sadnice uz obalu.

Slika 1. 2. i 3.

Kozica, preko puta Samoborke, Busovača - obala zarasla sa *Echinocystis lobata* (snimljeno 29.09.2010.)

Slika 4.
Vrsta *Echinocystis lobata*

Echinocystis lobata (Fam. Cucurbitaceae) podrijetlom je iz istočnih dijelova Sjeverne Amerike. Kako se radi o brzorastućoj jednogodišnjoj biljci, njezina je prvobitna upotrebna funkcija bila ozelenjavanje površina, horizontalnih i vertikalnih. Uzgaja se i u vrtovima kao ukrasna biljka, a smatra se da je na taj način i unesena u Europu.

Ova vrsta raste na sunčanim mjestima, osobito uz potoke, gdje često prekriva grmlje i drveće, preko kojeg se penje i nekoliko metara visoko. Javlja se kao šumski korov pretežno po vrbicama, a manjim dijelom i u sađenim šumama topole, i traži dosta vlage. Štetno djeluje tek kad raste u većim skupinama; tada zasjenjivanjem negativno utječe na mladice šumskog drveća, a zbog ljepljivih i gustih listova može savladati i prekriti i znatno veće drvenaste i grmolike vrste, gušeći ih i smanjujući im prirast.

Prema istraživanjima, *E. lobata* je prvi put zapažena u Srbiji prije 40-ak godina, u Vojvodini, odakle se dalje nastavila širiti. Vrsta je bila poznata na samo dva lokaliteta u posljednjih 20 godina, a kasnije je zapažena na više lokaliteta ovoga područja, to svjedoči o njezinom agresivnom širenju.

Zaključak Conclusion

Ova je biljna vrsta samo jedan od primjera u nizu mnogih dekorativnih biljaka koje se unose iz stranih zemalja u našu samo radi nekih specifičnosti, a da se pri tome ne upoznamo malo detaljnije s njihovim značajkama. Ako je vrsta dekorativna, ne mora značiti da je moramo unijeti u parkove, bar ne dok se ne upoznamo sa njenim osobinama.

Echinocystis lobata je vrsta unijeta iz Amerike u Europu zbog brzog rasta, vertikalnog ozelenjivanja i dugotrajnog bijelog cvata. Nakon što se vrsta aklimatizirala, ona se raširila i osvojila sva područja koja joj odgovaraju (obalna tla i tla bogata vlagom), gušeći pri tome postojeću floru tako što joj oduzima sunčevu svjetlost ili umanjujući prirast biljkama koje prekrije. Inženjeri hortikulture trebali bi paziti pri unošenju novih sorti biljaka za pejzažno uređenje posebno zato što se tako najlakše mogu unijeti vrste koje agresivno osvajaju teren te time ugrožavaju postojeće ekosisteme. Nedovoljnom pažnjom doprinosi se širenju invazivnih vrsta što je globalni problem.

Literatura References

1. Hegi, A. (1917): Illustrierte Flora von Mettel-Europa 6(1), 401–496. J. F. Lehmanns, München.
2. Hegi, A. (1918): Illustrierte Flora von Mettel-Europa 6(1), 497–544. J. F. Lehmanns, München.

3. Hegi, A. (1929): *Illustrierte Flora von Mittel-Europa* 6(2), 1364. J. F. Lehmanns, München.
4. Tutin, G. T., 1968: *Echinocystis* Torrey et A. Gray _In: Tutin, G. T. (ed.), *Cucurbitaceae*, 297–299. In: Tutin, G. T., Heywood, H. V., Burges, A. N., Moore, M. D., Valentine, H. D., Walters, M. S., Webb, A. D. (eds), *Flora Europaea* 2, 299. University Press, Cambridge.
5. Vasić, O. (2005): *Echinocystis lobata* (Michx) Torrey et A. Gray in Serbia, *Acta Bot. Croat.* 64 (2), 369–373.
6. Vojniković, S. (2009): Crna lista flore; Hrvatska misao, god. XIII, br. 1/09(50) nova serija, sv. 36, Sarajevo.

Internet:

<http://w+www.biol.pmf.hr/e-skola/odgovori/odgovor364.htm>

<http://ssrs.cfans.umn.edu:8080/PlantsWebSearch/detail.jsp?record=196876.0&column=0&styleDir=style>

<http://ssrs.cfans.umn.edu:8080/PlantsWebSearch/index.jsp>

<http://plants.usda.gov/java/reference?symbol=ECLO>

http://www.google.hr/search?hl=hr&rlz=1T4ADSA_enBA370BA371&q=Echinocystis+lobata&btnG=Tra%C5%BEi&aq=f&aqi=8&aql=8&oq=&gs_rfai=

Summary

This specie is just one of the many examples, in the series of ornamental plants which has been imported from foreign countries because of some specificities, without our more detailed knowledge of its characteristics. If the specie is decorative, that does not mean that we have to plant it in parks, not until we become familiar with its characteristics.

Echinocystis lobata is an specie imported from America to Europe because of its fast growing, vertical greening and lifelong white flower. After the specie was adapted to climate, it has been expanded to all relevant places (costal land and rich soil moisture), suffocating every living flora depriving her sunlight or diminishing growth of plants which incidentally covers.

Horticultural engineers should be carefull with importing the new landscaping plants especially because it is so easy to import those kind of species that are aggressively wining and which are represent a threat to existing ecosystem.

Sabahudin Solaković¹

Osim gospodarskih šuma koje čovjek koristi za svoje potrebe stotinama godina, postoje i dijelovi šuma na koje čovjek nije imao nikakvog ili zanemarljivo malog utjecaja na njihov nastanak, razvoj, dinamiku promjena i nestanak. Takvi dijelovi šuma se nazivaju prašume. Jedna od najpoznatijih prašuma kod nas u Bosni i Hercegovini je prašuma Perućica, koja je istaživana od strane mnogobrojnih autora. Osim ove prašume u BiH postoje i brojne druge prašume kao npr. Janj i Lom u manjem entitetu, Mačen do u šumama Tuzlanskog kantona, zatim Ravna vala na Bjelašnici, Plješevica na Plješevici itd. Osim ovih prašuma i na području Unsko-sanskog kantona u planini Grmeč, postoje još najmanje četiri identifikovane prašume, a tri su već opisane. Jedna od opisanih prašuma je prašuma u Malovčića dolu (opisana od strane stručnjaka Šumarskog fakulteta Banja Luka), druga je prašuma Bobija (opisana od strane stručnjaka Šumarskog fakulteta u Sarajevu) i prašuma Plješevica (opisana od strane stručnjaka Šumarskog fakulteta u Sarajevu). Četvrta prašuma koja je identifikovana, ali još nije opisana, je prašuma Crni vrh i obuhvata površinu od preko 150 ha. Inače pojam prašuma je različito definisan od strane mnogobrojnih istraživača (Čermak, Korpel, Leibundgut, Rubner), ali u suštini sve opisuju isti fenomen, a to je da su prašume šume nedirnite od strane čovjeka sa ogromnim stablima, velikom zapreminom drveta, teško prohodnom podstojnom etažom, mnoštvom stojećeg i ležećeg mrtvog drveta i koja u pogledu omjera smjese, izgrađenosti i rasta pripada klimatogenom završnom stadiju vegetacije.

Prašuma Bobija je prilikom prikupljanja podataka za izradu šumskogospodarske osnove 2002. godine, identifikovana i predložena za izdvajanje iz redovnog gospodarenja i preimenovanje u zaštićene šume. Tokom 2007. godine u ovoj prašumi su obavljenja istraživanja u saradnji sa Šumarskim fakultetom u Sarajevu. U tom cilju je postavljena i trajna ogledna ploha površine 1 ha, na kojoj su sva stabla numerisana od broja jedan na dalje. Položene su i dvije plohe, površine po 400 m² za uzimanje fitocenoloških snimaka. Ovim istraživanjem je, osim utvrđivanja osnovnih taksacionih elemenata, utvrđivan i diverzitet vaskularne flore uključivo i vrsta drveća, kao i tekstura² prašume i teksturni diverzitet. U svrhu istraživanja položena je i mreža (100 m x 100 m) koncentričnih krugova, za prikupljanje taksacionih podataka.

Istraživanjem je utvrđeno prisustvo prosječno 439 stabala po hektaru. Najviše ima jele - 201 stablo, zatim bukve - 165 stabala, smrče samo 1 stablo, javora - 23 stabla, bijelog jasena - 8 stabala, gorskog brijesta - 26 stabala i lipe - 5 stabala. Utvrđena drvena zaliha na bazi sveukupne drvne mase iznosi prosječno 725,23 m³/ha. Od toga na jelu otpada 104 m³/ha, na bukvu 549 m³/ha, na ostale lišćare 71 m³/ha i na ostale četinare 1m³/ha. Podmladak se javlja u svim razvojnim fazama i skoro svih vrsta drveća koje su evidentirane na površini prašume.

Istraživano je i učešće mrtvog drveta u prašumi. Jedna od jasnih razlika između gospodarske šume i prašume je i prisustvo mrtvog drveta, kako stojećeg, isto tako i ležećeg. Povećanje količine mrtvog drveta u nekoj biljnoj zajednici prati i povećanje biološke raznolikosti. Mrtvo drvo je kritički faktor za razvoj pojedinih vrsta kao što su gljive, lišajevi, mahovine, glodari, atropode, ptice, puževi i drugo. U prašumi se javljaju gotovo sve forme mrtvog drveta, osim sortimenta – obrađenog i iskrojenog dijela stabla, koje je zaostalo nakon sječe i izvoza, što je i razumljivo, ako se radi o prašumi. U masi mrtvog drveta dominira ležeće mrtvo drvo – uglavnom izvaljeni dijelovi stabla ili cijela stabla i prelomi stabala. Ukupna količina mrtvog drveta iznosi 157,00 m³/ha.

¹ Mr. sc. Sabahudin Solaković, ŠPD „Unsko-sanske šume“ d.o.o. Bosanska Krupa.

² Pod teksturom podrazumijevamo prostorni raspored razvojnih faza sastojine u nekom vremenu. Razvojna faza je dio prašume koji se površinski i strukturno jasno razlikuje od susjednih dijelova.

Slika 1. Prašuma Bobija, Sanski Most

Slika 2. Prašuma Bobija, Sanski Most

Prašuma na Bobiji pripada zajednici ilirskih bukovo-jelovih šuma (*Abieti-Fagetum illyricum* Treg. 1957). Floristički ove šumske zajednice su najbogatije i po brojnosti daleko su bogatije od šumskih zajednica istog karaktera u srednjoj Evropi. Dominantan udio imaju mezofilno i neutrofilno-bazifilne vrste reda *Fagetalia*.

Ukupno je registrovana 61 vrsta vaskularne flore, a od toga 8 vrsta drveća, 9 vrsta grmlja i 44 vrste zeljastih biljaka.

Tekstura prašume je utvrđivana na jednom dijelu površine prašume. Razvojne faze prašume su razvrstane na 7 faza (po Meyeru 1999.) i to: *faza progale*, *faza podmlađivanja*, *oprimalna faza*, *faza izjednačavanja* (*preborna faza*), *faza regeneracije*, *terminalna faza* i *faza raspadanja*. Najzastupljenija je terminalna faza, a za njom slijedi preborna faza. Najmanje su zastupljene faza raspadanja i faza progale.

Prašuma predstavlja površinu nedirnete prirodne cjeline, pogodne za, između ostalog, i istraživanje strukture i diverziteta i procesa koji se odvijaju u njima. Prašume se svojim vizuelnim izgledom nude kao rješenje za mnoge "zaštitare prirode". U tom cilju oprijedjeljenost ŠPD "Unsko-sanske šume" d.o.o. Bosanska Krupa je izdvajanje, obilježavanje, istraživanje i na koncu prezentovane široj javnosti naših prašuma, koje su očuvane, identifikovane i izdvojene od strane naših šumarskih inženjera. Istraživanja prašuma i njihovo izdvajanje na ovom kantonu, se neće završiti samo na prašumama Plješevica, Malovčića do ili Bobija, već će se proširiti i dalje. Za potrebe naučnih istraživanja nastojat će se izdvajati relativno očuvane površine drugih šumskih zajednica: bukve, smrče, kitnjaka, pitomog kestena.

Literatura References

1. Čermak, L. (1910.): Einiges ueber den Urwald von waldbaulichen Gesichtspunkten. Cbl. Ges. Forstwes., 36, 340-370.
2. Korpel, Š. (1996.): Razvoj i struktura bukovo-jelovih prašuma i njihova primjena kod gospodarenja prebornom šumom, Šumarski list br. 3-4, CXX, str 303-308.
3. Leibundgut, H. (1993.): Europäische Urwälder. Verlag Paul Haupt, Bern, Stuttgart
4. Meyer, P. (1999.): Bestimmung der Waldentwicklungsphasen und der Texturdiversität in Naturwäldern, Allg.Forst-u. J.-Ztg., 170. Jg. 10-11, 203-211.
5. Rubner, K. (1960.): Die pflanzengeographischen Grundlagen des Waldbaus. Neumann Verlag, Radebeul, Berlin.

INTERVJU

mr. sc. Dževad Muslimović

RAZGOVOR SA DIREKTOROM ŠPD "UNSKO-SANSKE ŠUME" D.O.O BOSANSKA KRUPA Mr. sc. ĐEVADOM MUSLIMOVIĆEM

Nadzorni odbor ŠPD "Unsko-sanske šume" d.o.o Bosanska Krupa, krajem avgusta razmatrao je i usvojio Izvještaj o radu i poslovanju ŠPD-a za prvo polugodište 2010. godine. Možete li nam reći kako je Preduzeće poslovalo u prvih 6 mjeseci ove godine i da li ste zadovoljni ostvarenim rezultatom?

Muslimović: Imajući u vidu ekonomsku situaciju u zemlji i svijetu na koju se u velikoj mjeri odražava recesija, ja sam izuzetno zadovoljan rezultatom koje je ŠPD ostvarilo u svom radu i poslovanju za prvih 6 mjeseci 2010. godine.

U odnosu na prošlu godinu, povećan je fizički obim proizvodnje za 27 %, prihod za 25%, a Preduzeće je ostvarilo dobit u poslovanju. Želim napomenuti da je ŠPD uredno i na vrijeme izmirivalo sve svoje obaveze, posebno one prema zaposlenicima. Plate i topli obroci uredno su isplaćivani za sve zaposlene, a prije sezone godišnjih odmora isplatili smo i regres. Ako uzmemo u obzir situaciju u kojoj se nalaze sva preduzeća šumarstva u BiH, pa ako hoćete i u Republici Hrvatskoj, onda s pravom možemo reći da ŠPD "Unsko-sanske šume" d.o.o Bosanska Krupa zaslužuje epitet najboljeg i najorganizovanijeg preduzeća šumarstva F BiH u 2009. i 2010. godini. Rezultati koje smo ostvarili potvrđuju ovu činjenicu, a pravovremeni Program mjera za otklanjanje posljedica ekonomske krize (recesije) je dao rezultate.

Početak godine ŠPD je izvršilo završnu procjenu za certificiranje šumskih resursa. Dugogodišnji kvalitetan rad šumara rezultirao je dodjelom prestižnog FSC sertifikata za Ključko ŠPP. Da li je ovim ŠPD postiglo svoj krajnji cilj ili će krenuti u proces certificiranja cjelokupnog područja kojim gospodari ŠPD?

Muslimović: Sama riječ sertifikat, na prost narodni govor, mogla bi se prevesti kao potvrda-uvjerenje koja govori da je neki proizvod ili usluga kvalitetna i dobra. ŠPD "Unsko-sanske šume" d.o.o Bosanska Krupa još prije dvije godine otpočelo je sa pripremnim aktivnostima za certificiranje šumskih resursa. Naš dugogodišnji rad krunisan je ove godine FSC sertifikatom za Ključko šumsko-privredno područje. FSC sertifikatom ŠPD zapravo dokazuje da se šumama na području USK gospodari na zakonit i transparentan način, to jest, da ŠPD "Unsko-sanske šume" d.o.o Bosanska Krupa pravilno gospodari šumskim resursima u skladu sa ekološkim, ekonomskim i socijalnim standardima. Rezultati prve nacionalne inventure šuma pokazuju također, da je šumska površina, tačnije drvena zaliha, na području kojim mi gospodarimo, ne samo sačuvana nego i znatno uvećana. Znači, s pravom se može reći da ŠPD "Unsko-sanske šume" d.o.o Bosanska Krupa šumama kvalitetno i savjesno gospodari u cilju zaštite i unaprijeđenja kompletnog ekosistema.

ŠPD je trenutno u fazi pregovaranja sa ovlaštenim certifikatorom, kompanijom "SGS Slovakia" iz Slovačke čiji će eksperti krajem novembra ove godine izvršiti predprocjenu stanja za certificiranja ostalog područja kojim gospodari ŠPD. Mi smo preduzeli čitav niz aktivnosti na terenu i očekujemo da će ovlašten certifikator u maju naredne godine, nakon izvršene završne procjene dati pozitivno mišljenje i zeleno svjetlo za izdavanje FSC sertifikata za ostala šumsko-privredna područja kojim gospodari ŠPD "Unsko-sanske šume" d.o.o Bosanska Krupa. Još da napomenem da je dobivanje FSC sertifikata znatno lakši put, a puno teži je sačuvati već dobijeni sertifikat. Ja sam uvjeren da ćemo sačuvati ovaj sertifikat i opravdati epitet najuspješnijeg preduzeća šumarstva u BiH.

Shodno zakonskim odredbama, poslovi čuvanja šuma od prošle godine prešli su u nadležnost Kantonalne uprave za šumarstvo. Gledano s tog aspekta, kakvo je trenutno stanje u oblasti šumarstva na području Unsko-sanskog kantona i kakvi su odnosi između ŠPD-a i Kantonalne uprave za šumarstvo?

Muslimović: ŠPD "Unsko-sanske šume" d.o.o Bosanska Krupa do januara 2010. godine, pored gospodarenja vršilo je i poslove čuvanja i zaštite šuma. Moram reći da smo mi te poslove obavljali veoma kvalitetno i dobro. Od januara ove godine poslovi čuvanja šuma prešli su u nadležnost Kantonalne uprave za šumarstvo. Radi javnosti, želim da naglasim da je Kantonalna uprava jedna posebna institucija koja djeluje pri Ministarstvu poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva USK-a. Ova institucija još od samog početka ima problema sa nedostatkom kadra i materijalno-tehničkih sredstava. Osobe koje su sklone ilegalnim aktivnostima uveliko koriste ovakvo stanje u Kantonalnoj upravi za šumarstvo i sada na sceni imamo opću otimačinu, krađu i degradaciju državne imovine, odnosno šuma. Ilegalne aktivnosti (bespravne sječe šuma) posebno su izražene na području općina Bužim, Bosanska Krupa i Bihać, vjerovatno zbog guste naseljenosti općina. Što se tiče odnosa između ŠPD-a i Kantonalne uprave za šumarstvo, izostaju očekivani rezultati sa zajedničkih radnih sastanaka kojih mora biti više kako bi se stanje na terenu popravilo.

Radi efikasnijeg rada i ostvarivanja pozitivnih rezultata na čuvanju šuma, apelujem na nadležne institucije da izvrše popunjavanje Kantonalne uprave za šumarstvo potrebnim kadrovima. Moje mišljenje je da bi to popunjavanje najbolje bilo izvršiti s licima koja su obavljala poslove čuvara šuma, dok je čuvanje šuma bilo povjereno ŠPD-u, jer su obučeni za te poslove, posjeduju iskustvo, te poznaju teren što je izuzetno važno kod spriječavanja nelegalnih aktivnosti šumokradica koji se dobro snalaze na terenu. Generalno, stanje u oblasti šumarstva u pogledu zaštite državne imovine na području USK-a, trenutno nije dobro.

Vezano za ovo pitanje još bih da napomenem da mi provodimo neke aktivnosti koje se ne bi trebale realizovati bez prisustva predstavnika Kantonalne uprave. Naime, prošle godine mi smo otpočeli sa radovima na prikupljanju taksacionih podataka za izradu Šumsko-privredne osnove za Ključko ŠPP. Iako smo obavijestili Kantonalnu upravu i resorno ministarstvo, njihovi predstavnici nisu prisutni na terenu kako bi izvršili potreban nadzor. Bojim se da se zbog toga može javiti problem koji bi nam onemogućio dobivanje saglasnosti na Šumsko-privrednu osnovu od strane Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva F BiH. Također, još jedan od propusta u saradnji sa Kantonalnom upravom za šumarstvo odnosi se na evidentiranje sjemenskih sastojina. Bez obzira što je ŠPD obavilo svoj dio poslova kod evidentiranja sjemenskih sastojina, KU za šumarstvo nije nam dala potrebnu saglasnost. Zašto ovo pominjem? Pokazalo se do sada da najbolje rezultate u pošumljavanju daju sadnice od sjemena autohtonih vrsta jer su genetski prilagođene ovim terenima, odnosno staništima.

Kakav je odnos ŠPD "Unsko-sanske šume" d.o.o Bosanska Krupa sa akterima šumarske politike na području Unsko-sanskog kantona?

Muslimović: Kad kažemo "akter šumarske politike", ovdje prije svega mislimo na institucije poput Vlade USK, Skupštine USK, resornog ministarstva s jedne, te lokalne zajednice npr. općine i nevladinog sektora (šumarska, lovačka, ekološka udruženja) s druge strane. Saradnja ŠPD-a sa akterima šumarske politike na području Unsko-sanskog kantona je dobra, a što se tiče naših zakonskih obaveza, ukratko možemo kazati da smo ih u potpunosti prema svima izvršili. Primjera radi općinama Unsko-sanskog kantona smo, u skladu sa Uredbom o šumama uplatili 5% prihoda ostvarenog u njihovim granicama. Dobra saradnja sa akterima šumarske politike ogleda se u oblasti obrazovanja. ŠPD od samog formiranja pa do danas posebnu pažnju posvećuje obrazovanju i stručnom usavršavanju kadrova. Od školske 2001./2002. do školske 2009./2010. godine ŠPD "Unsko-sanske šume" stipendiralo je ukupno 46 studenata. Neki studenti su stipendirani sve četiri godine studija tokom redovanog studija. Od ukupno odobrenih 46 stipendija na studente šumarstva se odnosi 39 stipendija, studente geodezije dvije stipendije, studente hortikulture tri stipendije i po jedna stipendija za studente ekonomije i prava. Od ukupnog broja odobrenih stipendija, 40 su dobili studenti iz USK-a, a iz drugih kantona stipendije je dobilo šest studenata. Za njihovo stipendiranje uplaćeno je 79.800 KM.

Mjesečni iznos stipendije iznosio je 200 KM i 150 KM. U 2010. godini za stipendije je planirano 27.000 KM. Nadzorni odbor ŠPD-a 4.04.2010.g. donio je odluku kojom se utvrđuju visina stipendija za sve studente potpisnike ugovora o stipendiranju sa ŠPD-om u iznosu od 150 KM počev od školske 2009./2010. godine. Dužina stipendiranja traje za vrijeme redovnog studija. U školskoj 2009./2010. godini stipendira se sedam redovnih studenata na Šumarskom fakultetu u Sarajevu.

Također, ŠPD je ostvarilo dobru saradnju sa Šumarskim fakultetom u Sarajevu kao i sa nekim fakultetima Univerziteta u Bihaću. Još bih htio da napomenem da se dobra saradnja sa akterima šumarske politike ogleda i u našim zajedničkim aktivnostima koje poduzimamo pri izgradnji i održavanju puteva i elektromreža, uređenja izletišta, te drugih rekreativnih i infrastrukturnih objekata.

Kako komentarišete novi Zakon o šumama Federacije BiH koji bi uskoro trebao da bude razmatran od strane Doma naroda Parlamenta F BiH?

Muslimović: Prijedlog novog Zakona o šumama F BiH prošao je prvu stepenicu, odnosno usvojen je od strane Predstavničkog doma Parlamenta F BiH. Sljedeći korak bilo bi usvajanje od strane Doma naroda Parlamenta F BiH. Novi Zakon o šumama predviđa postojanje samo jedne Uprave šuma na nivou F BiH, čime bi Kantonalne uprave bile ukinute i predviđa formiranje preduzeća šumarstva po općinama od strane općinskih vijeća. Uprava i uži menadžment ŠPD-a ne podržavaju ovakav prijedlog zakona. Podržavamo osnivanje jedne uprave za šumarstvo na nivou Federacije BiH koja bi vršila upravljanje i nadzor nad šumama na terenu, ali ne podržavamo formiranje preduzeća šumarstva u granicama općina. Formiranjem preduzeća šumarstva u granicama općina zanemario bi se osnovni kriterij u formiranju šumsko-privrednih područja, a to je da se vodi računa o ekonomski održivoj cjelini. Primjera radi, formiranjem šumsko-privrednih područja po općinama USK-a, male općine koje su siromašne šumskim površinama ne bi pozitivno poslovale, odnosno, onemogućilo bi se poboljšanje šumskog fonda.

ŠPD „Unsko-sanske šume“ d.o.o Bosanska Krupa je najuspješnije preduzeće u svim sferama rada i poslovanja u FBiH, pa i šire i primjenom ovakvog Zakona o šumama zaustavio bi se naš pozitivan trend. Također, novi Zakon o šumama predvidio je da finansiranje izrade šumsko-privrednih osnova bude u nadležnosti kantonalnog ministarstva. Mišljenja smo da pojedini budžeti kantona nisu spremni na ovaj korak, s obzirom da izrada jedne Šumsko-privredne osnove košta oko 1 milion KM. Samo na Unsko-sanskom kantonu se nalaze četiri šumsko-privredna područja za čije ŠPO bi trebalo izdvojiti 4 miliona KM. Svjedoci smo kakve posljedice bespravnih sječa trpe šume, a ponajviše iz razloga što pojedini kantoni kroz budžetska sredstva nisu mogli popratiti čuvanje šuma, jer angažovanje izvršilaca čuvara šuma iziskuje značajna materijalna sredstva, a sukcesivna rješenja ne daju potreban rezultat.

Formiranje šumarskih preduzeća u granicama općina ne bi bilo u duhu transparentnog gospodarenja šumama kakvo imamo u našem poslovnom okruženju npr. u susjednoj Republici Hrvatskoj, Srbiji ili Crnoj Gori. Formiranje šumarskih preduzeća u granicama općina ne bi donijelo ništa novo općinama, jer mi i sada plaćamo doprinose prema njima. Ovakva organizacija šumarstva donijela bi korist samo lokalnim moćnicima i zaustavila bi pozitivan trend u poslovanju i unaprijeđenju šumarstva u USK po kojem su unsko-sanske šume postale prepoznatljive i van granica BiH.

Jasmin Grošić

18.10.2010. godine.

INTERVJU

Mr. sc. Zejnil Berilo

**DIREKTOR KJP „SARAJEVO ŠUME“
d.o.o. SARAJEVO -
Mr. sc. ZEJNIL BERILO**

Kratke crte iz Vaše biografije?

Rođen sam 14.06.1965. godine u selu Lukavac, Općina Trnovo. Osnovno obrazovanje stekao sam u selu Šabići Općina Trnovo, a Srednju šumarsko-tehničku školu završio sam na Ilidži 1984. godine.

Diplomirao sam na Šumarskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu 1993. godine i stekao

zvanje diplomiranog inženjera šumarstva, a magistrirao sam 2007. godine na Prirodno-matematičkom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, Odsjek za biologiju, smjer biosistematika.

U toku radnog vijeka radio sam na više poslova u sektoru šumarstva, a trenutno vršim funkciju direktora KJP "Sarajevo šume". Član sam više lovačkih društava. Sretno sam oženjen i imam dvije kćerke.

Nešto ukratko o KJP "Sarajevo šume"?

Preduzeće je osnovano Odlukom Skupštine Kantona Sarajevo 2003. godine, odnosno integracijom šumarstava: Šumarstvo "Igman" Hadžići, Šumarstvo "Treskavica" Trnovo, Šumarstvo "Srednje" Srednje i Šumarstvo "Bistrica" Sarajevo.

Sarajevo šume gospodare na ukupnoj površini od 70.746 ha, od čega na površine pod šumama otpada 62.275,14 ha, a 8.471,66 ha otpada na površine podesne za pošumljavanje.

Od 62.275,14 ha, neminirana područja obuhvataju 56.073,52 ha, a minirana područja 6.201,82 ha. Na visoke šume otpada 34.752,8 ha, a na izdanačke 9.283,7 ha, te na goleti 11.098,3 ha. Ukupna visina etata iznosi 199.678 m³.

Kako je protekla poslovna 2010. godina i koji su problemi sa kojima ste se susretali?

Protekla je u izuzetno teškim uslovima. Početkom godine došlo je do zastoja na tržištu, a zadesile su nas i prirodne nepogode (snjegolomi i vjetroizvale), te se procjenjuje da smo imali oko 10.000 m³ slučajnih užitaka.

Nadam se da ćemo godinu završiti pozitivno. Sve šumske uprave će izvršiti svoje planske zadatke izuzev Trnova. Što je najvažnije vratili smo ugled kod kupaca, a radno tehnološka disciplina je povećana. Međutim, imamo probleme naslijeđene iz prethodnog perioda, te imamo oko 4.700.000 KM neplaćenih poreza. Moramo ići u iznalaženje rješenja po ovom pitanju. Mi nismo komunalno preduzeće i neće nam Skupština Kantona izmiriti te obaveze, već ćemo morati vjerovatno putem kreditnog zaduženja izmiriti te obaveze. Moramo, kako se to kaže narodnim jezikom, "stegnuti kaiš" tj. povećati proizvodnju, a smanjiti troškove. Evidentno je da mi u šumarstvu imamo problem sa invalidima rada i to je jedan od većih problema, kao i bolovanja radnika, koji uzmu bolovanje i idu da rade iste poslove u drugi kanton ili u K S kod privatnika. Pripremit ćemo u narednom periodu program zbrinjavanja i upošljavanja invalida rada.

Zbog teške situacije u preduzeću slijedi nam konsolidacija, snimanje sadašnjeg stanja i izrada sanacionog programa izlaska preduzeća iz ovog stanja, te nova reorganizacija.

Kada sam došao na funkciju zatekao sam 546 radnika i u odnosu na etat procijenio sam da imamo 246 radnika viška. U 2009. i 2010. godini smanjio sam broj radnika (oko 130 radnika) i u narednom periodu nam slijedi dalje smanjenje broja radne snage.

Inženjera i tehničara šumarstva nije nam nikad viška, jer to su ljudi od struke koji uvijek mogu zaraditi plaću, ali mi imamo problem što je neko doveo u preduzeće zani-

manja koja nisu potrebna šumarstvu, od agronomije, hortikulture, rudarstva, veterinarstva, nastavnika historije, bivših mupovaca i drugih zanimanja SSS, a nedostaju nam zanimanja kao što je portparol, zatim iz oblasti informacionih tehnologija i održavanja web stranice, te u ekonomskoj i pravnoj službi.

Problem je nepostojanje Zakona o šumama FBiH i prvi put u historiji da nemamo Zakon, već Uredbu o šumama, koja je protivzakonita i antiustavna, te mislim da ljudi koji su pisali Zakon 2001. godine, pa ga nisu bili u stanju implementirati, nemaju dovoljno kapaciteta da rade novi Zakon. Vrlo mali broj zaposlenika u Federalnom ministarstvu poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva i Federalnoj upravi za šume je radio u privredi, mislim da im nedostaje rada u struci, te postavlja se pitanje kako mogu pisati zakone i podzakonske akte ako ne razumiju prirodu posla (znaju teoretski).

Država bi trebala da posveti više pažnje zaštiti i čuvanju šuma jer mislim da je pet do dvanaest. Čuvari šuma su trebali ostati u privrednim društvima. Kantonalne uprave za šumarstvo trebaju biti samostalne i sredstva od OKFŠ-a treba da se uplaćuju na njihov račun i da Uprave distribuiraju ta sredstva namjenski, a ne da im Vlade nenamjenski troše. Problem je što ta sredstva nisu sva ni prikupljena i nisu namjenski utrošena, treba da se sredstva namijenjena za šumu vrate u šumu preko projekata.

Također je jedan od problema i Zakon o javnim nabavkama u šumarstvu. Znamo da se trenutni Zakon o javnim nabavkama i procedure moraju i trebaju striktno poštovati, ali stvara nam poteškoće, jer ako se neko žali, procedura se može razvući i do šest mjeseci, a nama šumsko-uzgojni radovi, eksploatacija, te uzgoj i njega šuma, ne mogu čekati šest mjeseci. Trebalo bi pojednostaviti proceduru javnih nabavki.

Sa zaštićenim područjima trebaju gazdovati ŠPD-i, a ne formirati nova preduzeća. Da se zaštitite vrijedni šumski kompleksi zaslužni su šumari, a ne tzv. ekolozi. Najveći ekolozi su šumari, što su dokazali identifikacijom i zaštitom više šumskih prašumskih rezervata u BiH.

Očekujem da će 2011. i 2012. godina biti izuzetno teške za poslovanje. Jedino uz povećanje proizvodnje oslanjanjem na vlastite snage i smanjenjem troškova vidim izlaz iz krize.

Planovi za naredni period ?

U 2011. godini planiramo provesti proceduru certificiranja šuma na cijelom području, te prikupljanja podataka za izradu ŠGO i LGO i rješavanje pitanja konsolidacije preduzeća, kao i deminiranje područja.

Mi smo već započeli pripremne aktivnosti za izradu Šumsko-gospodarske osnove (ŠGO) za Gornjebosansko, Olovsko i Fojničko područje. Želim da se ŠGO uradi na način kako nalaže struka i nauka, a sve pod budnim okom Šumarskog fakulteta u Sarajevu i nadam se da će stručnjaci sa Fakulteta biti angažovani oko pisanja i kontrole ŠGO-a. Ići ćemo raspisivanjem Javnog oglasa za odabir najpovoljnije projektantske kuće i želimo kroz tu osnovu angažovati dio svoje vlastite radne snage, odnosno inženjera i tehničara šumarstva.

Jedan od prioriteta će nam biti i da zaposlimo par mladih diplomiranih inženjera šumarstva, koje ćemo kroz taksaciju šuma uvesti u struku i selekcijom između njih, odabrati najkvalitetnije inženjere, koji će da zadrže taj posao, te edukacija do penzije svih zaposlenika.

Nastojat ćemo kroz program zbrinjavanja invalida rada druge kategorije i zanimanja koja nisu shvaćena usko šumarska, da osnujemo kulture američke borovnice, malina i šumskog voća i da kroz redovna pošumljavanja u narednom periodu unesemo vrste šumskog voća u sastojine. U naredne 42. godine imamo površina podesnih za pošumljavanje, da se svake godine pošumi preko 500.000 sadnica.

Nešto za kraj?

Svim kolegama želim sretnu i uspješnu novu poslovnu 2011. godinu, puno zdravlja i malo više ljubavi prema svom pozivu. Želja mi je da mi šumari imamo svoju šumarsku komoru, da se obnovi Srednja šumarska tehnička škola na Ilidži i da Šumarski fakultet odustane od bolonjskog procesa i da se vrati na četverogodišnji sistem obrazovanja, te da se uvede u Zakon da asistenti na fakultetu moraju imati najmanje 5 godina radnog iskustva u privredi.

Azer Jamaković

Slika 1. Lokalitet Gradina, Kupres u pozadini

Slika 2. 87 hektara pošumljenih goleti,
Gradina - Kupres

Slika 3. Trasa protupožarnog puta Gradina

Gradina – mjesto u narodnim pjesmama opjevano i bogato povijesnim spomenicima (stećcima) do zadnjeg rata bila je ispašiste za seosku stoku, obraslo raznim travama, ponekom smrikom i šipurkom, danas je mjesto koje se uređuje i kroz koje se nastoji napraviti protupožarni put. Za ove poslove pobrinula se Šumarija Kupres, koja je ovo mjesto – lokalitet Gradina, odjel 67, revir Kupres pošumila koncem 2001. godine. Danas, devet godina nakon pošumljavanja jasno se vide redovi sadnje: trud od prije devet godina očigledno se isplatio - kako za šumarstvo, tako i za Kuprešku visoravan. I pored mnogih skeptika, šumarska struka je opet pokazala da se može i mora živjeti i raditi u skladu s prirodom i prirodnim zakonima tako da je uspjeh sadnje vidljiv. Već ima stabalaca bijelog bora visine 3 metra, a smrčica je znatno manje visine. Radove na probijanju protupožarnog puta izvodi poduzeće „Dolomit“ d.o.o. iz Kupresa, a planirana dužina ovog puta iznosi 3.400 metara. Probijanje trase počelo je od rasadnika Milač u Kupreškom polju, a krajnja točka prve faze realizacije ovog projekta jest rimokataličko groblje u selu Brda. Ukupna, trenutno probijena dužina iznosi 1.550 metara i u konačnici će osigurati brži pristup u slučaju požara radnicima šumarije Kupres. Naravno, pri planiranju trase protupožarnog puta samo po sebi se nametalo i pitanje prolaska kraj groblja, do kojeg je teško doći – osobito u vrijeme visokih snjegova na Kupresu. Ovim putem izbjegava se tzv. Duboka dolina, koja je zimi „zaravnjena“ i koju snijeg zamete do vrha. I ovo je jedan od načina multifunkcionalnog gospodarenja šumama i šumskim zemljištima zasnovanog na principu potrajnosti prihoda i produkcije, ne zaboravljajući i ulogu šumarstva u razvoju lokalnih zajednica.

Ovaj projekt izgradnje protupožarnog puta jednim dijelom (u visini od oko 23.000 KM) sufinanciran je iz sredstava Federalne vlade, preko Federalnog ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, odnosno Federalne uprave za šumarstvo.

Ovo nije prvi projekt, konkretni, koji se realizira od sredstava Vlade Federacije, na području kojim gospodari šumarija Kupres tako da je i ovo još jedan svijetli primjer dobre i stručne suradnje, kao i razumijevanja Federalnog resornog ministarstva za planove razvoja i unapređenja šumarstva na ovoj surovoj planinskoj visoravni.

Naravno, Šumarija Kupres ne staje s otvaranjem područja kojim gospodari. Planova je mnogo i njihova realizacija je uvelike ograničena novčanim sredstvima. A sve što donosi sutra ovoj surovoj planinskoj visoravni itekako je bitno pa tako i činjenica da se radovi planiraju i realiziraju sukladno šumarskoj struci i dugogodišnjem iskustvu lokalnih šumarskih stručnjaka.

Marko Mršo, dipl. ing. šum.

Zanimljivost iz Podružnice "Šumarija" Cazin

Slika 1. Gorostasni kitnjak

Na jednoj od padina brda Radoč kod Bužima, u šumi zvanoj Šajrovača u odjelu 42. koji se nalazi u neposrednoj blizini granice sa Republikom Hrvatskom, među stotinama hiljada raznih stabala, nalazi se jedno koje je ipak pomalo neobično i na neki način se izdvaja od ostalih. Gorostasni rast i starost od oko 200 godina je ono što izdvaja ovo drvo hrasta kitnjaka (Slika 1.). Izdvaja ga i njegova masivnost od preko dva metra prečnika stabla. Svojim izgledom ovaj kralj šume pomalo zbunjuje ljude i šumom lišća kazuje svoju priču. Svjedok je on brojnih događaja koji su se odvijali na ovom području. Kada bi mogao ispričao bi nam priču o velikom bosanskohercegovačkom ustanku 1875. godine i ustanicima koji su se možda odmarali u njegovim sjenama.

Pričao bi nam i o vođi ustanka, čiji se tabor u vrijeme ustanka nalazio u šumi Šajrovača i o velikoj bici koja se tu odigrala između ustanika i bašibozuka iz Bužima. U tišini koju narušava samo šum lišća, čini se da još odjekuju zvuci ove bitke i paničan glas budućeg kralja koji u bijegu baca oružje kako bi se što brže domogao jedne od kuća svojih jataka i sakrio u vinsko bure. Prema predaji kralja je u vinskom buretu konjskom zapregom, jedan kmet prevezao na ustanički teritorij. Pored ovog događaja, stari hrast bi nam zasigurno i pričao o sličnom događaju iz 1994. godine koji se zbao na istom ovom mjestu, kada su hrabri bo-

sanski branioči porazili višestruko moćnijeg neprijatelja, a njihovog komandanta, danas najtraženijeg ratnog zločinca Ratka Mladića, ranjenog natjerali u bijeg.

Kada bi ovaj stari hrast mogao pričati jezikom ljudi, ispričao bi nam vjerovatno još mnogo drugih priča o događajima kojima je svjedočio i koje je preživio. Ovaj "šumski starac" preživio je i posljednju sječu odjela. Inženjeri ŠPD-a koji su radili doznaku stabala uočili su stari hrast i iz divljenja prema njegovom rastu i godinama, ostavili ga da živi i šajrovačku šumu čini ljepšom i živopisnijom.

Nova pješačka staza u Ključu

Slika 2. Nova ješačka staza

Zaposlenici Podružnice "Šumarija" Ključ tokom 2010. godine posebnu pažnju posvetili su poslovima koji su imali za cilj da područje ključke šumarije učine ljepšom i prepoznatljivom, a svoj grad Ključ privlačnim odredištem za turiste i ljubitelje prirode. Jedno od djela njihovih ruku je nova pješačka staza Lubica-Stari grad (Slika 2.) koja je izgrađena ovoga ljeta. S obzirom da se ovaj objekat nalazi u blizini srednjovjekovnog utvrđenja u Ključu, uveliko će doprinijeti upotpunjenju turističke ponude ovoga grada. Kompletna staza dužine 2500 metara, rađena je vlastitom radnom snagom i sredstvima, a izgradnja je trajala oko 35 radnih dana.

Kako navodi Emsud Selman, upravnik Podružnice "Šumarija" Ključ, staza je građena u skladu sa međunarodnim standardima za izgradnju planinarskih staza, sa karakterističnim detaljima kao što su ulaz, mjesta

za predah i odmor, vidikovac te planinarske oznake i putokazi. Ljubiteljima prirode, pješačka staza pruža istinsko zadovoljstvo, s obzirom da se proteže uzvišenjem Lubica koje se oslanja na planinu Breščicu, pa kroz prekrasnu borovu šumu koja svojim mirisom naprosto mami i zove.

Staza dalje prolazi pored vidikovca Stjenjak odakle se pruža prekrasan pogled na grad Ključ. Kako staza prolazi pored više kulturno-historijskih objekata, time pruža velike mogućnosti fotografima, slikarima, pa ako hoćete i pjesnicima, da ovjekovječe prizore koji im plijene njihove uzdahe i pozornost. Na kraju, ne preostaje nam ništa drugo nego da pohvalimo ključke šumare, koji su izgradnjom ove pješačke staze pokazali da služe za dobrobit svojoj struci, svome gradu i svim ljubiteljima prirode.

Nastavak certificiranja

Slika 3. Predavanje o certificiranju

Slika 4. Učesnici na skupu

Nakon dobivanja prestižnog FSC certifikata za Ključko šumsko-privredno područje, ŠPD "Unsko-sanske šume" d.o.o Bosanska Krupa, nastavlja sa pripremnim aktivnostima na certificiranju cjelokupnog područja kojim gospodari. S obzirom da se krajem novembra ove godine očekuje dolazak eksperata kompanije "SGS Slovakia" kao ovlaštenih certifikatora, koji bi izvršili predprocjenu stanja za certificiranje preostalih ŠPP-a, preduzeće je preduzelo čitav niz aktivnosti. Jedna od njih je i edukacija sudionika koji na direktan način učestvuju u procesu gospodarenja šumama. U tu svrhu, u četvrtak 30. septembra 2010. god. u Šumarskom domu "Lanište" kod Ključa upriličena je obuka i prezentacija o temi: "Upoznavanje interesnih grupa sa certificiranjem u ŠPD "Unsko-sanske šume" d.o.o Bosanska Krupa" (Slika 3. i 4.).

Edukaciji je prisustvovalo oko 60 učesnika, upravnika podružnica, pomoćnika upravnika, poslovođa iskorištavanja šuma kao i predstavnika privatnih preduzeća koja obavljaju usluge eksploatacije šumskih resursa za ŠPD "Unsko-sanske šume" d.o.o Bosanska Krupa. Obuku i prezentaciju izveli su šef tima za certificiranje ŠPD-a mr. Sabahudin Solaković, upravnik Podružnice "Šumarija" Ključ mr. Emsud Selman, i referent zaštite na radu i PPZ-e ŠPD-a Rizah Pašalić. Nakon pozdravne i uvodne riječi direktora ŠPD-a mr. Đevada Muslimovića, pristupilo se iscrpnoj i stručnoj obradi predviđenih tematskih cjelina. Učesnici obuke upoznati su sa značajem šuma, certificiranjem gospodarenja šumskim resursima, principima i kriterijima FSC-a, dosadašnjim aktivnostima na certificiranju ŠPD-a, koristima od usvajanja i primjene zadanih aktivnosti i obaveza za privatne izvođačke firme i njihove zaposlenike.

Pored ovih cjelina prisutni su upoznati i sa obavezama izvođača radova prema pozitivnim zakonskim propisima iz zaštite o radu i protivpožarne zaštite, a u svrhu potpunijeg shvatanja izloženih tematskih cjelina, otvorena je i diskusija.

"Šumarijada 2010" Bihać Sveukupni pobjednik - Podružnica "Šumarija" Sanski Most

Peta po redu tradicionalna manifestacija "Šumarijada 2010" koju već odavno baštini ŠPD "Unsko-sanske šume" d.o.o Bosanska Krupa, završena je u petak 15. oktobra 2010.

Slika 5. Rad sa motornom pilom

Slika 6. Sportske aktivnosti

godine u Bihaću. Sadržaj Šumarijade čine takmičenja u šumarskim i sportskim disciplinama kao i drugi vidovi zabave i druženja (Slika 5. i 6.).

Dobra organizacija manifestacije, ni ove godine nije izostala. Uprkos jesenjem kišnom danu, ovogodišnja Šumarijada protekla je u veoma veselom ozračju i vedroj takmičarskoj atmosferi. Više od 200 učesnika, brojnim gledaocima pokazalo je svoje vještine u šumarskim i sportskim disciplinama.

U pet šumarskih disciplina (sklapanju motorne pile, kombinovanom rezu, preciznom prerezivanju, kresanju grana i usmjerenom obaranju stabla) pojedinačno, najviše bodova osvojio je Husein Mamukić, zaposlenik Podružnice "Šumarija" Sanski Most, kojem je pripala i prva nagrada, motorna pila. Drugo mjesto u pojedinačnom bodovanju pripalo je Nijazu Paliću, zaposleniku Podružnice "Šumarija" Bosanski Petrovac, dok je treće mjesto pripalo Abazu Gruđiću predstavniku privatnih izvođača radova iz Bihaća. U ekipnom bodovanju, prvo mjesto i prelazni pehar pripali su Podružnici "Šumariji" iz Sanskog Mosta. Drugo mjesto i pehar osvojili su zaposlenici Podružnice "Šumarije" Bosanski Petrovac, dok je treće mjesto zajedno sa peharom pripalo privatnim izvođačima radova iz Bihaća.

U nastavku teksta donosimo kompletne rezultate ovogodišnje Šumarijade.

I. Bacanje kugle

1. Armin Hujić, Podružnica "Šumarija" Bosanski Petrovac - Zlatna medalja
2. Mustafa Zulić, Podružnica "Šumarija" Bihać - Srebrna medalja
3. Ismet Alagić, Pogon gospodarenja za Općinu Bosanska Krupa - Bronzana medalja

II. Trčanje na 800 m (muškarci)

1. Ramo Beganović, Podružnica "Šumarija" Cazin - Zlatna medalja
2. Anel Rahmanović, privatni izvođači Bihać - Srebrna medalja
3. Jasmin Jaganjac, Podružnica "Šumarija" - Bosanski Petrovac

III. Trčanje na 100 m (muškarci)

1. Said Nuhanović, privatni izvođači Cazin - Zlatna medalja
2. Rusmir Dizdarević, Pogon gospodarenja za Općinu Bosanska Krupa - Srebrna medalja
3. Elvis Dunić, Podružnica "Šumarija" Bosanski Petrovac - Bronzana medalja

IV. Trčanje na 100 m (žene)

1. Emina Spahić, Podružnica "Šumarija" Bosanski Petrovac - Zlatna medalja
2. Melzija Jusović, Pogon gospodarenja za Općinu Bosanska Krupa - Srebrna medalja
3. Adela Halilović, Podružnica "Šumarija" Sanski Most - Bronzana medalja

V. Skok u dalj

1. Samir Dizdarević, Podružnica "Šumarija" Cazin - Zlatna medalja
2. Nuriya Selimović, privatni izvođači Bihać - Srebrna medalja
3. Haris Bahtić, Podružnica "Šumarija" Sanski Most - Bronzana medalja

VI. Obaranje sa grede

1. Edhem Kerkez, Podružnica "Šumarija" Bosanski Petrovac - Zlatna medalja
2. Nurfet Makić, Podružnica "Šumarija" Cazin - Srebrna medalja

VII. Vožnja mopedom

1. Muhamed Omanović Podružnica "Šumarija" Ključ - Zlatna medalja
2. Senad Cepić, Podružnica "Šumarija" Bosanski Petrovac - Srebrna medalja
3. Haris Bahtić, Podružnica "Šumarija" Sanski Most - Bronzana medalja

VIII. Gađanje vazdušnom puškom (žene)

1. Melzija Jusović, Pogon gospodarenja za Općinu Bosanska Krupa - Zlatna medalja
2. Sanela Dračić, Podružnica "Šumarija" Bosanski Petrovac - Srebrna medalja
3. Igbala Memić, Podružnica "Šumarija" Bihać - Bronzana medalja

IX. Mali nogomet

1. Podružnica "Šumarija" Cazin - pehar
2. Privatni izvođači Bosanski Petrovac - pehar
3. Podružnica "GMO" Bosanski Petrovac - pehar

X. Odbojka (žene)

1. Podružnica, "Šumarija" Bosanski Petrovac - Zlatna medalja
2. Pogon gospodarenja za Općinu Bosanska Krupa - Srebrna medalja
3. Direkcija SPD-a - Bronzana medalja

XI. Potezanje konopca

1. Pogon gospodarenja za Općinu Bosanska Krupa - pehar
2. Podružnica "Šumarija" Bihać - pehar
3. Podružnica "GMO" Bosanski Petrovac - pehar

Šumarske discipline:

I. Presijecanje sjekirom

1. Bekir Jusić, Podružnica "Šumarija" Bihać - Zlatna medalja
2. Asim Bajrić, Podružnica "Šumarija" Bosanski Petrovac - Srebrna medalja
3. Jasmin Orlić, privatni izvođači Bihać - Bronzana medalja

II. Presijecanje dvoručnom pilom

1. Adem Hrkić i Medo Zečirović, Podružnica "Šumarija" Cazin - Zlatna medalja
2. Edhem Kerkez i Mirsad Hrkić, Podružnica "Šumarija" Bosanski Petrovac - Srebrna medalja
3. Jasmin Zečirović i Huska Hodžić, Podružnica "Šumarija" Bihać - Bronzana medalja

III. Modeliranje motornom pilom

1. Husein Mamukić, Podružnica "Šumarija" Sanski Most - Zlatna medalja
2. Ćazim Mahmić, Pogon gospodarenja za Općinu Bosanska Krupa - Srebrna medalja
3. Nijaz Palić Podružnica "Šumarija" Bosanski Petrovac - Bronzana medalja

Obnova Lugarnice u Bužimu

Zaposlenici podružnice "Šumarija" Cazin 21. oktobra ove godine otpočeli su radove na obnovi zgrade Lugarnice (bivše upravne zgrade) u Bužimu (Slika 7.). Usljed velikog nevremena koje je u junu ove godine pogodilo Bužim, objekat lugarnice znatno je oštećen. Led veličine dječije šake koji je tad padao uzrokovao je znatno oštećenje krova ove zgrade što je kasnije uzrokovalo i druga oštećenja na objektu, ponajviše oštećenja stropova i podova.

Slika 7. Radovi na obnovi lugarnice

Radove na obnovi Lugarnice u Bužimu izvode zaposlenici Podružnice „Šumarija“ Cazin koji su još ranije pokazali da im građevinarstvo nije nepoznata oblast. Angažovanje vlastite radne snage na obnovi oštećenih objekata ŠPD-a izvršeno je u skladu sa Programom mjera u borbi protiv recesije, koje je donijela Uprava ŠPD-a još krajem 2008. godine.

Za obnovu Lugarnice u Bužimu angažovano je oko 7 zaposlenika Podružnice „Šumarija“ Cazin, a vrijednost radova procijenjena je na oko 7.000,00 KM. Radovi na obnovi zgrade sastoje se u zamjeni krova i oluka, gletanju i krečenju zidova, zamjeni poda te uređenju dvorišta. Predviđena je i izrada vanjske fasade objekta. S obzirom da nastupaju sve hladniji dani u kojima je moguće očekivati i obilne padavine, zaposlenici koji rade na obnovi zgrade pristali su dobrovoljno na rad u danima vikenda kako bi se Lugarnica u Bužimu što prije stavila u funkciju. Lugarnica u Bužimu ranije je služila kao upravna zgrada bivše „Šumarije“ Bužim, a danas je na raspolaganju zaposlenicima Podružnice „Šumarija“ Cazin i Sektora za uređivanje šuma pri ŠPD „Unsko-sanske šume“ d.o.o Bosanska Krupa.

Predavanje o temi: „Šume i njihov značaj za čovjeka“

Kako bi ovogodišnja Šumarijada, pored takmičarske i zabavne crte, imala i edukativnu dimenziju, na prijedlog Uprave i Stručnog kolegija ŠPD-a, priređena je prezentacija i predavanje za učenike sedmih razreda osnovne škole „Prekounje Ripač“ o temi: „Šume i njihov značaj za čovjeka“. Predavanje i prezentacija održani su u sklopu časa biologije, a predavač je bio mr. Sabahudin Solaković (Slika 8.), rukovodilac Sektora pripreme proizvodnje, plana, analize i investicija u ŠPD "Unsko-sanske šume" d.o.o Bosanska Krupa.

Slika 8. Predavanje
mr.sc. Sabahudina
Solakovića

Učenici su pomno pratili predavanje a često su bili zadivljeni novim saznanjima o šumama i njihovom značaju za čovjeka i cjelokupni ekosistem. Predavanje i prezentacija bili su popraćeni pažljivo odabranim fotografijama i video snimcima kako bi se učenicima što potpunije prikazala atmosfera koja vlada u šumama našeg podneblja. Moglo bi se reći da je ova prezentacija za učenike bila koristan i zanimljiv događaj, s obzirom da većina njih nikada nije bila u šumi.

Pola tone pečenog kestena za bihaćke osnovce

U želji da ovogodišnja Šumarijada ostane u lijepom sjećanju, ne samo šumarima, nego i učenicima osnovne škole „Prekounje“ u Bihaću, zaposlenici Podružnice „Šumarija“ Cazin napravili su lijep i nesvakidašnji gest. Dok su se učesnici Šumarijade zabavljali takmičeći se u različitim disciplinama, prekounjski osnovci su zabavu i užitak pronašli u ljuštenju i degustaciji pečenog kestena, koje su za njih prikupili i pripremili cazinski šumari (Slika 9.).

Ove prilike je kako saznajemo pripremljeno i podijeljeno preko 500 kilograma domaćeg pečenog kestena koji je prikupljen po krajiškim šumama. Nadamo se da će nakon ovog gesta učenici češće razmišljati o značaju šuma, blagodeticima koje nudi, te potrebi njihovog očuvanja za generacije koje dolaze.

Slika 9. Učenici okupljeni oko pečenog kestena

Tekst i fotografije: *Jasmin Grošić*

ŠUMARIJA TEŠANJ U NOVOM POSLOVNOM OBJEKTU

U julu mjesecu ove godine Šumarija Tešanj je preselila u novu poslovnu zgradu. Poslovna jedinica Šumarija Tešanj je jedna od devet poslovnih jedinica, "Šumarija" koje posluju u sklopu J.P. "Šumsko-pripravno društvo" Ženičko-dobojskog kantona.

Slika 1. Stara poslovna zgrada

Slika 2. Nova poslovna zgrada

Slika 3. Zaposlenici Šumarije Tešanj

Šumarija Tešanj je smještena u naselju Mekiš, koje je od centra grada udaljeno 3 km i nalazi se na putu koji Tešanj preko Crnog Vrhova povezuje sa Novim Šeherom i magistralom M17. Gazduje na površini od 7.324,00 ha u sklopu ŠGP "Natron-usorsko – ukrinsko" i na dvije gospodarske jedinice, G.J. "Donja velika Usora II" i G.J. "Tešanjka". Ova površina obuhvata četiri općine: Tešanj, Doboj jug, Usora i Zenica. Dominiraju lišćarske šume bukve, hrasta te plemenitih i ostalih lišćara. Visoke šume zauzimaju površinu od 5.455 ha, dok ostalu površinu od 1.869 ha čine šumske kulture, izdanačke šume, neproduktivne šume i goleti. Znatna dio ovih površina je pod minama (1.960 ha).

Najviši vrh u G.J. "Donja velika Usora II" je Mahnjača (1.359 m), a u G.J. "Tešanjka" najviši vrh je Crni Vrh (733 m). Značajniji riječni tokovi koji se nalaze na ovom području su: Jasenica, Jezeračka rijeka, Blatnica, Usora i Tešanjka, a ona ovom području se nalaze i poznata izvorišta mineralnih voda (Tešanjski kiseljak, Oaza, Princes, Celvik). Šumarija ima 14 zaposlenika i svi su šumarske struke.

Prije formiranja J.P. "ŠPD-ZDK", Šumarija Tešanj je bila samostalno javno preduzeće, koje je formirano na osnovu odluke općinskog Vijeća Tešanj i bila je smještena u staru zgradu lugarnice, koja je prije rata pripadala J.P. "Šumarstvo Teslić".

U junu mjesecu 2008. god. na osnovu odluke Općinskog Suda u Tešnju, a zbog tužbe bivšeg zaposlenika J.P. "Šumarstvo Teslić" koji je do 1992 god. živio u lugarnici, zaposlenici sadašnje Šumarije moraju napustiti lugarnicu.

Dvije godine provode kao "podstanari", takođe u objektu koji je pripadao J.P. "Šumarstvo Teslić", a kojeg je J.P. "Promet" Teslić sa sjedištem u Tešnju, kao pravni sljedbenik J.P. "Šumarstvo-Teslić", u procesu privatizacije privatizovalo, i kasnije prodalo trećem licu.

"Istjerani" sa svoga, provodeći dvije godine kao "podstanari" u svome, zaposlenici Šumarije Tešanj su uložili veliki trud i rad da bi postigli dobre rezultate. Sve godine od osnivanja J.P. "ŠPD-ZDK" (2005. god.), poslovna jedinica Šumarija Tešanj je poslovala pozitivno. Uz veliku podršku i razumijevanje Uprave J.P. "ŠPD-ZDK" i Nadzornog odbora, na našem šumskom zemljištu, pored stare lugarnice, sagrađena je nova moderna poslovna zgrada koja u potpunosti zadovoljava potrebe zaposlenika.

I kako kaže stara narodna poslovice:
"SVAKO ZLO ZA NEKO DOBRO".

Smail Donlagić, dipl.ing.šum.

Hasan Alikadić, dipl.ing.šum.

Samira Smailbegović, dipl.ing.šum.

ŠUMARSKI PROGRAM FBiH

AKTIVNOSTI NA IZRADI ŠUMARSKOG PROGRAMA FEDERACIJE BiH

Slika 1.
Prva javna rasprava.
Bijela sala Parlamenta BiH

Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH je u okviru svojih nadležnosti utemeljenih u članu 17. Zakona o šumama, a sa ciljem prilagođavanja resornih politika naše države sa relevantnim politikama Evropske unije, započelo proces izrade Šumarskog programa Federacije kojim će se, poštujući međunarodne dogovore i obaveze BiH, definirati opća politika šumarstva i politika gospodarenja sa divljači.

Ministar Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva mr. sci. Damir Ljubić je imenovao Savjet za izradu šumarskog programa FBiH koji čine devet (9) članova iz reda šumarskih stručnjaka Federacije BiH.

Jedan od osnovnih principa na kojima sam ovaj proces izrade počiva je i aktivno učešće stručne i šire javnosti u izradi, usaglašavanju ciljeva i donošenju ovog značajnog strateškog šumarskog planskog akta za jedan od najvažnijih prirodnih resursa u Federaciji BiH.

U Bijeloj sali Parlamentarne Skupštine BiH u Sarajevu, 15. decembra 2009. god. sa početkom u 10 sati održana je prva javna rasprava na kojoj je prezentovan plan, program rada i budžet za izradu Šumarskog programa Federacije BiH.

Sredinom marta 2010. god. Savjet za izradu ŠP FBiH raspisuje Javni poziv za izradu 22. studije koje će biti sastavni dio Šumarskog programa Federacije.

Slika 2. Kreativna radionica, hotel Holywud

Slika 3. Savjet i timovi na kreativnoj radionici

U međuvremenu potpisani su ugovori za izradu 20. studija i to:

STUDIJA	KONSULTANT
1. Institucionalni okvir šum. sektora	CEPOS (Centar za podršku održivom gazdovanju šumama) Sarajevo
2. Integralni informacioni sistem u šumarstvu	Hrvatske šume consult d.o.o Zagreb
3. Očuvanje stabilnosti i unapređenje šumskih ekosistema	CEPOS - Sarajevo
4. Program integralne zaštite šuma	CEPOS - Sarajevo
5. Tehnologije u šumarstvu, standardi ŠDS i šumska biomasa	CEPOS - Sarajevo
6. Gospodarenjem kršem	CEPOS - Sarajevo
7. Vrijednost šuma i šumskih zemljišta	CEPOS - Sarajevo
8. Planiranje, ekonomika i marketing šumarskog poslovanja	CEPOS - Sarajevo
9. Finansiranje multifunkcionalnog šumarstva	CEPOS - Sarajevo
10. Socijalni aspekt gospodarenja šumskim resursima	CEPOS - Sarajevo
11. Šumska transportna infrastruktura	CEPOS - Sarajevo
12. Odnosi šumarstva i drvno-prerađivačke industrije	CEPOS - Sarajevo
13. Uloga šumskih resursa u turizmu i rekreaciji	CEPOS - Sarajevo
14. Razvoj lovstva	CEPOS - Sarajevo
15. Diverzitet šumskih ekosistema i zaštićena područja	CEPOS - Sarajevo
16. Usklađivanje gospodarenja šumama i vodama	Institut za hidrotehniku Građevinskog fakulteta u Sarajevu
17. Prostorno planiranje	CEPOS - Sarajevo
18. Šuma i klimatske promjene	CEPOS - Sarajevo
19. Obrazovanje, istraživanje i razvoj u šumarstvu	CEPOS - Sarajevo
20. Odnosi s javnošću i transparentnost u šumarskom sektoru	MEDIA centar d.o.o. Sarajevo

Na javni poziv za izradu studije „Inventura šuma i minirana šumska područja“ nije bilo ponude, a za izradu studije „Ostali proizvodi šuma i šumskog zemljišta“ nije potpisan ugovor.

U cilju potpune realizacije svih aktivnosti na izradi studija kao i blagovremeno rješavanje svih otvorenih pitanja, vezano za nadležnost nad cjelokupnim procesom, osiguranje zakonskih i administrativnih uslova, pružanje opće pomoći timovima u pristupu vladinim i ostalim tijelima, konsultatima su na raspolaganju predstavnici resornog ministarstva i članovi Savjeta, zaduženi za svaku studiju pojedinačno.

Između ostalog, u tu svrhu je 18. augusta 2010. god. u hotelu Holywood - Sarajevo održana kreativna radionica „Korištenje participativnih alata u izradi Šumarskog programa Federacije BiH“ na kojoj su učešće uzeli članovi ekspertnih timova za izradu studija.

Pored ove radionice koja je bila bitna za izradu osnovnih principa participativnog procesa holističkog pristupa u procesu izrade ŠPF, Savjet za izradu ŠPF se obavezao da za članove ekspertnih timova provede i obuku za izradu prijedloga indikatora za uspostavu sistema monitoringa i evaluacije za definirane ciljeve studija.

Nakon kreativne radionice, a na inicijativu šefova ekspertnih timova za izradu pojedinačnih studija, održan je sastanak sa članovima Savjeta. Pokušana su naći rješenja za probleme koji su se javili u toku slanja početnih izyještaja i date su nove smjernice odnosno definisana je „nova uloga „Savjeta za izradu ŠPF, kako bi se ubrzao proces izrade pojedinih studija.

Media centar je u okviru istraživačkog dijela za studiju „Odnosi s javnošću i transparentnost u sektoru šumarstva“ 20. septembra 2010. god. u prostorijama Media centra, održala panel-diskusije u dva termina (11h i 13h) sa dvije fokus grupe. Kvotni uzorak eksperata i praktičara iz oblasti šumarstva je bio sačinjen od predstavnika šumsko-privrednih društava, federalne i kantonalnih uprava za šume, federalnog i kantonalnih ministarstava zaduženih za šumarstvo, šumarskih naučnih i edukativnih institucija, šumarskih asocijacija, te vladinih nešumarskih institucija.

Slika 4. Media centar, Panel diskusija

Slika 5. Tim Media centra na zajedničkom sastanku

21. oktobra 2010. god. na inicijativu Savjeta za izradu ŠPF, u prostorijama Šumarskog fakulteta u Sarajevu ponovo je održan sastanak Savjeta za izradu ŠPF i članova ekspertnih timova.

Ideja za ovakav sastanak je nastala na zadnjoj sjednici Savjeta za izradu ŠPF. Ciljevi su zajednički, naime imajući u vidu da se trenutno svi timovi nalaze u fazi izrade i pripreme analitičkih izvještaja, Savjet je htio da iz prve ruke dobije informaciju kako napreduju ti poslovi, kakvi su izazovi sa kojima se susreću timovi i kako Savjet eventualno može dati svoj dodatni doprinos.

Pored problema koji se javljaju u fazi prikupljanja podataka od subjekata (ŠPD-ova, kantonalnih uprava za šume, inspeksijskih službi itd.) i sporosti dostavljanja od strane istih, svi prisutni članovi timova su naglasili i problem kratkih rokova i ograničenosti sredstava.

Projekat „Razvoj i očuvanje šuma“ u okviru kojeg se i izrađuje Šumarski program Federacije, finansiran je sredstvima Svjetske banke i završava se 30.11.2010. god.

Izrada Šumarskog programa Federacije je najkompleksniji posao koji se trenutno radi u sektoru šumarstva. Većini kolegica i kolega koji su uključeni u izradu Studija je to prvi angažman ove vrste i nemaju dovoljno iskustva na tim poslovima. Zajednički sastanak je bio dobra želja da se ovaj posao dovede do kraja.

Proces izrade Šumarskog programa Federacije je historijska aktivnost za sve koji učestvuju u izradi i za generacije koje dolaze iza nas.

Slika 5.
Savjet i timovi
za izradu ŠPF

Samira Smailbegović, dipl.ing. šum.

ŠUMARSKI PROGRAM FBiH EDUKACIJA „MONITORING I EVALUACIJA“

U okviru izrade Šumarskog programa FBiH, a u organizaciji Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva i Jedinice za implementiranje projekata u šumarstvu, organizirana je obuka na temu “Monitoring i evaluacija” za predstavnike resornog entitetskog ministarstva, koji nakon usvajanja Šumarskog programa FBiH u procesu njegove implementacije treba da uspostave učinkovit sustav monitoringa i evaluacije. U obuci su također sudjelovali članovi Savjeta za izradu Šumarskog programa FBiH, te predstavnici izvođačkih tvrtki koje su angažirane na izradi studija Šumarskog programa. Obuka je održana od 26.-28. studenog 2010. godine u hotelu Han na Bjelašnici, a uključeno je bilo ukupno 22 polaznika.

Slika 1. Prof. dr. Dejan Petrović

Obuku je vodio prof. dr. Dejan Petrović, upravitelj Centra za upravljanje projektima, koji se nalazi u sastavu Katedre za menadžment i specijalizirane menadžmentske discipline pri Fakultetu organizacionih nauka u Beogradu. Profesor Petrović je aktivni član niza međunarodnih institucija i programa koji se upravo bave upravljanjem projektima.

Cilj edukacije je bio upoznavanje s osnovnim konceptima i metodama monitoringa i evaluacije projekata, s posebnim akcentom na odabir pokazatelja/indikatora, za čije se praćenje relativno jednostavno mogu prikupiti podaci, kako bi se unaprijedio postupak upravljanja njihovom realizacijom i osiguralo postizanje predviđenih projektnih ciljeva kombinacijom konceptata, tehnika, instrumenata i praksi, koje vodi projekta omogućavaju upravljati projektom kroz sve faze ciklusa na temelju dobro donesenih odluka. Ključni principi upravljanja projektnim ciklusom jesu: pristup logičkog okvira za analizu problema i nacrt odgovarajućeg rješenja, odnosno dizajna projekta, disciplinirano kreiranje kvalitetne ključne dokumentacije u svakoj fazi projekta, kako bi se osiguralo strukturirano i transparentno donošenje odluka, konzultiranje i uključivanje ključnih zainteresiranih strana u što većoj mjeri, jasna formulacija i fokusiranje na svrhu projekta, kada se radi o održivoj koristi za planirane ciljane skupine, te uključivanje ključnih problema kvalitete od samoga početka projekta.

Koncept obuke s interaktivnim sudjelovanjem svih polaznika, praktična primjena predstavljenih metoda monitoringa i evaluacije na primjerima projekata na kojima polaznici trenutačno rade, bio je dobar način za uspješno usvajanje tehnika za bolje upravljanje projektima i kasnije bolje postizanje projektnih ciljeva u praksi.

Marica Jukić, dipl. ing. šum.

Slika 2. Učesnici obuke

IMA LI PODRUČJE KRŠA U NOVOM ZAKONU O ŠUMAMA I NACIONALNI ZNAČAJ

**U MOSTARU,
09.06.2010. god.**

Razvijajući raspravu o novom Zakonu o šumama resorno ministarstvo je konsultiralo pored službene komisije za izradu Zakona i šumarska društva.

O primjedbama koje su uputila druga šumarska društva nismo upoznati, ali znakovito je da se uopće vrlo malo uvažavaju primjedbe koje stižu od nevladinog sektora pa makar on imao i službeni stručni šumarski naslov. Takav stav je potpuno neuobičajen u odnosu na europsku demokratsku praksu, gdje stručne udruge imaju gotovo presudan utjecaj kod zakonskih formulacija svih propisa. Naime, poznato je da u stručnim udrugama potpuno dragovoljno djeluju iskusni praktičari i znanstvenici iz svih oblasti, koji sa terena prenose iskustva promatranja i znanstvene elaboracije te potpuno slobodno, oslobođeni od utjecaja vlasti i vlada upućuju svoje stručne i znanstvene prijedloge.

Hrvatsko šumarsko društvo Mostar razmatralo je Nacrt zakona o šumama te pored primjedaba koje je dao naš predstavnik radeći u Komisiji za pripremu Zakona predlažemo razmatranje materije o kršu u svim odredbama koje tretiraju ovu materiju.

Krš je spomenut u člancima 3, 4, 8, 30 i 31 Zakona i parcijalno definira načela gospodarenja na ovom području, ali iz cjeline Zakona ne vide se jasne obveze svih subjekata u upravljanju i gospodarenju kršom, posebice financiranje radova koji su nužni. Isti je problem postojao u minulom zakonu o šumarstvu sve do 1978. godine, kada je posebnim zakonom regulirana ova materija, gdje su definirana područja krša stvorene obveze pošumljavanja i točno predviđeni izvori sredstava za ovu namjenu. Što više, izrađivale su se šumsko privredne osnove za područje krša. Usvojen je i u Službenom listu objavljen Društveni dogovor o utvrđivanju površina, obimu i dinamici radova kao i financiranju pošumljavanja krša. Ovim društvenim dogovorom utvrđene su općine područja krša, i to Čapljina, Čitluk, Duvno, Grude, Jablanica, Konjic, Široki Brijeg, Livno, Ljubuški, Mostar, Posušje, Prozor, Stolac. Istim ovim dogovorom utvrđene su površine za pošumljavanje i izvori financiranja ovih radova. Valja napomenuti da se po ovom dogovoru godišnje u svim općinama pošumljavalo 785 ha.

Iz teksta novog Nacrta Zakona ne vidi se uopće koje su to općine koje imaju područja krša, pa se čak u članku 8 predviđa da se ukupan krš tretira kao samo jedna gospodarska jedinica, što nam se čini nelogičnim imajući u vidu ogroman prostor koji se pojavljuje u pojedinim općinama.

Bilo bi logično određena rješenja iz ranijeg Zakona o kršu inkorporirati u novi zakon s posebno reguliranim procentima u pošumljavanju krša iz fonda sredstava prikupljenih od OKFŠ na razini federalne uprave za šume. Konačno, ova sredstava se i prikupljaju upravo za saniranje i unapređenje općekorisnih funkcija šuma. Ovo ističemo tim više što se područje krša nalazi upravo u općinama koje uglavnom nastanjuje hrvatski narod i gdje su prihodi od šuma na lokalnoj razini izuzetno mali, te upravo te općine neće imati sredstava za pošumljavanje krša.

Ovaj će problem usložnjavati i mogućnost povlačenja sredstava iz pretpristupnih sredstava Europske Unije, koja izdašno financira ove radove, iz kojih je Republika Hrvatska povukla ogromna sredstva, te velike površine pod kršom u Dalmaciji pošumila i privela kulturi. Bez temeljite zakonske regulative, te preciznih obveza izvora financiranja od razine Federacije do lokalne zajednice i vlastitog sudjelovanja neće se moći angažirati ova sredstva.

Stoga predlažemo da se ovo poglavlje priredi kao posebno u sklopu Zakona po ugledu na druge europske zemlje, a u isto vrijeme stavi naglasak na ovo vrlo značajno šumarsko, ekološko i životno pitanje svih građana u Bosni i Hercegovini i Federaciji Bosne i Hercegovine.

Predsjednik HŠD Mostar
Ljubo Rezo, dipl. ing. šum.

**MOSTAR,
14.07.2010. god.**

POZIV ZA UKLJUČIVANJE U RJEŠAVANJE PROBLEMATIKE J. P. „ŠUME HERCEG-BOSNE“, D. O. O. MOSTAR I RADNIKA OVOG PODUZEĆA

Kao što ste i upoznati, već nekoliko godina traje agonija oko utvrđivanja statusa Javnog poduzeća „Šume Herceg-Bosne“ d. o. o. Mostar i radnika koji još uvijek rade u njemu.

Rezultat takvog stanja jest da radnici već 22 (dvadeset dva) mjeseca ne primaju plaću, preko dvije godine im se ne uplaćuju doprinosi za mirovinsko osiguranje, preko četiri (4) godine nemaju zdravstvenog osiguranja, ne plaćaju im se troškovi prijevoza, regresi za godišnje odmore, te druga davanja predviđena Zakonom i Ugovorom o radu.

Razlozi ovakvog stanja vjerojatno su u prezaduženosti Javnog poduzeća „Šume Herceg-Bosne“, d.o.o. Mostar, čije dugove nitko neće da prihvati, gdje eventualno postoje i kriminalne radnje, koje nitko ne istražuje.

J. P. „Šume Herceg-Bosne“, d. o. o. Mostar ima veoma vrijednu imovinu, prije svega u zgradi direkcije u centru Mostara, koja vrijedi više milijuna maraka, suvremeni šumski rasadnik (površine 10 ha) u Čapljini s kompletnom opremom, mehanizacijom, objektima (staklenici, plastenici, sjenik, mistsistem, nadstrešnice, upravno-montažni objekt), te kompletnom infrastrukturom (vodovodna mreža, putevi itd.).

Rasadnikom rukovodi dipl. ing. šumarstva, do prije izvjesnog vremena bila su dva, a prije nekoliko godina čak četiri (4); u to vrijeme u rasadniku se proizvodilo preko 200 (dvjesto) vrsta sadnog materijala, rasadnik je opslužen čuvarskom službom, radnicima koji rade u rasadniku – rasadničari. Pored svega ovoga rasadnik nije u funkciji posljednje dvije godine, ne proizvodi sadni materijal, zbog čega, ne znamo, iako su dobivena strogo namjenska sredstva za pokretanje proizvodnje u rasadniku, a začuđuje i to da za cijelo to vrijeme nitko od odgovornih za taj posao ne postavlja pitanje zašto rasadnik nije u funkciji – zašto ne proizvodi sadni materijal za vlastite potrebe i za tržište?

Stavljanjem u funkciju ovog rasadnika poduzeće bi moglo godišnje ostvariti minimalno 1.000.000 KM (jedanmilijon KM) čiste dobiti.

Poduzeće ima veoma vrijednu imovinu u odmaralištu u Neumu, koje se nalazi na samoj obali mora, te imovinu u Rodoču – Mostar, u bivšem ŠIPADOVOM kompleksu, zatim imovinu po šumarijama Prozor-Rama, Jablanica, Mostar, Čapljina (zgrada i bašta na Ivanici, objekt na Muminovači), Stolac – Rotimlja, Ravno itd.

Postoji bojazan da se dužnici, uz asistenciju ranijeg menadžmenta, žele kroz sudski postupak namiriti ovrhom nad ovom imovinom.

Začuđujuće je da se resorno Federalno ministarstvo za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo namjerno ili pogrešnim tumačenjem zakonskih odredbi uključilo u proces likvidacije ovog poduzeća na taj način da putem Nadzornog odbora usvaja potpuno nov statut utemeljen na Zakonu o gospodarskim društvima spominjući u nazivu Javno poduzeće, a u biti je dioničko društvo koje se može likvidirati, a radnici izgubiti radni status, imovinu ovog poduzeća, koju su stvarale generacije šumarskih djelatnika rasprodati ili putem ovrhe preuzeti od strane dobavljača ove tvrtke.

Sindikata ovog poduzeća kao i Upravni odbor Hrvatskog šumarskog društva Mostar u mnoštvu je pisama upućenih, prije svega, Federalnom ministarstvu za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo, Vladi Federacije Bosne i Hercegovine, Javnom pravobraniteljstvu, tužilaštvu, financijskoj policiji, OHR-u i drugima, upozoravali na sve ove okolnosti, ali bez odgovora na sva naša pitanja i bez učinka na status našeg poduzeća i radnika.

Sindikata, jednostavno ne zna kome se obratiti, koga moliti da se uključi u naše probleme štiteći provođenje Zakona o šumama, štiteći imovinu koja pripada šumarstvu i radnike koji se više nemaju kome obratiti.

Evo prošlo je sedam (7) mjeseci tekuće godine (2010.), a ne dozvoljava nam se da radimo, na ovaj način nas se želi uvesti u kapitalni gubitak i prikazati da je J. P. „Šume Herceg-Bosne“, d. o. o. Mostar neproduktivno, da je teret države i da ga treba likvidirati.

Uporno se javnosti prikazuje da je temeljni kapital J. P. „Šume Herceg-Bosne“, d. o. o. Mostar svega 4.721.616 KM (revizorsko Izvješće za 2008. i 2009. god., te novi Statut),

iako se zna da je on mnogo puta veći i prema procjeni Sindikata vrijednost temeljnog kapitala ovog poduzeća iznosi preko 20.000.000 KM (dvadeset milijuna KM).

Neupućeni se često pitaju zašto se prikazuje tako mala vrijednost temeljnog kapitala i zašto je rađena revizija samo za 2008. i 2009. godinu.

Više puta Sindikat našeg poduzeća pismeno je zahtijevao - tražio, a to smatra i Savjet šumarskih udruženja BiH jedino ispravnim i pravednim, da se uradi cjelokupno revizorsko izvješće.

Dakle, potrebno je uraditi reviziju cjelokupnog poslovanja J. P. "Šume Herceg-Bosne" d. o. o. Mostar i temeljem financijske dokumentacije utvrditi postoji li dug, ako postoji, koliki je taj dug, iz kojeg vremenskog razdoblja je taj dug, tko je napravio taj dug, kako je nastao i gdje su potrošena ta sredstva.

Međutim reviziju je naručilo Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva i to samo za 2008. i 2009. godinu. Upravo su to godine za koje nam Federalno ministarstvo P. V. Š. nije odobrilo plan gospodarenja (bolje reći za ove dvije godine nam je zabranjen rad-proizvodnja).

Pa valjda je svakome jasno: ako nije bilo proizvodnje za te dvije (2) godine, a uposlenici su u radnom odnosu rezultat poslovanja za te dvije godine mora biti negativan, pa zbog toga nije trebalo ni raditi reviziju samo za te dvije godine.

Pored toga, ni predsjednici centralnih inventurnih komisija za te dvije godine (2008. i 2009. god.) nisu htjeli potpisati inventurne liste (vjerojatno što smatraju da nisu dobro urađene). Za 2006. i 2007. god. inventure su, moguće, rađene, ali ih nitko nije mogao usvojiti jer nije bilo Upravnog ni Nadzornog odbora.

Nakon svega ovoga: kako može biti valjano urađeno revizorsko izvješće koje je radila revizorska kuća "DZAFEROVIĆ" iz Sarajeva?

Drugo, zašto je u revizorskom izvješću i u novom Statutu prikazana izuzetno mala vrijednost temeljnog kapitala našeg poduzeća (svega 4.721.616 KM, iako se pouzdano zna da je ona 4 do 5 puta veća)?

Mala vrijednost temeljnog kapitala prikazana je jer kod inventure nije vršena revalorizacija osnovnih sredstava, nije vršena revalorizacija nekretnina (zemljišta i građevinskih objekata), dio imovine nije popisan u inventurnim listama, dio imovine je nezakonito isknjižen (kazneno djelo), dio imovine je prema našim procjenama neopravdano otpisan, a dijelu je previše umanjena vrijednost. Pitamo se zbog čega se sve ovo radilo, pa vjerojatno da se prikaže što manja vrijednost imovine – kapitala poduzeća, tako da je dužnici mogu lakše preuzeti cjelokupnu.

Kako smo već ranije rekli J. P.-u „Šume Herceg-Bosne“, d. o. o. Mostar nije odobren plan gospodarenja za 2008. i 2009. god. a što je u nadležnosti Federalnog ministarstva P.V.Š. (nije dozvoljena proizvodnja), pa je logično da smo za te dvije godine morali negativno poslovati.

Međutim, još ni sada J. P. „Šume Herceg-Bosne“, d. o. o. Mostar nije dobilo odobrenje za rad ni za 2010. god. iako je već prošlo sedam (7) mjeseci i u 2010. god.

Iz svega se da zaključiti da Federalno ministarstvo P.V.Š. ima cilj nas prikazati kao teret društva i da nas kao takve treba ugasi.

Nakon svega ovoga Nadzorni odbor donosi novi Statut J. P. "Šume Herceg-Bosne", d. o. o. Mostar u kojem je iskazana i vrijednost imovine – kapitala našeg poduzeća (4.721.616 KM). Statutom je propisana i prodaja imovine poduzeća, **i to po knjigovodstvenim cijenama.**

Kada sve ovo stavimo u vezu: inventure za 2008. i 2009. god., koje nisu potpisane, te inventure za 2006. i 2007., koje nisu usvojene, revizorsko izvješće za 2008. i 2009. i novi Statut, vidi se da se radi o jednom „paketu“. Mišljenja smo da svi oni koji su se zalagali, i još uvijek se zalažu za ovaj „paket“ (inventure, revizorsko Izvješće i novi Statut), imaju isti zadatak i isti cilj, samo su u različitim ulogama.

Stječe se dojam da im je zadatak i cilj odvesti poduzeće u stečaj, a potom u likvidaciju, a imovinom poduzeća izmiriti obaveze prema „dužnicima“, uposlenike ostaviti bez njihovih zarađenih naknada – potraživanja (neće se imati od čega izmiriti obaveze prema radnicima, jer je prikazana vrijednost imovine – kapitala našeg poduzeća i u revizorskom Izvješću i u novom Statutu samo 4.721.616 KM) i, što je još najgore, ostaviti ih bez posla – na burzu.

Također se uporno u političkim krugovima i resornim ministarstvima poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, Federalnom i Kantonalnom, ističe da je poduzeće neproduktivno, da uopće nema od čega normalno poslovati, namećući zaključke sadašnjeg stanja.

Ovako nametanje zaključaka apsolutno ne stoji i samo neinformiranom može izgledati logično.

Savjet šumarskih udruženja Bosne i Hercegovine smatra da bi J. P. "Šume Herceg-Bosne", d. o. o. Mostar trebalo biti jedno od stabilnijih poduzeća u regiji, samo mu treba omogućiti da normalno radi, da proizvodi, a to da li će raditi i proizvoditi zavisi od dobre volje Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva.

Naime, šumarije Rama, Jablanica, Mostar i Čapljina, koje čine sadašnje J. P. "Šume Herceg-Bosne", d. o. o. Mostar, imaju dozvoljeni godišnji sječivi etat cca 36.000m³ bruto-drvene mase (krupno drvo).

Od prodaje te drvne mase i pripadajućeg im OKFŠ-a (sredstva koja se ubiru za opće-korisne funkcije šume), koji je zakonom reguliran, bilo bi dostatno ne samo za financiranje plaća radnika (34 radnika) nego i za sve ostale troškove poduzeća.

Kada se ovome doda i dobit koju treba ostvariti rasadnik u Čapljini te objekti koji mogu ostvariti dobit kod iznajmljivanja (npr. odmaralište u Neumu, dio zgrade direkcije u Mostaru itd.), dobit ćemo jedno stabilno i postojano poduzeće, zagarantiranu brigu o šumi i imovini poduzeća, te, što je najvažnije, zadovoljne radnike kojima će se isplaćivati plaće, plaćati osiguranja mirovinsko i zdravstveno, kao i druga davanja regulirana Zakonom i Ugovorom o radu. Sindikat traži pomoć od svih onih koji smatraju da nam mogu pomoći da počnemo raditi i normalno živjeti, jer za to postoje svi potrebni uvjeti.

Naš stav o ovom problemu ima za cilj samo potaknuti nadležne da se ozbiljno i odgovorno unesu u nagomilane probleme, te ih započnu rješavati, a sigurni smo da to mogu, jer ovi problemi nisu neotklonjivi.

Potrebna je samo politička volja i aktivniji doprinos struke.

ZA SAVJET ŠUMARSKIH
UDRUŽENJA BiH
Ljubo Rezo, dipl.ing. šum.

**OTVORENO PISMO
PREDSJEDNIKU VLADE
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE**

**U MOSTARU,
01.12.2010. god.**

Poštovani,

Iz medija i iz rasprava na Vladi, te referiranja Vašeg resornog ministra, poznata Vam je sudbina ovog poduzeća i njegovih radnika.

Ponovo ističemo da nismo dobili 27 plaća, da nam se ne uplaćuju doprinosi za mirovinsko/penzijsko osiguranje 3,5 godine (tri godine i šest mjeseci), da nam se ne uplaćuje zdravstveno osiguranje već više od 4,5 godine (četiri godine i šest mjeseci), te druga davanja propisana Zakonom i Ugovorom o radu.

Pouzđano smo svjesni da se problem ovog poduzeća nalazi u sferi političkih odnosa unutar Federacije Bosne i Hercegovine i Hercegovačko-neretvanske županije/kantona.

Naš Sindikat kao nepolitička i nevladina organizacija ne želi i ne može utjecati na rješenje našeg problema i pitanje šumarstva kao grane gospodarstva i struke. Mi se jedino borimo za naš radni status, status radnika, zaštitu i konačno ostvarivanje njihovih prava, među kojima su na prvom mjestu pravo na plaću i druga davanja po osnovi djelatnog radnog odnosa.

Mnogi radnici imaju djecu na školovanju i studiranju, veliki broj nema nikakvih drugih primanja izuzev plaće (koju već 27 mjeseci ne primaju).

Imamo slučajeve gdje obitelji broje 10-11 članova, nisu mogli osigurati ogrijevno drvo za zimu, nije im to omogućila (dozvolilo) uprava njihovog poduzeća, poduzeća u kojem rade, poduzeća čija je osnovna djelatnost proizvodnja i promet drvnih sortimenata.

Ima i bolesnih radnika koji su pod stalnim liječenjem, uz preporuke liječnika za operativne zahvate; neki od njih imaju i bolesnu djecu, a oni nemaju zdravstvenog osiguranja ni novca da sve to mogu platiti.

Ima i takvih kojima je isključena struja, djeca studiraju (dvije sestre studentice medicine-blizanke koje su izuzetno uspješne studentice), nemaju drva da se ogriju niti svjetla-struje da mogu učiti.

Također ima slučajeva da oba supružnika rade u našem poduzeću.

Ugrožena su nam osnovna ljudska prava, oduzeto nam je pravo na život nas i naših članova obitelji.

Često se u javnosti čuje da smo za ovo proteklo vremensko razdoblje od 27 mjeseci dobivali pomoć. Da, dobivali smo i ta pomoć je iznosila točno 158 KM (stotinu-pedesetosam KM) po jednom radniku mjesečno! Pitamo: zar je to pomoć od koje se može živjeti ili, bolje reći, preživljavati.

Također ističemo da se primiču božićni i novogodišnji blagdani kada je tradicionalno i opravdano očekivati da se priredi nešto bolji objed kao što će to učiniti naši susjedi, prijatelji i rodbina, dok će samo obitelji naših radnika biti uskraćene ne samo za radosti blagdana nego i označeni kao posljednji od svih građana ove zemlje.

Stoga Vas u ime svih naših radnika molimo da odobrite jednokratnu pomoć bez obzira kako ćete u odluci naznačiti, da bismo makar u Novoj, 2011. godini imali nadu u rješenje naših nagomilanih problema.

Prema trenutnoj evidenciji na listi djelatnih osoba u stalnom radnom odnosu nalazi se 34 radnika.

S poštovanjem!

Predsjednik Samostalnog
sindikata zaposlenika
JP „Šume Herceg-Bosne“
d.o.o. Mostar

Ljubo Rezo, dipl. ing. šum.

ZAVRŠNO ZASJEDANJE AKCIJE COST E52 BURGOS, ŠPANJOLSKA

Od 04. do 06. svibnja 2010. u Burgosu, Španjolska održano je završno zasjedanje akcije COST E52 pod radnim naslovom "Evaluation of Beech Genetic Resources for Sustainable Forestry". Završno je zasjedanje organizirano u suradnji COST-a, Instituta Johan Heinrich von Thünen, španjolske INIA i brojnih lokalnih sponzora.

Za nas je uključivanje u akcije COST-a bilo limitirano na sudjelovanje kao gostiju jer nije bio potpisan državni sporazum s Europskom komisijom. Ipak smo se uključili još davne 2003. godine sabiranjem sjemena bukve, te ponovno 2004. godine, da bi se konačno podigla pokusna površina 2007. godine. Ipak, za intenzivnije angažiranje i punopravno učestvovanje u ovoj akciji COST-a bio je problem jer nismo imali potpisan protokol o suradnji s COST-om, a koji je konačno potpisan u proljeće ove godine, što je olakšalo sudjelovanje na završnom mitingu.

Kako je ovo završno zasjedanje, na njemu su prezentirana istraživanja i dobiveni rezultati tijekom sedmogodišnjeg rada na istraživanju obične bukve i njezine reakcije na klimatske promjene. Brojna predavanja i posterske prezentacije bile su podijeljene u tri skupine.

Najznačajnija i najbrojnija skupina bavila se problemom ekologije bukve i podignutim pokusima u Europi, u što je uključena i Bosna i Hercegovina još od 2003. godine. Dobiveni rezultati iz brojnih predavanja ukazali su na postojanje velike diferenciranosti između istraživanih provenijencija, a što je dobiveno i u našem pokusu.

Drugu su skupinu predstavljala predavanja vezana za adaptabilnost bukve u izmijenjenim uvjetima i onome što se može očekivati.

U trećoj su skupini bila predavanja o mogućoj uporabi genetičkih izvora bukve u narednom razdoblju.

Osnovna premisa iz svih predavanja bila je u tome da se bukva može uspješno koristiti kao indikator klimatskih promjena, te kao veoma plastična vrsta da se mnogo više upotrebljuje u aktivnostima na rekonstrukciji šuma. Ovo se moglo potkrijepiti i rezultatima dobivenim iz brojnih pokusa provenijencija bukve koji su podizani tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća, kao i početkom ovog stoljeća. Između brojnih pokusa, podignut je 2007. godine pokus kod nas, nedaleko od Kaknja, uz veliko razumijevanje i predusretljivost kolega iz ŠGD "Šume Zeničko-dobojskog kantona", te Šumarije Kakanj, koji su se angažirali na njezinom podizanju.

Slika 1. Pokusna površina bukve u području Ezcaray Forest, 06. 05. 2010. (Stara Kastilja)

Slika 2. Snijeg u bukvoj šumi na 1100 m, 06. 05. 2010. (Ezcaray Forest - Stara Kastilja)

I pored respektabilnih rezultata koji su dobiveni iz provedenih istraživanja, te prezentiranih na ovom završnom skupu, dobiven je jedinstven zaključak svih sudionika, da je ovaj projekt ipak kratkoročan, a da za ovakav oblik istraživanja treba da se istražuje dugi niz godina, mnogo veći od perioda koji je bio ovdje, a to je 7-8 godina.

Pored prezentacija, koje su trajale 3 dana, zadnji dan smo se uputili na terensku ekskurziju u gorje Stare Kastilje. Tamo nas je neprijatno iznenadila hladnoća, jer su temperature bile ispod ništice, kao i snijeg, što je pokvarilo potpuni ugođaj. Mnogi su povezali snijeg i klimatske promjene, ali se veza nije mogla naći. Vjerojatan uzrok bila je vulkanska prašina s Islanda. Ipak ta mala promjena ostaviti će nesagledive posljedice na bukove šume Stare Kastilje. Tako smo na putu do pokusa provenijencija s bukvom morali gaziti snijeg koji je bio visok 30 cm, na temperaturi nižoj od službenih -2°C.

I te nepogode nisu pokvarile dobro raspoloženje među sudionicima, nego su nas učvrstile u tome da i pored prestanka projekta nastavimo s radom na pokusnim površinama i da redovito razmjenjujemo dobivene rezultate.

Prof. dr. Dalibor Ballian

MEĐUNARODNA KONFERENCIJA O ŠUMSKIM EKOSUSTAVIMA, GENOMICI I ADAPTACIJI SAN LORENZO DE EL ESCORIAL (KOD MADRIDA)

Slika 1.
Otvoravanje konferencije,
za govornicom
dr. sc. Antoine Kremer
(INRA, Francuska)

šumarske genetike, ali i srodnih disciplina. Tako smo svaki dan tijekom održavanja ovog skupa imali priliku upoznati brojne znanstvenike iz cijelog svijeta. Tehnički je dio svaki dan bio podijeljen u dvije sekcije, koje su se odvijale paralelno. Ipak, može se naglasiti da je najposjećenija sekcija prvog dana bila ona o *populacijskoj genetici*, ali i paralelna sekcija *“Fenologija i klimatske promjene”* izazvala je veliku pozornost. Drugi dan, nakon plenarnih predavanja prešlo se na predavanja u sekcijama, i to sekciju *“Nove tehnologije i ekosustavna genomika”*, te paralelnu sekciju *“Ekoregionalni trendovi u adaptaciji”*, te je taj dan bila i treća paralelna sekcija *“Migracijske opcije”*. I trećeg dana imali smo plenarna predavanja i tri paralelne sekcije i to pod naslovom *“Odgovornost zajednice za klimatske promjene”*, *“Evolucija kao posljedica klimatskih promjena”* i posljednja *“Migracije kao posljedica klimatskih promjena”*.

Slika 2.
Prezentacija bosanskohercegovačkih rezultata
istraživanja iz oblasti *“Migracije kao posljedica
klimatskih promjena”* kod obične jele

U svakoj od prezentacija prikazana su najnovija dostignuća iz genetike, genomike, evolucije, migracije, a posebno populacijske genetike, kao i simulacija klimatskih promjena na temelju genetičkih istraživanja. Osnovna premisa koja se mogla zapaziti iz svih prezentacija jest da znanstvena istraživanja iz krupnog (globalnog) idu na još nižu razinu, te je tako prezentiran veliki broj kandidiranih gena za brojna svojstva, do kojih se dolazi kroz sintezu brojnih istraživanja. Na skupu su prezentirani i novi rezultati starih istraživanja, ali obrađenih novim statističkim programima te su se ranija objašnjenja i saznanja pojavila u novom svjetlu i tumačenju. Brojne vrste su ponovno obrađene novim metodama, što je rezultiralo novim saznanjima o njima. U konačnici su prezentirane nove međunarodne baze podataka u koje smo uspješno uključili i neka od naših istraživanja, posebice onih provedenih na običnoj jeli, bijelom jasenu i hrastovima. Naši uključeni podatci upotpunili su već postojeće podatke iz središnje i zapadne Europe i dali malo više svjetla o genetičkoj strukturi vrsta sa zapadnog Balkana.

Već se ustalila praksa da se na kraju velikih međunarodnih projekata, kakav je bio “Evoltree”, organizira znanstveni skup gdje se prezentiraju brojni rezultati iz tog velikog paneuropskog projekta. Tu se ostavlja mogućnost da se pojave i drugi sudionici, te prezentiraju svoja dostignuća iz raznih, ali povezanih oblasti znanosti. Skup je kao međunarodna konferencija održan od 09. do 11. 06. 2010. u San Lorenzo de El Escorial (kod Madrida) u Španjolskoj, pod naslovom “Šumski ekosustavi, genomika i adaptacija šumskih zajednica”, a okupila je oko 230 znanstvenika iz Europe i svijeta, koji su predstavili svoja dostignuća.

Skup je bio podijeljen na plenarna predavanja, gdje su birani znanstvenici prezentirali veći broj globalnih dostignuća iz

Prof. dr. Dalibor Ballian

XXIII. KONGRES IUFRO-a ŠUME ZA BUDUĆNOST - ODRŽIVOST DRUŠTVA I OKOLIŠA

U periodu od 13. do 28. kolovoza 2010. – u Seulu, Južna Koreja, održan je XXIII. kongres IUFRA pod radnim naslovom *Šume za budućnost – održivost društva i okoliša*. Na kongresu je učestvovalo 2734 delegata iz 93 zemlje, koji su se uključili u rad 9 glavnih tematskih grupa, ili jednog od 42 tematska programa, te brojnim panel-diskusijama koje su organizirane neovisno o kongresu. Na ovom prestižnom svjetskom skupu pojavila se i Bosna i Hercegovina, gdje su predstavljena dosadašnja šumarska istraživanja na molekularnoj razini, zaštiti šuma i korištenju ljekovitog bilja, odnosno u tri ključne sekcije.

Sam kongres otvorio je premijer Južne Koreje, gospodin Jung Un Chan, koji je pored dobrodošlice učesnicima kongresa zaželio uspješan rad. Nakon pozdravnih govora od strane više državnih zvaničnika, te organizatora i predstavnika IUFRA, krenulo se sa plenarnim predavanjima. Od tih zvaničnika najznačajniji su Un Ko, poznati korejski pisac, Frances Seymour, direktor CIFORA, Jose Joaquin Campos Arce, direktor CATIE, Elinor Ostrom, nositeljica Nobelove nagrade za ekonomiju, te Peter Shaw Ashton, profesor emeritus šumarstva na Harvardskom sveučilištu.

Pored brojnih predavanja jedan dan je ostavljen i za ekskurziju, te se posjetio Korejski šumarski institut i brojne pokusne površine ovoga instituta. Prezentirani rezultati na pokusnim površinama impozantni su, a naročito činjenica da je Koreja udvostručila svoje šumske površine u proteklih 50 godina, te da se uspješno primjenjuju nova svjetska saznanja u oblasti šumarstva.

Slika 1.
Posjeta pokusnim
površinama Korejskog
šumarskog instituta

REZOLUCIJA XXIII. KONGRESA IUFRA (Seulska odluka)

XXIII. svjetski kongres IUFRA "*Šume za budućnost: Održivost društva i okoliša*" poslužio je kao jedinstveni forum za predstavljanje i raspravu o rezultatima najsuvremenijih svjetskih istraživanja vezanih za šume i šumsko drveće općenito. Na kongresu je obrađen širok raspon trenutno aktualnih i potencijalnih tema od velike važnosti za budućnost šuma i njihov kapacitet za osiguravanje okolišnih, gospodarskih, socijalno-kulturoloških i zdravstvenih dobrobiti, koje su nužne za održanje seoskih i urbanih društava i sredina širom svijeta.

S obzirom na to da je u tijeku povijesna *Međunarodna godina bioraznolikosti*, i da slijedi IUFROVA *Međunarodna godina šuma*, te prepoznajući ključnu ulogu koju šumarska znanost mora preuzeti u rješavanju čestih izazova na svjetskoj razini, IUFRO se obvezuje:

Stavit će se veći naglasak na znanstvena istraživanja i međunarodnu suradnju u šest tematskih područja: *Šume za čovječanstvo, Klimatske promjene i šumarstvo, Bioenergija, Očuvanje bioraznolikosti šuma, Međudjelovanje vode i šuma i Izvori šumskog bogatstva za budućnost.*

Nadalje, IUFRO teži sljedećim ciljevima i obvezuje se na njihovo provođenje:

- Poboljšanje komunikacije unutar strukture IUFRA, kao i s drugim znanstvenicima, studentima, šumarskom operativom i javnošću, jasnije predstavljanje rezultata znanstvenih istraživanja, te njihova veća dostupnost.
- Proširenje i produbljenje rada organizacije IUFRO na sučelju znanost - politika povećanjem znanstvenog doprinosa međunarodnim procesima, konvencijama i organizacijama; brzim odgovorima znanosti na problematiku političkih odluka, proširenjem partnerstva i suradnje sa međunarodnim organizacijama i procesima pružanjem znanstvenih informacija i političkih opcija.
- Poticanje organizacija članica i vanjskih nositelja interesa na obnovu i jačanje aktivnosti monitoringa šuma i podržavanje takvih aktivnosti na svjetskoj razini.
- Poboljšanje kapaciteta organizacije IUFRO za proširenje članstva i osnove financiranja, kako bi se omogućila podrška za puni raspon aktivnosti IUFRA, za dobrobit šumarskih istraživača iz pripadajućih organizacija članica IUFRA i, konačno:
- Promoviranje visokokvalitetnih istraživanja vezanih za šume i proširenje kapaciteta IUFRA za interdisciplinarnu suradnju, jačanje znanstvenih mogućnosti, povezivanje rada IUFRA sa spomenutih šest tematskih područja istraživanja, proširenje članstva i jasna identifikacija problema u nastanku, te obrazaca koji se mijenjaju u skladu s prilikama.

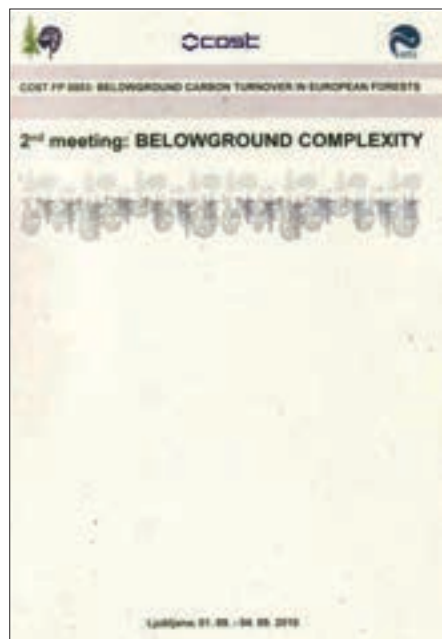

Slika 2.
Korejski šumarski institut

Prof. dr. Dalibor Ballian

DRUGO ZASJEDANJE COST FP 0803 AKCIJE "BELOWGROUND CARBON TURNOVER IN EUROPEAN FORESTS"

LJUBLJANA, SLOVENIJA

Slika 1.
Radni materijal
drugog zasjedanja
COST-akcije FP 0803

Od 01. do 04. rujna 2010. u Ljubljani, Slovenija, održano je drugo zasjedanje COST-akcije FP 0803 pod radnim naslovom "Belowground complexity". Završno je zasjedanje organizirano u suradnju COST, Instituta WSL iz Švicarske i Gozdarskog inštituta Slovenije, uz brojne sponzore.

Za nas je ovo prvo ravnopravno uključivanje u akcije COST-a, jer je Bosna i Hercegovina sredinom ove godine potpisala državni sporazum s Europskom komisijom. Samo uključivanje u ovu akciju nastavak je jedne dugoročne i plodne bilateralne suradnje s Gozdarskim inštitutom Slovenije, koji je počeo prije 6 godina. Trenutno se na bilateralnom planu najviše radilo kroz projekt "*Ektomikoriza i rast korijena izabranih drvenastih vrsta na gornjoj granici vegetacije*", te je na ovom skupu bila i prilika da se prezentira dio istraživanja u vidu postera. Inače, radni naslov prezentacije bio je: Types of ectomycorrhiza on pines from two sites at the mountains Čvrsnica and Čabulja in Bosnia and Hercegovina (Hrenko, M.; Ballian, D.; Kraigher, H.).

Na ovom zasjedanju okupili su se brojni istraživači, njih oko 90, te su prezentirali brojne rezultate iz različitih istraživanja, ukupno 37 radova. Brojna predavanja i posterske prezentacije bili su podijeljeni u četiri skupine. Posebnu vrijednost ovom istraživanju dali su pozvani

predavači, koji su predstavili problem kruženja ugljika u prirodi, utjecaja na globalno zatopljanje i govorili o važnosti mikroorganizama iz tla.

Najznačajnija i najbrojnija skupina bavila se problemom ektomikoriza, u što je kroz istraživanja uključena i Bosna i Hercegovina još od 2006. godine.

Pored prezentacija, koje su trajale 3 dana, zadnji dan je organizirana i terenska ekskurziju u Podgorski kras.

U okviru izleta predstavljena je istraživačka aktivnost na Podgorski kras (jugozapadna Slovenija), gdje postoji pravo bogatstvo vrsta na vapnenačkim travnjacima reda *Scorzoneretalia*, a gdje je u velikoj mjeri nastupio proces nadiranja grmolike drvenaste flore i ranih stadija sukcesije određenih vrsta drveća, od kojih je najznačajniji hrast medunac (*Quercus pubescens*). Također su prikazane i dvije pokusne površine ("pašnjak", "izgubljeno stanište") s dvije Eddyjeve kovarijance kule, koje su tu postavljene. Kontinuirano se obavljaju mikrometeorološka mjerenja već dvije godine. Pored aktivnosti na izravnim procjenama i neto-procjenama u razmjenama unutar ekosustava obavljaju se i druga mjerenja i u različitim fazama kruženja ciklusa ugljika. Dobiveni se rezultati odnose i na procjenu dobivene biomase, određene dekompozicije i hraniva u tlu (uključujući zemljišni zrak 613 C), kao i disanje u tlu. To predstavlja značajan doprinos biogenih i geogenih izvora CO₂ u kruženju CO₂ u prirodi.

Prof. dr. Dalibor Ballian

OSNIVANJE EUROPSKOG INFORMACIJSKOG SUSTAVA O ŠUMSKIM GENETSKIM RESURSIMA - EUFGIS

EUFGIS je jedan od 17 projekata koji je podržala Europska komisija u Uredbi Vijeća (EU) br 870/2004 o genetskim izvorima u poljoprivredi. Projekt je trajao do rujna 2010. Nakon toga, informacijski sustav će se održavati i dalje razvijati kao dio europskih šumskih genetskih izvora, Program (EUFORGEN).

Glavna aktivnost projekta EUFGIS jest stvoriti on-line informacijski sustav koji sadrži informacije o šumskim genetskim izvorima (FGR) u Europi. To će podržati i nastojanja za provedbu aktivnosti na očuvanju genetske strukture populacija šumskog drveća kao dijela održivog gospodarenja šumama.

Projekt se fokusira na poboljšanje pratećih informacija i upravljanja dinamičkim genetskim jedinicama i na očuvanje šumskog drveća. Tu je uključena aktivnost na dinamici očuvanja gena, a ističe se i podržavanje evolucijskih procesa kod populacija šumskog drveća, kao i na njihovoj zaštiti potencijala za kontinuiranu prilagodbu. Ovo sve vodi ka upravljanju drvećem i njegovim populacijama na njihovim prirodnim staništima u ekosustavima koji su prilagođeni (*in situ*), ali i onim koje su izmještene u nove ekosustave (*ex situ*). U periodu klimatskih promjena ovaj pristup je ključan za dugoročnu održivosti šuma i šumarstva u Europi.

Projekt je prvi put razvijen na paneuropskoj razini uz minimalne uvjete i standarde za prikupljanje podataka za dinamičko očuvanje genetičkih jedinica. Također je uspostavljena mreža na nacionalnoj razini kroz nacionalne "focal points" (NFPs) u europskim zemljama koje daju podatke za informacijski sustav. NFPs imaju izravan pristup u on-line informacijski sustav da ažuriraju svoje podatke prema potrebi. U proljeće 2009., NFPs bili su obučeni i oni su sada zaduženi za sastavljanje i učitavanje podataka o genetskim jedinicama. Tako je do 30. rujna 2010, uključena 2.251 genetička jedinica za očuvanje, sa 127 ciljnih vrsta drveća, u 31 europskoj zemlji, što je ušlo u informacijski sustav (slika 1).

Slika 1.
Za sada uključene
informacije o šumskim
genetskim izvorima
(FGR) u Europi

O PROJEKTU

Biodiversity International razvio je EUFGIS projekt (AGRI OIE GEN 2005/009), zajedno s partnerima iz Austrije, Danske, Francuske, Slovačke, Slovenije i Velike Britanije. Ukupni proračun projekta iznosio je 1.107.721 € i to kofinanciran od strane Europske komisije (DG poljoprivrede, 50% od ukupnog proračuna, a rad koji je

uložen u vrijednosti od 50% bio je na volonterskoj razini) prema Uredbi Vijeća (EZ) br 870/2004 o genetskim izvorima u poljoprivredi. Projekt je pokrenut 1. travnja 2007 za razdoblje od 42 mjeseca.

Projekt se provodi u uskoj suradnji s EUFORGEN-om i svim njezinim zemljama članicama. Zemlje koje još nisu pristupile EUFORGEN-u također su uključene u aktivnosti projekta, pa tako i Bosna i Hercegovina. Tako je od travnja 2009, ukupno 35 zemalja pružilo relevantne podatke za informacijski sustav.

Razvoj *in situ* strategije za očuvanje gena šumskog drveća na paneuropskoj razini dugo je bio ometan nedostatkom zajedničkih minimalnih uvjeta za dinamično očuvanje genskih jedinica. Nadalje, svaka je od zemalja učesnica imala svoj sustav prikupljanja informacija, kao i obilja različitih vrsta podataka. Sve to je napravilo provedbu praktičnih FGR-ovih očuvanja manje učinkovitom te je također stvorilo probleme za praćenje i izvještavanje. Projekt je osmišljen za nadilaženje tih problema.

Osim potpore europskih zemalja s aktivnostima na očuvanju FGR-a, novi informacijski sustav će također imati brojne druge koristi. Prvo, to će olakšati napore koji se poduzimaju od strane EUFORGEN-a, koji je sakupljao georeferentne podatke o *in situ* jedinicama očuvanja gena šumskog drveća za razvoj tzv “zajedničkih akcijskih planova” za odabrane vrste drveća. Informacijski će sustav doprinijeti finalizaciji tih planova i pomoći će da se identificiraju praznine i preklapanja u očuvanje FGR na paneuropskoj razini i kroz vrste drveća i njihovom rasprostriraju. Nakon toga države članice, kao i druge zemlje, mogu alocirati njihove ograničene ljudske i financijske resurse za učinkovitije očuvanje FGR.

Slika 2.
Web stranica
projekta EUFGIS

Na regionalnoj razini informacijski sustav također je potreban za mnoga izvješća. Tako je i proces MCPFE (Ministarska konferencija o zaštiti šuma) trebala informacije o praćenju provedbe održivog upravljanja šumama u Europi (jedan od kriterija fokusira se na očuvanje biološke raznolikosti, uključujući i genetske izvore, u šumskim ekosustavima). Informacijski sustav će, također, doprinijeti provedbi strategije o zajedničkoj biološkoj raznolikosti, a na to posebno ukazuju relevantni podatci za FGR u tijeku procesa SEBI2010 (Racionalizacija europskih pokazatelja biodiverziteta). Također će se dobiti i bolji podatci o utjecaju FGR na postojeću šumsku bioraznolikosti, a što će se naći i na portalima, kao što su EUFOREST Portal (koji održava Europski šumarski institut, (EFI) te Globalne informacije o biološkoj raznolikosti (GBIF).

Na globalnoj razini, sustav EUFGIS-ovih informacija osigurati će usklađivanje podataka koji se odnose na razvoj države u svjetlu šumskih genetskih izvora u izvješću UN-a za hranu i poljoprivredu (FAO). Očekuje se da će ovaj izvještaj biti napravljen do 2013. U ožujku 2009., FAO-ov Odbor za šumarstvo raspravljao je o razvoju izvješća i u izjavi EU posebno je istaknuta ulogu EUFORGEN-a i EUFGIS-a u pružanju europskih ulaznih informacija u te aktivnosti.

Razvoj sustava EUFGIS-ovih informacija i njegove infrastrukture temelji se na iskustvima "Bioversity International-a" u stvaranju i održavanju projekta EURISCO. EURISCO je online katalog koji pruža informacije o zbirkama žitarica i njihovih genetskih izvora koje se nalaze i čuvaju u Europi. Tu je i projekt SINGER, koji služi za razmjenu genetskih informacija za savjetodavne skupine i međunarodna istraživanja u poljoprivredi (CGIAR). On omogućuje pristup informacijama o zbirkama genetskih resursa u posjedu centara CGIAR.

CILJ PROJEKTA EUGIS

Sveukupni cilj projekta jest uspostaviti stalnu *web-based*, s lako dostupnim sustavom informacija o šumskim genetskim izvorima putem linka o nacionalnim FGR na paneuropskoj razini i podupirati praktične provedbe očuvanja genetskih izvora uz održivo gospodarenja šumama u Europi. Specifični ciljevi projekta jesu:

1. uspostaviti mrežu FGR u 40 zemalja, uz prikupljanje podataka za informacijski sustav;
2. razviti minimalne zahtjeve za formiranje dinamičkih jedinica za očuvanje gena šumskog drveća i zajedničkim podacima standardizirati ove jedinice na paneuropskoj razini;
3. osigurati obuku o vođenju dokumentacije o FGR-u za nacionalne predstavnike zemalja sudionika;
4. stvoriti informacijski sustav *web-based* koji bi služio kao platforma za europsku dokumentaciju nacionalnih FGR;
5. stvorenu bazu podataka staviti na raspolaganje, kao prvi korak, i uskladiti podatke o dinamici zaštite genetskih jedinica za 20 vrsta drveća iz najmanje 80% zemalja učesnika u projektu za svaku vrstu unutar njezinog rasprostiranja u Europi.

Prof. dr. Dalibor Ballian

**IMPRESIJE SA STUDIJSKOG BORAVKA U TURSKOJ
"KONTROLA EROZIJE, TEHNIKE
POŠUMLJAVANJA I REHABILITACIJE
DEGRADIRANIH ŠUMSKIH ZEMLJIŠTA"**

**DENIZLI,
TURSKA,
01. - 05.
NOVEMBAR
2010. GODINE**

Iz Udruženja šumarskih inženjera i tehničara (UŠIT) Federacije BiH sam dobila e-mail da, ukoliko sam zainteresovana da prisustvujem trening kursu "Kontrola erozije, tehnike pošumljavanja i rehabilitacije degradiranih šumskih zemljišta" popunim prijavi obrazac i pošaljem na adresu Turske Agencije za međunarodnu saradnju i razvoj (TIKA), ureda u Sarajevu, te da ću od strane organizatora treninga, Direkcije za pošumljavanje i kontrolu erozije (AGM) Ministarstva okoliša i šumarstva (MOEF) i TIKA biti obaviještena o daljoj proceduri. Tako je sve počelo. Poslala sam prijavu i u petak, 22. oktobra obaviještena da sam jedna od dvoje odabranih da prisustvuju ovom treningu.

Nekim dragim ljudima poslala sam poruku kako me samo trenuci dijele od dizanja u nebo, i kako volim taj osjećaj. I to je bilo to. Brrrrrrm. Već sam se trudila da prepoznam svoju ulicu.

U avionu, kolega mi priča kako je nekad trebalo 27 konaka od Saray-Bosne do Istanbula. Carigrada. Stambola. Na Bosforu. Kaže, Tatari su mogli preći taj put za 21 dan. Neki i za 17. Tako je nastao tartar biftek. Nisu željeli trošiti vrijeme na spremanje hrane pa su stavljali meso između konjskog tijela i sedla. Iako mi se nije svidio tartar biftek, i to spremljen ipak na moderniji način (samo sirov, brate!), spoznala sam, na ko zna koliko hiljada metara u zraku, da bih, gdje god da sam i kad god da sam rođena, nastojala da putujem što više. Makar se, kao u junačkim pjesmama, morala prerusavati u "mlada momka, lijepog k'o djevojka". Pričali smo do Istanbula tako na dugo i naširoko, priče koje bi se mogle razvući na 27 konaka, ali nisam propustila da pokušam (propustila sam da uspijem!) uhvatiti fotoaparatom ogledalo Drine, moje jedine, koju ponekad toliko mrzim koliko se samo može mrziti ono što se jako voli. I tako se iz mase pojavila pjesma koja će obilježiti ovo putovanje, "Take me down to my boat on the river, I need to go down, I need to come down, Take me back to my boat on the river and I won't cry out any more..." Vрати me u onu rijeku, rijeku mog djetinjstva, čije obale nisu prekopavane ne bi li se pronašla nečija kost, dokaz nečijeg postojanja, ali avaj, ne može se dva puta u istu rijeku!

Sreća pa smo se napričali do Istanbula, jer u avionu za Denizli kolega je dobio mjesto u šestom, a ja u dvadesetipetom redu, pa sam se šalila kako u Turskoj muškarci u svim prilikama idu u prve saffove.

Uživala sam posmatrajući Istanbul. Prvi put smo se sreli nas dvoje u prelijepoj zvjezdanoj noći... I kako da se ne zaljubim?! Uvijek se zaljubim u gradove u noći, gledajući ih odozgo... Izgledaju kao putanje svjetlaca različitih boja, a u tim svjetlacima žive ili se voze, vole, svađaju se, jedu... Ljudi. Među njima poneki pas, mačka, kornjača, svega tu ima. Ima i siledžija i diler a prevaranata, ali o njima neću da razmišljam!

Lijevo krilo se podiglo i avion je skrenuo blago udesno... Odjednom vidjeh zvijezde! Pomislih da sam upravo napisala pjesmu... Da se pjesma zove "Opomena"...

Stambole, pazi
da ne ideš golem
ispod zvijezda !

Brzo se osvijestih, i shvatih, da to ne opominjem ja Stambol, nego da je jednom Antun Branko Šimić opominjao čovjeka, pa i mene, da ne idem malena ispod zvijezda. I da na svom koncu, mjesto u prah, prijedem sva u zvijezde. A mogao bi to i Stambol!

Razmišljajući tako i ne osjetih kad sletjesmo na aerodrom Denizli. Čekajući kofere upoznasmo kolege iz Makedonije, koji će, zajedno sa nama i kolegama iz Pakistana, Sirije, Kosova, biti dočekani od strane domaćina i odvezeni do hotela Richmond u Pamukkale, gdje ćemo provesti narednih pet nezaboravnih dana.

Prije nego ukratko opišem pet dana treninga osvrnuću se na najvažnije informacije o Turskoj.

Republika Turska je evroazijska država smještena u jugoistočnoj Evropi i jugozapadnom dijelu Azije (Mala Azija). Graniči sa Gruzijom, Armenijom, Azerbajdžanom i Iranom na istoku, Irakom i Sirijom na jugu, a Grčkom i Bugarskom na zapadu. Sredozemno more i Cipar nalaze se na jugu, Egejsko more i otoci na zapadu, a Crno more na sjeveru. Evropski i azijski dio Turske dijeli Mramorno more, te tjesnaci Bosfor i Dardaneli. Zbog položaja države na dva kontinenta, Turska kultura je jedinstven spoj istočnjačkih i zapadnjačkih običaja i tradicija.

Površina Turske je 779.452 km² (34% poljoprivrednih, 27% stepa i pašnjaka, 27% šumskih zemljišta i 12% naselja i drugih površina) i ima 72 miliona stanovnika. Zbog topografskih uslova i korištenja zemljišta tokom vremena, 80% teritorije je izloženo eroziji različitog stepena. Turska ima blizu 9.000 biljnih vrsta, od kojih su 3.000 endemične vrste, i bogat životinjski svijet¹.

Najvažnije vrste drveća su: Pinijska (Pinus pinea L.), crni bor (Pinus nigra Arnold), bijeli bor (Pinus silvestris L.), kalabrijski bor (Pinus brutia Ten.), cedar (Cedrus libani A.Rich.), istočna, orijentalna smrča, (Picea orientalis L. Link), jela (Abies sp.), juniperusi (Juniperus sp.), hrastovi (Quercus sp.: petraea, robur, libani, trojana, ilex, cocci-fera), jaseni (Fraxinus sp.), johe (Alnus sp.), istočna bukva (Fagus orientalis Lipsky), čempresi (Cupressus sempervirens L.) i dr.

Denizli, provincija u kojoj smo bili, je jedna od ukupno 81 provincije u Turskoj i nalazi se u Zapadnoj Anadoliji. Pokriva površinu od 11.868 km² i ima 882.938 stanovnika. Oko 28-30% je ravnica, 25% su visoravni i i 47% je planinsko zemljište.

U ovom kraju postoje tragovi mnogih kultura, kao što je grad Hierapolis, koji smo imali priliku vidjeti, osnovan oko 190 godine stare ere. U blizini Hierapolisa nalaze se kalcificirane terase i bazeni Pamukkale (Pamučna Tvrdava), jedna od vrlo popularnih turističkih destinacija sa toplom vodom od 37° C. Stare civilizacije Anadolije poklanjale su pažnju ovome lokalitetu, te su mu pridavane mitske i božanske osobine. Građeni su hramovi mnogim božanstvima, ljudi su iz cijele Anadolije dolazili na liječenje, a mnogi su jednostavno tu željeli doći i umrijeti. Tako u samom Hierapolisu nailazimo na ostatke hramova boga Apolona i boga Plutona, ostatke rimskih termi, sarkofage i tumuluse jedne od najvećih grobnica Male Azije. Također smo vidjeli i teatar koji se nalazi na jednoj padini sjeveroistočno od grada. Južne ili carske terme danas su muzej grada Hierapolisa.

U ponedjeljak smo se na doručku već upoznali. Učesnici su došli iz: Albanije (Nehat Collaku i Hasan Cani), BiH (Mirzeta Memišević i Osman Huseinović), Etiopije (Yonas Tekelemichael Armide), Palestine (Issa M.M. Albaradeiya i Basem Wajich Hammad), Kosova (Agron Bajraktari i Ferim Gashi), Makedonije (Radmila Karovic Kunovska i Nazif Sefer), Pakistana (Shaukat Ali i Naeem Ashraf Raja), Senegala (Sekouna Diatta), Sudana (Ali Mohammed Ahmed Alamin i M.Elamin Mohammedain), Sirije (Imad Almaree i Mohamad Kinan Khaled Mohsen).

Ispred domaćina prvog dana su se sa nama družili Erdogan Ozevren, Mahmut Temiz, prof. Ibrahim Atalay, Umran Demirbas i Ilknur Erkomek.

Slika 1.
Predavači

¹ Wind Erosion Control Works in Turkey, Republic of Turkey, Ministry of Environment and Forestry, General Directorate of Afforestation and Erosion Control, 2010.

Slika 2. Sa kolegama iz Palestine

Slika 3. Nasmiješena lica nakon sadnje

Slika 4. Kolega Osman Husejnović pridonosi ozelenjavanju Turske

Slika 5. Grupa nakon sadnje sadnica

Ukratko su nam objasnili ciljeve treninga:

- Razmjena informacija /znanja i iskustva o tehnikama kontrole erozije, pošumljavanja i obnove degradiranih šumskih zemljišta učesnika iz zainteresiranih zemalja
- Promovisanje uspješne saradnje između relevantnih institucija iz zemalja učesnica i transfer tehnologije i know-how na području tehnike kontrole erozije, pošumljavanja i sanacija degradiranih šumskih zemljišta
- Podrška i jačanje provedbi Konvencije kroz pružanje korisnih inputa iz regionalnih postignuća /nalaza u naporima borbe protiv dezertifikacije i održivog upravljanja zemljišnim resursima.

Prvi dan je najviše govoreno o "Akcionom planu nacionalne kampanje pošumljavanja". Ovaj akcioni plan podrazumijeva uključivanje institucija i javnosti, i odnosi se na period 2008. - 2012. godine, u kojem je planirano pošumljavanje, rehabilitacija, kontrola erozije, rehabilitacija stepa 2.300.000 ha. Ministarstvo okoliša i šumarstva će izvesti radove na 2.164.000 ha, a ostala tijela i institucije 136.000 ha. Ukupni troškovi ovih radova procjenjuju se na 2.300.000.000 \$².

27,2% Turske je prekriveno šumama, ali 49% ove površine je na neki način degradirano. Cilj je da se ove šume unaprijede i da se površina pod šumama poveća na 30% na stotu godišnjicu Republike, 1923. godine, kad ju je kao demokratsku, sekularnu, ustavnu republiku utemeljio Mustafa Kemal Atatürk – otac turske nacije.

Generalni Sekretar OECD-a (Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj) izjavio je da je Turska lider u borbi protiv erozije (2008).

² Three Years Progress Report of Combating of Desertification National Action Program, Turkey, Republic of Turkey, Ministry of Environment and Forestry, General Directorate of Afforestation and Erosion Control, 2010.

Slika 6. Kontrola erozije

Slika 7. No comment

Predsjednik Turske republike Abdullah Gul započeo je “Mobilizaciju pošumljavanja” 29. novembra 2007. godine sadnjom sadnice u bašti predsjedničke palače. Premijer turske vlade Recep Tayyip Erdogan predstavio je kampanju mobilizacije pošumljavanja javnosti 02.12.2008.godine. Ministar okoliša i šumarstva Turske republike prof. dr. Veysel Eroglu je također posadio sadnicu u sklopu mobilizacije pošumljavanja.

U sklopu kampanje je napravljen spot sa porukom predsjednika i premijera, ministara i umjetnika koji su objasnili važnost pošumljavanja sa vizualnim radom i poslan svim državnim i lokalnim tv stanicama. Za printane medije održana je pres konferencija da objasni vrijednosti koje će državna mobilizacija pošumljavanja donijeti državi i društvu. Izvještavanje je vršeno u školama i javnim edukacijskim centrima kroz Direkcije okoliša i šumarstva po provincijama. Po provincijama su postavljene green desks da omoguće učešće društva u mobilizaciji i napravljene su web strane. Otvoreni su računi za pomoć i započeta je SMS kampanja - 1 SMS 1 sadnica. Otvorena je i web stranica www.agaclandirmaseferberligi.gov.tr za promociju mobilizacije pošumljavanja pod okriljem adrese ministarstva www.cevreorman.gov.tr.

U sklopu kampanje također se vrši pošumljavanje pored autoputeva, ozelenjavanje školskih dvorišta, bolnica i klinika, grobalja, osnivaju se seoske šume, pošumljava oko seoskih cesta, industrijskih zona...

U Turskoj se svake godine rodi 1.380.000 beba, te se došlo na ideju provođenja kampanje: svaka beba jedna sadnica. U 2008. godini je započeta ova akcija u Ankari, za 77.003 bebe zasađeno je 77.003 sadnice.

Slika 8. Primjer pošumljavanja

Slika 9. Rad na terasama

Da bi sve ovo bilo ostvarivo, Ministarstvo okoliša i šumarstva ima na raspolaganju 119 rasadnika sa kapacitetom 490 miliona sadnica 400 različitih vrsta.

Trening je imao sljedeći program:

01. novembra predavanje na temu "Tla, ekosistemi rasta i šume" držao je prof. dr. Ibrahim Atalay, profesor Univerziteta u Istanbulu, a na temu "Tehnike pošumljavanja" i "Tehnike rehabilitacije" Hanifi Narlioglu, Šef odjela za reforestaciju Generalne direkcije za pošumljavanje i kontrolu erozije pri Ministarstvu okoliša i šumarstva Republike Turske.

02. novembra predavanje na temu "Tehnike kontrole eolske erozije" držao je Mahmut Temiz, Šef odjela za zaštitu tla i rehabilitaciju stepa Generalne direkcije za pošumljavanje i kontrolu erozije, a "Tehnike kontrole vodene erozije" Ismail Cakiroglu, Direktor Odjela za kontrolu erozije Generalne direkcije za pošumljavanje i kontrolu erozije. U kasnim poslijepodnevним satima obilazak Denizlija.

03. novembra bio je dan za terenske aktivnosti na temu "Tehnike pošumljavanja i kontrole erozije – teren" koje su vodili zaposlenici Generalne direkcije za pošumljavanje i kontrolu erozije Huseyin Kabas i Rasim Cetiner. To je bio dan u kojem smo doprinijeli velikom projektu ozelenjavanja Turske i posadili svako po jednu sadnicu, na kojima su ostala ubilježena naša imena. Nakon tri godine na sadnicama će naša imena biti zamijenjena novima, i tako ćemo, nadamo se, jednom moći vidjeti kako su porasla stabla koja smo posadili.

04. novembra je također bio dan za terenske aktivnosti, gdje smo sa Metin Yazici i Hatice Demiray posjetili Kas/Patara-Mugla/Fethiye i čuli predavanje profesora Atalaya o determinaciji obalnih dina i kontroli pomijeranja pijeska nošenog vjetrom.

05. novembra je bio dan evaluacije koju je vodio Erdogan Ozevren (Ministarstvo okoliša i šumarstva, Generalna direkcija za pošumljavanje i kontrolu erozije) i dodjele certifikata o učešću na trening kursu, te razmjena fotografija i adresa za dalje druženje i saradnju. Svi predstavnici organizatora i učesnika imali su samo riječi hvale za organizaciju, program i učešće u programu.

Obzirom da slike govore više od hiljadu riječi pokušala sam da vam i slikama dočaram ono što smo kolega Osman Huseinović i ja vidjeli u Turskoj.

Nadam se da ćemo, kao što smo jedni drugima i obećali, učesnici i organizatori treninga ostati u kontaktu i biti u prilici da ponovo sarađujemo i družimo se.

Slika 10.
Nakon dodjele certifikata

mr. sci. Mirzeta Memišević

HRONOLOŠKI PRIKAZ STUDIJSKOG PUTOVANJA U OKVIRU TEME: "ODRŽIVO UPRAVLJANJE LOVIŠTIMA U CILJU POVEĆANJA PRIHODA"

U okviru Projekta razvoja i zaštite šuma, entitetske Vlade implementiraju projekat koji se finansira iz sredstava Svjetske banke, čime će pomoći u implementaciji zakonodavnih reformi u organizaciji šumarstva i lovstva i racionalnog gazdovanja sa produktima šumarstva i lovnim prostorima i divljači u njima. Od ovih reformi se očekuje da povećaju prihode od šumskih resursa i produkata lovstva, poboljšaju gazdovanje šumama i lovnom divljači, da se unaprijedi zaštita biodiverziteta kroz učesničke pristupe u planiranju korištenja zemljišta i prirodnih bogatstava. Jedna od njegovih komponenti je: *Promovisanje biodiverziteta kroz zaštitu i racionalno korištenje šuma i divljači u oba entiteta*, koja - uključujući podršku nacionalnoj strategiji za biodiverzitet i korištenje šuma i divljači, ima za cilj obezbeđenje većih prihoda.

U ostvarenju ovakve namjere putem Federalnog Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva - PIU poljoprivrede i šumarstva i Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske - PIU šumarstva realizuje se projektni zadatak: *"Studijsko putovanje i obuka u okviru teme: Održivo upravljanje lovištima u cilju povećanja prihoda"*, u kojem treba ukazati na sadašnje stanje korištenja i realne mogućnosti u toj oblasti.

Shodno naprijed navedenom, u organizaciji konzorcija: „Magaprojekt d. o. o. Banja Luka i Wald-projekt d.o.o. Bosanska Krupa“, u periodu od 26. 09. do 02. 10. 2010. godine organizovano je studijsko putovanje međunarodnog karaktera na kome su učestvovali predstavnici Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva - Muharem Bahor i Kemo Kadrić, Saveza lovačkih organizacija u BiH - Salem Alihodžić, Lovačkog saveza HB Dragan Guberac i Petar Buljan, Ministarstva privrede KS - Kemal Starogorčić, Unskosanskih šuma - Rasim Mehmedović i Miroslav Maganić, Šuma TK i Saveza lovačkih društava TK – Senad Selimbašić, Srednje-bosanskih šuma - Nedžad Haračić, Niko Šugić i Ljubo Marković, te predstavnici pomenutog konzorcija Alen Salkić i Miladin Bačić.

Tokom ovog studijskog putovanja učesnici su imali priliku da vide i upoznaju različite tipove kao i načine organizacije i privređivanja u lovištima.

Ovom prilikom ću pokušati da dam kratki sažetak predmetnog studijskog putovanja uz iznošenje ličnih zapažanja i utisaka koje nosim.

Prva destinacija bila nam je, najbliža nam Republika Hrvatska, i to lovišta „Kunjevci“ i „Spačva“, u kojima su učesnici studijskog putovanja, od strane ljubaznih domaćina pod vodstvom glavnog lovnika i vođe lovačkog odjela u Upravi šuma Vinkovci, gospodina Franje Jovanovca, upoznati sa svim problemima i mogućnostima koje pruža ravničarski tip lovišta. Ono što zasigurno nedostaje našim lovištima i upraviteljima lovišta su lovnouzgojni i lovnotehnički objekti koji mogu unaprijediti prihode od lovišta, a koji u ovim posjećenim lovištima ne nedostaju. To se prije svega odnosi na raskošnu lovačku kuću u Kunjevcima sa pratećim sadržajima, kao prototip reprezen-

Slika 1.
Lovište „Kunjevci“,
obilazak lovišta
Foto:
Miladin Bačić, dipl.ing.šum.

Slika 2.
Lovište „Bjelolasica“, obilazak lovišta
Foto: Miladin Bačić, dipl.ing.šum.

Slika 3.
Informacijski centar Mašun, poslije predavanja
Foto: Miladin Bačić, dipl.ing.šum.

Slika 4.
Lovište „Gemenc“, razgledanje i predavanje o trofejima
Foto: Miladin Bačić, dipl.ing.šum.

tativnog lovno-ugostiteljskog objekta, streljački poligon sa nizom disciplina koji otvara nove mogućnosti u lovstvu, a ništa manje sadržaje ne pruža niti lovište u Spačvi. Cjelokupna ponuda ovih lovišta zaokružena je u jednu cjelinu od prihvata lovaca i drugih turista, organizacije lova, obezbjeđenja stručnih pratilaca u lovu kao i osoblja koje će lovnu transportovati do mjesta za obradu i uz veterinarsko-zdravstvenu kontrolu odložiti u savremene hladnjače u kojima se čuva do plasmana na tržište.

Sljedeća destinacija bila su nam lovišta „Bjelolasica“ i „Smrekova Draga“ u Gorskom Kotaru, kao reprezentanti planinskih lovišta. U njima smo, od strane magistra lovstva Daria Majnarića, upoznati sa svim problemima oko organizacije lovstva, pritiska različitih stakeholdera, prvenstveno zaštitara prirode, kao i drugih zakonskih procedura koje vladaju u Republici Hrvatskoj, a koje su u vezi sa potpisivanjem međunarodnih konvencija o zaštiti prirode i biodiverziteta. Akcenat ovih destinacija je bio na gazdovanju sa medvjedom i planiranje i ređenje lovišta za ovu vrstu divljači te mogućnosti neinvazivnog načina lova tokom cijele godine. Tokom obilaska pomenutih lovišta u Republici Hrvatskoj svu stručnu pomoć našim domaćinima davao je i prisutni prof. dr. Marijan Grubešić.

Naši sljedeći domaćini bili su predstavnici „Zavoda za gozdove Slovenije“, magistar Janko Mehle, šef Odjela za lovišta sa posebnim namjenama i Vladimir Deklava, vođa lovišta posebnih namjena „Snežnik-Jelen“. Prva destinacija nam je muzej u dvorcu Snežnik usko povezan sa lovstvom, zatim smo posjetili muzej lovstva iz ovog dijela Slovenije sa posebnim akcentom na puharstvo, te tradiciju lova na puhove. I ovdje smo bili u prilici da vidimo kako izgleda i šta mora da sadrži savremena hladnjača po standardima Evropske unije. Poslije razgledanja muzejskih eksponata i upoznavanja sa tradicijom lovstva na ovim područjima posjetili smo i Informacioni centar „Mašun“ gdje smo imali sažeto predavanje o ulozi i organizaciji šumarstva i lovstva u Republici Sloveniji. Domaćini su dali poseban osvrt na organizaciju lovočuvarske službe i dodjelu lovnih područja društvima za gazdovanje, te istaknuli poteškoće i mogućnosti lovstva u Sloveniji. Naredna destinacija trebao je da bude lovište „Kozorog – Kamnik“ ali zbog tehničkih poteškoća kod organizatora prevoza, tačnije kvara na autobusu, nismo bili u mogućnosti da posjetimo ovo lovište.

Sljedeća naša destinacija, nakon cjelodnevnog putovanja, bilo je lovište „Gemenc“ u Mađarskoj gdje nam je domaćin bio direktor lovišta sa svojim saradnicima. U ovom lovištu smo upoznati sa načinom gazdovanja i udjelu ostvarenih prihoda od lovstva u ukupnom prihodu šumarstva ovog područja. Naročito je istaknut značaj trofejnih lovova na običnog jelena kao i lova na sitnu pernatu divljač, pogotovo fazana i poljsku jarebicu, te mogućnosti ekonomske valorizacije proizvodnje fazanske divljači u savremenoj fazaneriji koja je u sastavu pomenutog lovišta i koja je bila destinacija naše posjete.

Slika 5.
Kompleks „Hubertus“, obilazak streljanje
Foto: Miladin Bačić, dipl.ing.šum.

Slika 6.
Restoran Lovačkog saveza Vojvodine, govor predsjednika Saveza
Foto: Miladin Bačić, dipl.ing.šum.

Slika 7.
Novosadski „Sajam lova i ribolova“,
specijalno predavanje za goste iz BiH
Foto: Miladin Bačić, dipl.ing.šum.

Naredni dan smo proveli u Vojvodini, gdje smo prvobitno posjetili privatni lovni kompleks „Hubertus“ sa kojim nas je upoznao vlasnik, gospodin Ferenc Irmenji. U okviru ovog kompleksa imali smo priliku da se upoznamo sa mogućim načinom organizovanja lovnog privređivanja kao i značajem i mogućnostima ulaganja privatnog kapitala u oblast lovstva. Ovdje su, na jednom mikro prostoru, uokvireni različiti sadržaji od prodavnice lovačke opreme i naoružanja, savremene streljane za sve tipove ovog sporta, edukacionog centra, prostora za odmor i opuštanje, ugostiteljskih usluga na zavidnom nivou i centra za organizaciju međunarodnog lovnog turizma, što daje jasne smjernice mogućnosti i značaja zaokruživanja procesa lovnog turizma i ostvarivanja ekonomske dobiti od sistematskog i pravilnog vođenja uloženog kapitala.

Radi dinamičnog plana posjete u Vojvodini, rastali smo se sa našim domaćinima i uputili se u prostorije Lovačkog saveza Vojvodine, gdje su nas dočekali čelnici ovog Saveza na čelu sa predsjednikom dr. Milošem Beukovićem, koji nam je dao kratak sažetak istorijata i djelovanja ovog Saveza, te nas upoznao sa trenutnim stanjem lovstva na području koje pokriva pomenuti Savez.

Obzirom da nam se posrećilo, da se u vrijeme našeg boravka u Vojvodini poklapalo sa danom otvorenja „MEĐUNARODNOG NOVOSADSKOG SAJMA LOVA I RIBOLOVA 2010“, iskoristili smo priliku i isti smo posjetili. Na navedenom sajmu nam je, od strane šefa odjela lovstva u Vojvodina šumama, gosp. Đorđa Šimunovačkog i njegovih saradnika, priređena posebna prezentacija lovstva i lovnog turizma Vojvodina šuma, kroz koju je istaknut značaj lovstva u Vojvodini, problemi i mogućnosti daljnjeg razvoja ove privredne grane. Nakon fakultativnog obilaska bogato opskrbljenih izložbenih prostora sajma, okončane kupovine lovačke opreme i lovačkog pribora i suvenira, naša naredna destinacija bila je Sremska Mitrovica gdje smo odsjeli posljednju noć našeg putovanja. Sutradan smo posjetili ograđeno lovište „Karakušu“, u kome smo upoznati sa mogućnostima i prihodima ovog lovišta od organizacije turističkih lovova na običnog jelena i skupnih lovova na divlju svinju. Nakon kratke pauze zaputili smo se u ograđeno planinsko lovište krupne divljači „Kumovac“ na planini Cer.

Po okončanju ove posjete i razmjene iskustava sa domaćinima i predsjednikom Lovačkog saveza Srbije dr. Zoranom Popovićem oko uspostave i vođenja ograđenog lovišta, uputili smo se ka Ubu i lovištu „Tamnava“, gdje smo upoznati sa mogućnostima reprezentativnog spoja turizma, lovstva i ribolovstva. Ovo lovište je reprezentant novih zakonskih regulativa u Srbiji gdje je obaveza da korisnici lovišta imaju status pravnog lica kako bi mogli dobiti lovište na gazdovanje i da kao takvo uspješno komercijalno posluje.

Na kraju, cjelokupna ekipa se zaputila prema polaznoj tački, u našu stvarnost u Bosnu i Hercegovinu. Vjerujem da su utisci različiti, međutim za mene je to bilo novo iskustvo koje je nužno primijeniti u

Slika 8.
Lovište „Karakuša“,
kratko predavanje
domaćina

Foto:

Miladin Bačić, dipl.ing.šum.

našim uslovima u onom obimu koliko nam dozvoljavaju naše prilike. Prostora za unapređenje stanja u našim lovištima i približavanju stanju kakvo smo vidjeli ima i previše, samo je stvar shvatanja i vizije ljudi koji su odgovorni za provedbu tih aktivnosti. Jedno je sigurno, bez kvalitetnog i studijskog pristupa ovom problem nećemo moći postići velike rezultate. Ali i najmanji pomak ka dostizanju standarda koji su viđeni tokom ovog putovanja, predstavljat će iskorak na bolje. I na kraju mogu samo da iskažem svoje zadovoljstvo što sam bio jedan od učesnika putovanja i što sam otvorio neke nove vidike kojima treba težiti u daljnjem radu u oblasti lovstva.

Slika 9.
Uzgajalište krupne
divljači „Kumovac“,
obilazak lovišta

Foto:

Miladin Bačić, dipl.ing.šum.

Slika 10.

Foto:

Miladin Bačić, dipl.ing.šum.

Senad Selimbašić, dipl. ing. šum.

POSJETA SAJMU ŠUMARSTVA „INTERFORST 2010“ MINHEN

I ove godine kao i do sada Udruženje šumarskih inženjera i tehničara je organizovalo posjetu međunarodnom sajmu šumarstva i šumarske tehnologije - INTERFORST 2010, Minhenu, koji je održan u periodu od 14. do 18. jula 2010. godine.

Međutim, za razliku od dosadašnjih godina kada se za sajam u Minhenu tražilo mjesto više u autobusu, ove godine se grupa od samo deset (10) šumarskih stručnjaka iz Federacije BiH sa još osam turista, minibusom turističke agencije „Antares“ d.o.o Travel Agency zaputila ka Minhenu.

Slika 1.
Ulaz na sajmište

Sajam „INTERFORST 2010“ Minhenu je bio jedanaesti međunarodni sajam šumarstva i šumarske tehnologije. Ova manifestacija se održava svake četiri godine, a ove godine je INTERFORST slavio i svoju četrdesetu obljetnicu.

Iako je Predstavništvo njemačke privredne komore u Bosni i Hercegovini zajedno sa Udruženjem inženjera i tehničara Federacije BiH, organizatoru sajma INTERFORST najavilo dolazak od četrdeset posjetilaca iz Bosne i Hercegovine, obećanje nije ispunjeno uz obrazloženje da su recesija i trenutno ekonomsko stanje u privredi šumarstva BiH rezultirale slabim odzivom i zainteresiranošću za ovaj međunarodni događaj.

Unatoč maloj brojnosti, naša grupa je od strane organizatora srdačno dočekan. Podijeljen nam je promotivni materijal i dobili smo osnovne potrebne informacije o sajmu.

Naime, na sajmu je izlagalo preko 400 izlagača iz 21 zemlje svijeta na površini od 64.000 m², u dvije dobro klimatizovane dvorane, B5 i B6 i na vanjskom izložbenom prostoru.

S obzirom da ove godine nismo imali na raspolaganju prevodioca za njemački jezik, nismo uzeli učešće na Kongresu „Šumarstvo i drvna industrija -danas i sutra- od lokalnog do globalnog nivoa“, kao ni na mnogobrojnim predavanjima iz oblasti ekologije i zaštite životne sredine.

Prisustvovali smo brojnim visoko kvalitetnim prezentacijama na štandovima izlagača koji su nudili proizvode i usluge namijenjene za poduzetnike u šumarstvu, vlasnike šuma, šumske uprave i šumarije, šumarska preduzeća, drvnu i transportnu industriju, šumarske i tehničke škole, šumarske fakultete i profesionalna udruženja.

Slika 2.
Na ulazu u halu B5:
Senad Selimbašić,
Damir Murić,
Ragib Vranac, Samira
Smailbegović,
Jasmina Mezildžić,
Kasim Aljić

Slika 3.
Minhen-Marienplatz

Zadovoljni onim što smo vidjeli prvog dana posjete sajmu, navečer, na udaljenosti od petnaestak minuta lagane šetnje od hotela u kome smo bili smješteni, otišli smo na čuveni minhenski Marienplatz. Razgledamo znamenitosti i pokušavamo pronaći osvježenje na vreloj minhenskom asfaltu.

Drugi dan posjete sajmu temperature zraka su bile podnošljivije, te smo tu pogodnost iskoristili za razgledanje vanjskog izložbenog prostora na kome su demonstrirane praktične primjene raznih mašina i strojeva, terenskih vozila SUZUKI, vuče trupaca animalom, takmičenje u rezanju motornom pilom, rezbarenje u drvetu i sl.

Taj dan smo se sreli i sa Wolfgangom Buschom, kolegom koji je dugogodišnji prijatelj bosanskih šumara i koji je taj dan iz Buedingena (pokrajina Hessen) doputovao da bi se sreo sa nama.

Slika 4.
Prezentacija vuče trupaca animalom

Slika 5. INTERFORST 2010: Kasim, Damir, Senad, Samira, Wolfgang, Samir, Jasmina, Suad i Ragib

Slika 6.
Video prezentacija "Rad u šumi - sigurno i zdravo"

Slika 7.
Prezentacija savremene mašine za cjepanje drva

Treći dan boravka u Minhenu bio je planiran za obilazak znamenitosti ovog grada. Neki su obilazili čuvene dvorce Bavorske, neki muzej BMW-a, neko Allianz Arenu, a neki i tržne centre, svako prema vlastitim željama i potrebama.

Slika 8.
Chiemsee-jezero u blizini Minhena

Na povratku kući posjetili smo Chiemsee, čuveno jezero u blizini Minhena. Kratkim vožnjom brodom, koja je bila pravo osvježanje tih vrelih dana, stigli smo do ostrva Herreninsel i uživali u obilasku i razgledanju kraljevskog dvorca Herrenchiemsee nazvanog "bavarski Versailles" što u punom smislu te riječe i jeste.

Sljedeću pauzu na povratku kući napravili smo u Salzburgu. Vrijeme od dva sata smo iskoristili za razgledanje središta grada, fotografisanje ispred Mocartove rodne kuće i Mocartovog spomenika i osvježanje uz kafu i čuvene salzburške poslastice.

Slika 9.
Dvorac Herrenchiemsee - "Bavarski Versaj"

Zadovoljni i blago umorni od događaja i doživljaja proteklih dana ostatak putovanja koje je uslijedilo u večernjim satima proveli smo u ležernoj atmosferi i laganoj pripremi za povratak "u stvarnost" - narednu radnu sedmicu, uz konstataciju da je i ovo bilo jedno lijepo i korisno iskustvo i druženje, pa možda i privilegija našeg "šumarskog" zanimanja.

Samira Smailbegović, dipl. ing. šum.

ZAPISI SA POSJETE MAĐARSKIH PRIJATELJA

DOBRO NAM DOŠLI I BOLJE NAS NAŠLI GOSTI IZ MAĐARSKÉ

Pisala sam puno o Mađarima u BiH i Bosancima i Hercegovcima u Mađarskoj. Strah me da ne dosadim. Ipak, mađarski šumari su prvi koji su sa bosanskohercegovačkim potpisali sporazum o saradnji i kao takvi zaslužuju koju riječ više. Kao takvi, ali i kao oni koji koriste, odnosno stvaraju prilike da nas posjete i podsjetu da smo dužni razvijati saradnju i prijateljstvo. Pa da kažemo koju.

Ovaj put posjetili su nas predstavnici Mađarske šumarske asocijacije, odjel za socijalno šumarstvo, čiji je predsjednik Istvan (Ištvan) Dobo, a vođa puta je bio simpatični gospodin Jozsef Kertesz. Ne mogu a da ne spomenem Ferenca Gerelya, kojega svi znamo, i koji je najzaslužniji za ovu posjetu kao i saradnju sa mađarskim kolegama uopće. U posjeti su bile 22 osobe, ali za razliku od dosadašnjih posjeta, u kojima su učestvovala uglavnom kolege šumari željni stručnih znanja i iskustava, te ambijenta šume, ova je bila vrlo šarolika po starosnoj i strukovnoj strukturi. Bilo je mladih i nešto manje mladih, kolega šumarske struke i članova njihovih porodica, te je pripremljen nešto drugačiji program.

U petak, 17. septembra, gosti su u Žepču dočekani od strane predstavnika UŠIT-a, ŠPD "Šume zeničko-dobojskog kantona", te rasadnika Žepče. Nakon pozdravnih riječi predstavnika UŠIT-a i ŠPD "Šume zeničko-dobojskog kantona" šef rasadnika Ivica

Slika 1. Ivica Murlin, Samira Smailbegović, Jusuf Čavkunović, Mehmed Prljak u rasadniku Žepče

Slika 2. Ivica Murlin govori o rasadniku

Murlin ispričao je o proizvodnji sadnog materijala i programu očuvanja gena crne topole. Nakon priče i zakuske, na kojoj su naši gosti naglasili da žele da nas vide u Mađarskoj, što će svih dana svoga boravka ovdje ponavljati, uputili smo se prema Sarajevu, gdje sam prvi put shvatila da ovaj put Mađari imaju za cilj sagledati što više od historije i kulture naše zemlje.

Nije bilo vremena da obiđemo Vranduk, ali smo svratili da ga vidimo izbliza i napravimo fotografije. Ono malo činjenica koje sam (srećom ipak) znala o Vranduku, rekla sam im. Vranduk je jedan od srednjovjekovnih bosanskih gradova koji je podignut krajem 14. vijeka i predstavljao je "vratnice Bosanskog kraljevstva prema sjevernom području koje su kontrolirali Mađari". Nakon što su Otomani osvojili ove prostore, procvjetao je u malo trgovačko naselje između centralne i sjeverne Bosne.

Stari grad se sastoji od *citadele* sa glavnim tornjem i ostacima zidina koje su opasavale središte srednjovjekovnog grada. Vrlo blizu tornja je sagrađena džamija Sultana Mehmeda Fatiha, koja je, prema nekim podacima, izgrađena na temeljima srednjovjekovne crkve.

Već po mraku nastavili smo prema Sarajevu, gdje smo naše goste ostavili da se odmore, da bi sutradan, u subotu, bili spremni da otkriju. - Sarajevo! Vodili smo ih da Sarajevo vide s visoka, sa Trebevića, gdje su im kolege iz "Sarajevo šuma" rekle nešto o šumama Sarajevskog kantona, a onda smo ih odveli da vide i osjete Sarajevo izbliza. Na Trebeviću su mogli vidjeti tragove najslavnijih dana Sarajeva, Zimskih olimpijskih igara 1984. godine, kao i tragove najtežih dana Sarajeva, 1992. - 1995. godine. Sarajevo... Skoro mjesec dana nakon njihove posjete Sarajevu, bila sam na promociji monografije "Sarajevo – moj grad. Mjesto susreta" Jasminka Halilovića, gdje je Nihad Kreševljaković rekao ovako: "U ovom gradu imamo jedinstvenu priliku vidjeti susret istoka i zapada, izlaska i zalaska sunca. Naše građevine, na koje smo često

Slika 3. Uručenje poklona

Slika 4. Prof. dr. Mersudin Avdibegović (BiH) i Jozsef Kertes (HU)

Slika 5. grupa na Čupriji u Konjicu

preponosni, možemo pronaći i u drugim gradovima svijeta. Mnogo impresivnije džamije u Istanbulu, zgrade u Beču. Ali samo ovdje, kao na nekoj slatkoj maketi, jedne pored druge stoje sve zgrade. Najponosniji sam kad naš grad uspoređuju sa Jerusalemom.” To je sve što želim reći o percepciji Sarajeva.

U popodnevним satima upriličena je šetnja ka Vreлу Bosne, gdje su gosti mogli čuti ponešto od interesantnih stvari vezanih za ovo područje.

Svoj treći dan, kišni dan, gosti su sa domaćinima iz “Sarajevo šuma” proveli na Igmanu, gdje su također vidjeli olimpijske objekte i njihove ostatke, da bi došli u prašumu Ravna Vala, gdje je dekan Šumarskog fakulteta, prof dr Faruk Mekić, održao prigodno predavanje. Gospodin Kertes je, kako bismo to mi rekli “u svom stilu”, htio izrecitirati poemu, što je učinio ubrzano zbog nadolazeće kiše. Nastavak druženja upriličen je uz ručak i diskusiju sa kolegama koji su, uprkos kišnom vremenu i činjenici da je nedjelja, došli iz raznih krajeva BiH.

Ponedjeljak, glavni grad Hercegovine. Mostar.

Na putu ka Mostaru zaključila sam da ovo moram naglasiti: mađarski šumari su vrlo neposredni u druženjima i jako se trude napraviti atmosferu. Tako vrlo često recitiraju pjesmice, pjevaju, svi zajedno, izvode različite performanse. I kod nas ima ljudi koji bi takvo nešto voljeli i mogli, ali naš problem je što će se uvijek naći neko, ili više njih (obično su to oni koji sami ne bi znali prirediti ništa!) koji bi se podsmijavali. Stoga mi o tome i ne razmišljamo, ali svi uživamo kad Mađari pjevaju i ni briga ih nije za naš eventualni podsmijeh.

Ohrabrena ovakvim njihovim ponašanjem, spuštajući se krivinama u Konjic, prihvatila sam da pročitam nešto iz svoje knjige. Bila je to pjesma koju sam napisala u Budimpešti, zamišljajući kako u tom gradu koji se zove tuđim ugošćavam nekoga svoga kao da je i grad moj... Szeret nem szeret, who cares... Doživljaj je bio toliko poseban da mi je dao ideju o nekoj putujućoj promociji mojih budućih knjiga. Po mogućnosti na različitim jezicima.

Po prolasku kroz Konjic pokazala sam im čupriju, i obećala da ćemo je po povratku iz Mostara “pregaziti”.

Onda smo zastali da slikamo Jablaničko jezero. Ljepota definitivno jeste u očima posmatrača - neki Bosanci su me pitali (Hercegovci ipak nisu!) gdje nađoh ovakvu ljepotu. U Hercegovini, gospodo, u Hercegovini.

U Mostaru su nas dočekali predstavnici Hrvatskog šumarskog društva i ispričali osnovno o gospodarenju kršem, a onda nas povelі u šetnju ovim predivnim gradom. Iz zapadnog dijela, koji odiše zapadnom arhitekturom, do istočnog,

koji je sav u lukovima kao Orijent, osjetili smo miris koga nema ni na istoku ni na zapadu, koji je toliko jedinstven da se zove Miris Mostara.

I ko da se onda, uz ručak, u prelijepoj bašti sa narovim i raznim drugim drvećem, ne sjeti Šantića i njegove pjesme “Jedna suza”?! “Ponoć je. Ležim, a sve mislim na te”.

U tvojoj bašti ja te vidjeh juče, Gdje bereš krupne raspukle granate...”

Po povratku iz Mostara zastali smo u Konjicu. Zastali smo vidjeti čupriju, ali i popiti kahvu u jednoj od divnih malih kafanica, kafeterija, kafića uz Neretvu. Kako god ih zvali, svi su se rastužili zbog činjenice da ne mogu dobiti bosansku kahvu, ali brzo smo se snašli. Kako u kafiću nije bilo nikoga osjetili su se slobodnim da otpjevaju pjesmu koju mi Bosanci čujemo kao “hej, mi-mi-mi-mi-mi”, i koja ih podsjeća na moj nadi-mak. A u prijevodu, neko se u pjesmi pita šta li je u grmlju i nakon što nabroje sve domaće životinje konstatira da su to komšije.

Slika 6. Tvrdava Travnik

Slika 7. Posjeta kući Nobelovca Ive Andrića

Četvrtog, njihovog posljednjeg dana u Bosni i Hercegovini, planirali smo Travnik i Jajce.

Po dolasku u Travnik, oko deset sati ujutro, svi ukočeni od hladnoće, smislila sam najbolji način da im poželim dobrodošlicu u Travnik (Travnik je još jedan u nizu gradova gdje se, eto, osjećam kao kod kuće)... Citat iz Travničke hronike...

“Nikad niko nije izračunao koliko je sunčanih sati priroda uskratila ovome gradu, ali je izvjesno da se sunce docnije rađa i ranije zalazi nego u ma kojoj od bosanskih mnogobrojnih varoši i varošica. To ne poriču ni Travničani ali zato tvrde da sunce, dok sja, nigdje ne sja tako kao nad njihovim gradom.” Tu sam se malo osjećala ponosnom jer je Joszef umjesto travničke hronike nosio Na Drini ćupriju... Híd an Drina.

Naš vodič, s kojim sam se morala našaliti da je pojeo fafaronu, podsjetio me na jednu drugu Andrićevu, o Travničanima: “... Sa svim tim dolaze travnička djeca na svijet, ali više od svega sa gordošću. Gordost, to im je druga priroda, živa sila koja ih kroz cio život prati i pokreće i udara im vidan znak po kome se razlikuju od ostalog svijeta.” Ali znam i ja ponešto o toj... Gordosti.”

Nezaobilaznu kahvu, mada smo prvo pojeli ćevape, popili smo u Lutvinoj kahvi (za koju kažu da je zovu i Rudolfova kafana, mada ja to uživo nikad nisam čula, jer ju je posjetio i dao novac za obnovu Rudolf Habsburgovac 1887. godine). Oduševili su se merakom koji se uz kahvu servira, pored cigarete, rahatlokuma i vode. Vidjeli smo i Plavu Vodu, zbog čije je huke, zajedno sa potokom Hendek i rijekom Lašvom, kako kažu, a lahko je povjerovati, mahala dobila ime Šumeće.

Vodič nas je vodio kroz travničke sokake, pa na Stari Grad, jedini sačuvani spomenik iz srednjeg vijeka, izgrađen u doba bosanske samostalnosti (a nije u naše vrijeme!) u prvoj polovini 15. vijeka, pretpostavlja se u vrijeme bosanskog kralja Ostoje ili kralja Tvrtka II. Grad se sastoji od nekoliko arhitekton-

skih cjelina, vrlo skladno sklopljenih u cjelokupan izgled tvrđave, pri čemu je vođeno računa o izgledu terena i svrsi svakog pojedinog bedema.

Pokazao nam je i dvije travničke sahat kule, podignute u 18. vijeka, po kojima je Travnik, koliko je meni poznato, jedinstven u svijetu.

Posjetili smo i jednu od najpoznatijih travničkih džamija, Sulejmanija (Šarenu) džamiju koja je oslikana ornamentima vinove loze, a od 1815. godine nosi naziv po obnovitelju Sulejman - paši Skopljaku. Imam Sulejmanija džamije pokazao je našim gostima unutrašnjost džamije, naveo osnovna prava i obaveze Muslimana, objasnio način molitve i potcrtao vjeru u Jednoga Boga, a za kraj i dozvolio da se svako na svoj način pomoli Jedinom Bogu..

Jajce... Kraljevski grad... Grad svjetla, kamena i vode... Kontinentalni Dubrovnik... Grad na Plivi i Vrbasu... Dvije rijeke koje se vodopadom spajaju. To su samo neki od epiteta koji opisuju nekadašnju prijestolnicu bosanske srednjovjekovne države.

U pisanim izvorima prvi put se spominje 1396. godine, kada se Hrvoje Vukčić Hrvatinić naziva jajačkim knezom, “conte di Jajcze” (Thalloczy, 1916., str. 21). U njegovo doba, krajem 14. i početkom 15. vijeka grad doživljava izuzetan politički i kulturni razvoj.

U Jajcu nam je domaćin bio prijatelj Samir.

Prvo što smo u Jajcu otišli vidjeti bio je vodopad izbliza. Tako se vodopad najbolje osjeti. Onda se ide gledati “s visoka” i tako se vidi. I tako se vrlo vjerovatno vidi i duga. Najviše sam duga vidjela upravo tamo. Neka kombinacija vode i svjetlosti, da ne ulazim u analize. Vodopad je nekada bio visok preko 60 metara, a trenutno “samo” oko 22 metra. Mađarima je bilo lahko da u to povjeruju – pa jedan od osnovnih ra-

Slika 8. Kraljevski grb, Jajce

Slika 9. Mladi Jajčanin, Samir Beharić upoznaje grupu sa znamenitostima Jajca

zloga zbog kojeg su poželjeli posjetiti Jajce su slike njihovog poznatog slikara Tivadar Kosztka Csontváry (1853. – 1919.) na kojima su vidjeli ljepotu koja ih je mamila.

U samom centru grada nalazi se Čaršijska (Esme Sultanija) džamija, iz 18. vijeka. Po predanju, Esma sultanija, supruga bosanskog namjesnika Mehmed paše Muhsinovića, podigla je ovu džamiju i dva mosta od svog nakita kao zadužbinu za svoje ozdravljenje. Jajčani sa ponosom ističu kako je ovo jedina džamija u Evropi koja nosi žensko ime.

Nakon džamije ulazimo u Omerbegovu kuću. Samir nam je ispričao o glavnim prostorijama u tradicionalnoj bosanskoj kući i njihovim namjenama.

Krenuvši uzbrdo, prema Tvrđavi, prolazimo pored Crkve Svete Marije (Fethija džamija) sa tornjem – zvonikom Svetog Luke. Sagrađen je u 15. vijeku i predstavlja jedini sačuvani srednjovjekovni zvonik u kontinentalnom dijelu Balkana. Visok je 23,15 metara. Onda smo ušli u Katakombe, meni nekako najinteresantniji dio Jajca. Podzemna crkva i katakombe izgrađena je krajem 14. i početkom 15. vijeka za vrijeme vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića. Ovaj spomenik je jedinstven u BiH.

Tvrđava – citadela, slična drugima, a drugačija od ostalih, sa kulom tako čvrstom i masivnom da se zove Medvjed kula. Tvrđava podignuta u 13., a Medvjed kula u prvoj polovini 15. vijeka.

Na jugozapadnom dijelu tvrđave nalazi se portal sa kraljevskim grbom koji se trenutno može vidjeti jedino u Jajcu.

Na tvrđavi fotografisanje, a onda lagano spuštanje pored Ženske džamije (sagradio ju je Sulejman-beg Kulenović 1812. godine, nakon što je, po povratku sa hadždža, saznao da mu je umrlo šestoro ženske djece i supruga).

I tako. Ovaj tekst, kao što se moglo zaključiti i na početku, govorio je o tome šta su naši mađarski prijatelji vidjeli u Bosni i Hercegovini i od Bosne i Hercegovine. Ovaj put nisu to bile samo šume, nisu bile ni najviše šume. Željeli su upoznati nas, a mi smo naša zemlja, i potrudili smo se da se predstavimo što je moguće bolje. Sudeći po iskrenim i svakodnevno više puta ponavljanim pozivima da mi njima dođemo, lijepo smo se predstavili.

U Jajcu smo se rastali. Dobro nam došli opet. Dobro i mi vama došli. I bolje mi jedni druge našli.

Slika 10. Gdje Vrbas grli Plivu

Mr. sc. Mirzeta Memišević

PROMOCIJA KNJIGE

REGISTAR RIJETKIH, STARIH I HISTORIJSKI ZNAČAJNIH STABALA NA PODRUČJU TUZLANSKOG KANTONA

U životu čovjeka, šuma s velikim i starim drvećem ima kroz historiju veliki značaj od samog početka civilizacijskog vremena. Šuma je imala znatan utjecaj na razvoj kulturno -privrednih aktivnosti društva, a posebno se može sagledati kroz historijski razvoj Bosne i Hercegovine. I pored navedenog društvo prema šumi nije imalo pravi odnos. Više je uzimalo iz šume nego što joj je vraćalo.

Ipak, i pored toga naš čovjek je često štitio šume i stara stabla kao raritet. Prije svega u tome su prednjačili šumari sa svojim osjećajem za šumu, te se u našim šumama može još naći veći broj veoma starih i za nauku vrijednih stabala. Ta stabla predstavljaju veoma vrijedno prirodno naslijeđe, veoma značajno za našu budućnost.

Prije agresije na našu zemlju, o starim stablima brinuo je zavod za zaštitu spomenika, koji je imao čitavu listu starih stabala. Mnoga od njih su u burnim vremenima nestala, što zbog nebrige ljudi, što u vihoru rata, a i životni vijek mnogih stabala se završio. Stoga je potrebno hitno napraviti novu listu tih stabala na nivou Federacije BiH, te ih staviti pod trajnu zaštitu kao posebne spomenike prirode i vrijedno prirodno naslijeđe.

Malo je znano da stabla pamte i registruju u svom drvu sve što se kroz njihov životni vijek dešavalo. Stabla brižljivo sve bilježe, te nam u ovim turbulentnim vremenima daju obilje veoma vrijednih podataka o bližoj i daljoj prošlosti, prije svega o klimatskim dešavanjima, požarima, i mnogim drugim nedaćama koje su se zbile oko njih. Zato, da bi smo saznali podatke o našoj bliskoj i daljoj prošlosti moramo imati sačuvano što više starih stabala kod raznih vrsta drveće, jer svaka od vrsta predstavlja posebnog bilježnika, a samo zajedničkom analizom možemo dobiti veoma dobru sliku iz prošlosti.

Tokom rada na ovom Registru obavljena su detaljna mjerenja na svim kandidiranim stablima, ali će se samo mali broj podataka naći u Registru. Mnogi podaci imaju samo znanstveno značenje te neće predstavljati ništa širem krugu korisnika registra. Arhiviran herbarski materijal predstavlja jedan poseban arhiv gena, a koji se savremenim metodama može koristiti u brojnim molekularno genetičkim istraživanjima u zemlji i inostranstvu.

Organizovanje ovog Registra rijetkih, starih i historijski značajnih stabala na području Tuzlanskog kantona, trebalo bi svake godine dopunjavati s novim nalazima, jer prilikom izrade ovog prvog Registra nismo raspolagali s dovoljno vremena da bi-

Slika 1. Autori i saradnici izrade Registra

Slika 2. Prisutni na promociji Registra

smo ga upotpunosti završili, jer izrada ovakvih registara jedan je dugogodišnji posao. Inače stavljanje ovih stabala pod trajnu zaštitu, ne znači da ćemo ih prepustiti sudbini i onom što dolazi, nego ćemo na njima provoditi čitav niz istraživanja, a najviše uz primjenu savremenih metoda dendrokronologije.

I ovim putem zahvaljujemo se Vladi Tuzlanskog kantona – Kantonalnoj upravi za šumarstvo koje su prepoznale značaj ovog projekta kao posebnog vida prirodnog naslijeđa, a isti podržale u sufinansiranju.

Promocija Registra urađena je 16. 04. 2010. godine u Kantonalnoj privrednoj komori u Tuzli. Promotori Registra bili su prof. dr. Dalibor Ballian i dipl. inž. šum. Refik Hodžić. Na promociji su bili prisutni predstavnici Vlade Tuzlanskog Kantona, predstavnici udruženja za ekologiju, planinari, lovci, učenici osnovnih i srednjih škola, šumarski inženjeri i tehničari i drugi.

Autori su:

Refik Hodžić, dipl. inž. šum.

Jusuf Čavkunović, dipl. inž. šum.

prof. dr. *Dalibor Ballian*

Saradnici su:

Enes Begić, dipl. inž. šum.

Mujo Buševac, dipl. inž. šum.

Ilma Ahmetagić, dipl. inž. šum.

Enes Modrić, dipl. inž. šum.

Muris Dautović, dipl. inž. šum.

Galib Mahmutović, dipl. inž. šum.

Tiraž: 300 komada.

Refik Hodžić, dipl. inž. šum.

TITO – LOV – POLITIKA

Danilo Todorović

Izdavačka kuća JP Službeni glasnik iz Beograda objavila je početkom 2010. godine knjigu dr. Danila Todorovića - dugogodišnjeg direktora poznatog Lovno-šumskog gazdinstva "JELEN", pod naslovom "TITO – LOV – POLITIKA".

Knjigu čini zbirka interesantnih i čitljivih kazivanja autora o doživljajima iz lovova u poznatim lovištima bivše Jugoslavije, koja predstavljaju autentično svjedočenje autora i ukazuju na višestruki značaj lovstva kada je ono dobro organizovano, stručno vođeno, a njegove brojne mogućnosti racionalno korištene.

U knjizi će najveći broj čitalaca naći priyatnu zabavu. Međutim, ona će biti posebno interesantna - pa čak i vrlo poučna, za sve one koji se lovstvom amaterski ili profesionalno bave, jer će u njoj - kroz opisane doživljaje, uočiti važnost odgovarajućeg lovačkog obrazovanja, stručnog gazdovanja, dobrog organizovanja i kao rezultat svega, raznolikog (ali racionalnog) korištenja divljači (u obimu godišnjeg prirasta) i objektivnih mogućnosti lovišta da pruže i druge proizvode i usluge u lovištu, koje ne narušavaju potrajnost gazdovanje sa divljači u njemu.

Zabavu će čitaocima pružiti opisi autorovih doživljaja iz lovova sa Titom, ali i iz susreta u lovištima sa brojnim poznatim (domaćim i stranim) ličnostima ondašnjeg vremena, pikanterijama iz lova, značajnim dogovorima koji su - kao posljedica ugodnog druženja tokom (relaksirajućih) boravka u lovištu, obično rezultirali pozitivnim efektima. Posebno za privredu i afirmaciju zemlje, kojima su takvi susreti pridonosili na domaćem i međunarodnom planu.

Profesionalci u lovstvu će naći pouke iz opisa iskustava neposrednih izvršilaca različitih poslova u lovištu (lovočuvara, kočijaša, pomoćnih radnika, preparatora, ugostitelja, snimatelja, tehničara, inženjera, magistara, direktora i drugih) i uočiti značaj disciplinovanog i savjesnog izvršavanja stručnih obaveza koji vode do uspjeha u gazdovanju lovištem - uzgoju trofejne divljači i važnosti lovačkih trofeja, koji afirmišu rezultate rada u oblasti lovstva (na zaštiti i uzgoju divljači, uređenju lovišta i racionalnom korištenju divljači i lovišta) u zemlji i svijetu.

Uz sve to, čitaoci će se na primjerima uvjeriti da je divljač vrijedno i obnovljivo prirodno dobro - a ne samo ukras prirode, zbog čega zaslužuje potrebnu pažnju da - planiranim mjerama zaštite i uzgoja - uz plansko uređenje lovišta, to i obezbijedimo, kako bi je imali u optimalnoj reproduktivnoj brojnosti, sa optimalnim godišnjim prirastom i normalnim razvojem populacija, jer ćemo tek tada biti u prilici da - ponudom raznovidnih usluga u lovištu i kroz racionalno korištenje cjelokupnog realnog godišnjeg prirasta divljači ostvarujemo značajnije finansijske rezultate.

Iskustva iz naših lovišta - koja autor navodi, to slikovito ilustruju. Iz njih se vidi da su lovački trofeji iz naših lovišta osvajali značajna međunarodna priznanja - pa čak i svjetska prvenstva, što je bio dovoljan razlog da naša lovišta - pa i zemlja, budu predmet povećane pažnje i interesovanja evropske i svjetske javnosti.

Zbog svega rečenog, smatram da ovo djelo zaslužuje pažnju širokog kruga čitalaca - posebno stručnih lica zaposlenih na poslovima lovstva, zbog čega ga iskreno preporučujem.

Mr. sc. Živko Rapaic

Sarajevo, Grbavička 2

Tel: 033 202056

e-mail: rapaic@lol.ba

UPUTSTVO ZA PREBROJAVANJE DIVLJAČI

Saša Kunovac

Ugovorom broj 01-14-481/07 od 10.12.2007. godine Federalno ministarstvo je prihvatilo finansiranje projekta pod nazivom "Uputstvo za prebrojavanje divljači". U tu svrhu izdvojeno je 6.000,00 KM. Cilj projekta je izrada stručnog uputstva, uspostavljanje standarda za prebrojavanje divljači u BiH, edukacija zaposlenih u oblasti lovstva putem odgovarajuće publikacije, u izdanju Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva – Federalne uprave za šumarstvo i Šumarskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu.

Uputstvo za prebrojavanje divljači predstavlja vrijednu stručnu publikaciju koja obrađuje dio lovne nauke i operative, vezane za utvrđivanje prisutnosti i brojnog stanja određene vrste divljači ili zaštićenih vrsta na nekom području, odnosno u lovištima.

Ova publikacija će biti vrlo korisna studentima, ali također i osobama koje rade u operativi, odnosno vode i gazduju lovištima, te im je prebrojavanje divljači i zakonska obaveza.

Publikacija je napisana sažeto, jasno i sa odgovarajućim ilustracijama.

U "Predgovoru" ovoga djela ukazuje se na značaj i potrebu ustanovljenja što tačnijeg broja pojedinih vrsta divljači u lovištu u pojedinom dobu godine. U proljeće, da bi se na osnovu dobijenih podataka moglo pristupiti planiranju godišnje dinamike populacije pojedinih vrsta, i - na osnovu njih, planirale odgovarajuće mjere zaštite i uzgoja divljači, uređenja lovišta i korištenja divljači, ili - kasnije, tokom godine, da bi se na osnovu podataka iz kontrolnog brojanja mogla provjeriti uspješnost usvojenih planova za gospodarenje sa divljači u lovištu.

U "Uvodu" je to i detaljnije razrađeno. Ukazano je na zakonske odredbe u vezi sa obaveznim ustanovljenjem proljetne brojnosti - radi planiranja dinamike u populaciji, i na potrebu kontrolnog brojanja u toku godine kako bi se provjerila planska predviđanja. Pri tome, ilustrativno se ukazuje i na probleme sa kojima se u tome radu može sresti.

U poglavlju "O metodama prebrojavanja divljači" plastično su predstavljene postupci u radu na prebrojavanju, praćeni odgovarajućim tekstom, šemama ili crtežima.

U poglavlju "Prebrojavanje krupne divljači" i "Prebrojavanje sitne divljači" obrađeni su postupci za ustanovljenje proljetnog stanja pojedinih vrsta - neophodnog za izradu godišnjeg plana, kao i postupci pri kontrolnom brojanju. I ovde je tehnika brojanja ilustrovana odgovarajućim crtežima i šemama.

Prilog publikaciji su svi potrebni obrasci (formulari) koji se koriste za prebrojavanje divljači, prilagođeno vrsti divljači i metodi rada.

Bajram Pešković, dipl. ing. šum.

JUBILEJ

GENERACIJA STUDENATA ŠKOLSKE 1971./1975.

Slika 1.
Igman –
terenske vježbe 1974. god

Generacija studenata školske 1971./1975. godine, je koncem oktobra na Šumarskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu obilježila 35 godina od završetka fakulteta.

Generacija je brojala 25 studenata, a među živima nije 5 kolega. Ratna dešavanja su utjecala da se četvero kolega nalaze u inostranstvu (Kanada, Amerika i Australija).

Od pozvanih 16, na obilježavanje godišnjice se odazvalo 8 kolega.

Okupljene na Šumarskom fakultetu pozdravili su dekan prof. dr. Faruk Mekić i prof. dr. Vladimir Beus. Druženje je nastavljeno na zajedničkom ručku uz dogovor o novom susretu 2015. godine.

Prisutni:

Jasmin Lemo – Travnik
Dobrislav Rubež – Han Pijesak
Marko Tomović – Rogatica
Mirsad Kehić – Olovo
Hatidža Zečević – Bugojno
Ismet Sendić – Bosanska Krupa
Midhat Nevzatović – Zvornik

Slika 2.
Jasmin Lemo,
Dobrislav Rubež,
Marko Tomović,
Mirsad Kehić,
Hatidža Zečević,
prof. dr. Vladimir Beus,
Ismet Sendić i
Midhat Nevzatović

Mirsad Kehić, dipl. ing. šum.

HODOLJUBLJA

JAJCE, KRALJEVSKI GRAD

Ne dam reći da nismo narod od riječi! Kad obećamo – obećali smo, od riječi smo, a i sa riječima umijemo. Naročito umijemo iz Trebevića (ili Kozare, Prenja, Zvijezde) riječi izvući jednu, koja pristaje uz stopalo vremena kao pamučna čarapa, izvući jednu i ponavljati je sa sladostrašćem.

Nekad su to bile riječi kao “samoupravljanje”, skraćenice/produženice OOUR, SOUR i slične, zatim sve što počinje sa “multi”, multietničnost, multikulturalnost, multivitamin, a ove godine riječ godine je “recesija”. Spominju je svi, uz psovku, uz rakiju, uz poslovnu večeru, uz uspavanku, uz praznike i plaćanje računa, uz muziku i uz pjesmu... Recesija... Sladostrasno... Recesija. Ta teška strana riječ.

U vremenu ove riječi samo rijetki mogu ići na Kubu ili krstarenje Nilom. Rijetki mogu vidjeti Madagaskar i Meksiko, kao što su sanjari uz Kiku Sarajlića. Ja mu još i obećala, posthumno!

Ipak, ako riječ dobro razumijem, mnogi mogu upaliti svoje volkswagen automobile, naravno, i oni rijetki sa automobilima drugih proizvođača mogu upaliti svoje i krenuti raspoloživim pravicima iz svojih gradova u neke druge, isto svoje, bosanskohercegovačke gradove. (Oni koji nemaju automobil, daci pješaci, k'o i sama što sam, mogu biti članovi “Bosone” i riješili su problem.

“Bosona”. To vam je, Dobri Moji, dobrovoljno, nestranačko, nevladino i neprofitno udruženje građana osnovano sa ciljem da okupi, educira, poveže i kroz konkretne društveno-korisne projekte organizuje osobe koje se bave ili zanimaju za historijsko naslijeđe Bosne i Hercegovine. Eto, to su oni. Ustvari to smo mi.

A zašto “Bosona”? Evo šta Bosonci kažu o tome: Prvi izvor u kojem se pismeno spominje Bosna i Bosanska država je djelo bizantskog cara Konstantina VII Porfirogeneta (AD. 905 - 959), originalno pod nazivom *Pros ton idion yion Romanon*. Djelo je posvetio svom sinu Romanu da bi mu pomogao pri vladanju državom i predstavlja svojevrsan testament i popis teritorija koje mu ostavlja. Ovaj dokument se javno pojavljuje pod nazivom: *De Administrando Imperio* (O upravljanju carstvom, Spis o narodima...)

Između ostalog, navodeći sve teritorije i države koje ostavlja sinu navodi se i “*χωρίον Βόσωνα*” [horion Bosona] - (mala teritorija Bosna, dio zemlje Bosne ili kako neki zajedljivo prevode, zemljica Bosna).

Grupa ljudi iz zemljice Bosne odlučila je pokrenuti “Hodoljublja”!

“Hodoljublja” predstavljaju svojevrsnu organizovanu aktivnost Udruženja Bosona koja za cilj ima grupnu fizičku posjetu objektima i lokacijama od kulturno-historijskog značaja u Bosni i Hercegovini i okruženju. Zadatak *Hodoljublja* je u konkretnom i autentičnom približavanju učesnika lokacijama o kojima postoje pisani historijski tragovi ili izravna narodna predanja. Od svih učesnika se očekuje da aktivno učestvuju u razmjeni znanja i informacija o posjećenim lokacijama kao i u mogućim izvođenjima rekonstrukcija pojedinih događaja vezanim za lokacije ili osobe koje su historijski povezane sa istim.

(www.bosona.ba)

Ovaj put, ovoga 24. jula, Bosaonci hodoljupci odlučili su krenuti prema Jajcu, kraljevskom gradu.

Nešto prije ulaza u Jajce, ako idete iz pravca Sarajeva, dočeka vas Elektrobosna. Osim što je nekad, kako čujem, bila izvor prihoda za veliki broj domaćinstava ovoga područja, ne doprinosi estetskoj slici ovog prelijepog grada. Dovoljno lijepog i za kraljeve.

Eh, kad već uđete u Jajce... Ako ste članovi “Bosone”, onda će vas dočekati vaši prijatelji, zaljubljenici u svoj grad i svoju zemlju, ali i ako niste naći će se već neko od dobrih Jajčana (rekla bih Dobrih Bošnjana, ali se suzdržavam) i obojiti vam grad i dan još ljepše nego je to davno radio mađarski slikar Csontvary, zaljubljenik u ovaj grad.

Jajce je grad i središte istoimene Općine u srednjoj Bosni, Srednjobosanskom kantonu. Grad je po posljednjem službenom popisu 1991. godine brojao 13.579, a Općina 45.007 stanovnika, pa ako je i to bitno, 38,61% Muslimana, 35,13% Hrvata,

19,24% Srba, 5,54 % Jugoslovena i 1,45% ostalih. Tako piše na web stranici Općine.

Ja sad ne znam, nas je tamo dočekaao jedan Nikola, koji mi je "sumnjiv". Prvo, pozdravio nas je nekim pozdravom koji nije ni srpski ni hrvatski ni muslimanski, a mogao bi biti i srpski i hrvatski i muslimanski, ako mene pitate. I drugih naroda i narodnosti. Drugo, ako pitate google za njegovo ime, kazat će vam da potječe iz grčkog "Nikolaos" u značenju "narod pobjeđuje". Eto, naravno da je sumnjivo, koji narod, koga pobjeđuje, zašto pobjeđuje?!

Drugo, dočekaao nas je jedan Samir. I on je isto sumnjiv, čuj: Sa mir, znači sa mirom dolazi! A ove neke džematlije na internetu kažu da Samir znači sagovornik, večernji zabavljač, sijeldžija. Samire, ne sijeli mnogo, nije dobro za ten!

Toliko o etničkom sastavu. Teritorijalno, Općina je 1991. uključivala naselja: Bare, Barevo, Bavar, Biokovina, Bistrica, Borci, Božikovac, Bravnice, Brvanci, Bučići, Bulići, Carevo Polje, Cvitović, Čerkazovići, Ćusine, Divičani, Dogani, Donji Bešpelj, Dori-baba, Drenov Do, Dubrave, Đumezlije, Gornji Bešpelj, Grabanta, Grdovo, Ipota, Jajce, Jezero, Kamenice, Karići, Kasumi, Klimenta, Kokići, Kovačevac, Krezluk, Kruščica, Kuprešani, Lendići, Lučina, Lupnica, Ljoljići, Magarovci, Mile, Peratovci, Perućica, Podlipci, Podmilačje, Prisoje, Prudi, Pšenik, Rika, Selište, Seoci, Smionica, Stare Kuće, Šerići, Šibenica, Vinac, Vrbica, Vukičevci, Zdaljevac i Žaovine, od kojih sam neke, kroz svoj posao, imala prilike i vidjeti. Neke nazive ne mogu povezati ni sa čim poznatim, ali srećom nema onih kao "Zlo selo, Crni Vir, Blatište..." kako je Meša Selimović kroz usta Šehage Soče govorio o nesretnoj zemlji čija su imena sela isto nesretna.

Poslije potpisivanja Daytonskog sporazuma, Općina Jajce podijeljena je između Federacije BiH i Republike Srpske, te je došlo do nekih izmjena u sastavu Općine. U sastav Republike Srpske ušla su naseljena mjesta: Borci, Čerkazovići, Đumezlije, Jezero, Kovačevac, Ljoljići i Perućica, te dijelovi naseljenih mjesta: Barevo, Drenov Do i Prisoje (od ovog područja formirana je općina Jezero), a dio naselja Vlasinje, koji je pripadao prijeratnoj Općini Mrkonjić Grad je ostao u Federaciji BiH, te je pripojen Općini Jajce.

I tako podijeljeno, Jajce može da ponudi mnogo.

Obzirom da članak pišem u novembru, ne mogu a da prvo ne pomenem Dom AVNOJ-a (Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije), u kojem je 29. i 30. novembra 1943. godine održano II zasjedanje AVNOJ-a i osnovana Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. Dok ovo pišem osjećam kao da sam u osnovnoj školi i spremam se za takmičenje Titovim stazama revolucije. Zasjedanja AVNOJ-a i ZAVNOBIH-a bila su abeceda revolucionarne pismenosti.

Prvo što će vam Jajčani pokazati je, skoro da se smijem kladiti – vodopad! Trenutno je visok oko 22 metra, ali uvijek nije bilo tako. Evo i zašto... Radi se o vodopadu koji spada u vrstu tzv. samodestruktivnih vodopada. U ove vodopade spada i Nijagara, a karakteriše ih činjenica da svojom hidrauličkom moći sami sebi usjecaju (i uništavaju) svoje korito. Tako je nekada ovaj biser prirode bio visok preko 60 metara, ali je svojom enormnom snagom sam sebi smanjio visinu. Evlija Čelebija, turski putopisac u svom Putopisu za jajački vodopad kaže da ima visinu "od tri minareta", a da se sam grad "izdiže do nebeskog svoda". Oni koji su mišljenja da su osmanski putopisci bili skloni hiperboli uvijek mogu pogledati razglednice iz austrougarskog perioda na kojima je prikazan grad Jajce i njegov veličanstveni vodopad. To se najbolje može vidjeti na djelima poznatog mađarskog slikara Csontvary-a, čije su slike na razglednicama obišle Evropu i svijet. Za jajački vodopad mnogi kažu da spada među najljepše u svijetu. Ako je ljepota u očima posmatrača, slažem se. Jedini je koji se nalazi u samom centru grada, i jedini vodopad kojim se jedna rijeka (Pliva) ulijeva u drugu (Vrbas). Ma i da nije tako – divan je!

Nakon vodopada idemo u obilazak grada. Prolazimo pored Čaršijske (Esme Sultanija) džamije iz 18. stoljeća. Postoji predanje da je ovu džamiju podigla Esma sultanija, supruga bosanskog namjesnika Mehmed paše Muhsinovića, od svog nakita kao zadužbinu za svoje ozdravljenje. Predaja također kaže da je osim ove džamije izgradila i dva mosta na Vrbasu. Ovo je i jedina džamija u Evropi koja nosi žensko ime. Nakon džamije ulazimo u Omerbegovu kuću. Čujemo priču o glavnim prostorijama u tradicionalnoj bosanskoj kući i njihovim namjenama. Onda prolazimo pored Crkve sv. Marije, koje su Osmanlije svojim dolaskom pretvorile u džamiju (Fethija džamija). Uz samu crkvu gordo stoji Toranj sv. Luke, jedan od 23 jajačka nacionalna spomenika. Toranj je

Slika 1.
Toranj
svetog Luke

sagrađan u 15. vijeku i jedini je sačuvani srednjovjekovni zvonik u kontinentalnom dijelu Balkana, visok 23,15 metara. Kratko nakon obilaska Crkve sv. Marije i Tornja sv. Luke dolazimo do Katakombi, krstjanske podzemne crkve. Tiho, razgovarajući šapatom ako baš moramo, ulazimo u nju. Pretpostavlja se da je Hrvoje Vukčić dao nalog da se isklešu katakombe u živoj stijeni kao njegova grobnica i grobnica vojvodske porodice Hrvatinića. (Č. Truhelka, 1904., 58-59; Đ. Mazalić, 1952., 92-93, P. Anđelić, 1988., 180). O samom objektu nema pisanih historijskih podataka. Krst, polumjesec i sunce, simboli koji se različito tumače a u kojima se vjerovatno krije nešto što ne možemo dokučiti, izazivaju poštovanje. Nemoguće je previdjeti simbol bosanske srednjovjekovne države, koji se u obliku sjene ocrtava na stropu. Naravno, radi se o ljljanu.

Dolazimo do Tvrđave. Tvrđava je podignuta u 18. vijeku, a dograđivana tokom sljedećih nekoliko vjekova. Na jugozapadnom dijelu tvrđave nalazi se portal sa kraljevskim grbom. Nastanak portala datira se između vladavine Tvrtka II do kralja Stjepana Tomaševića, koji definitivno preseljava kraljevski dvor u Jajce 1421. godine. Spomenuti grb portala je prije nekoliko godina restaurisan od strane stručnjaka iz Zemaljskog muzeja u Sarajevu. Trenutno se radi o grbu koji se "uživo" može vidjeti jedino u Jajcu.

Ovdje smo čuli i zanimljivu legendu o kraju posljednjeg bosanskog kralja. Nakon što je vojska Mehmeda El Fatiha osvojila Bobovac, Osmanlije su krenule prema Jajcu, jer je tamo stolovao Stjepan. Legenda kaže da je posljednji bosanski kralj pokušao lukavstvom izbjeći kraj, te je naopako potkovao konja i uputio se prema Ključu. Turci su ga prozreli i uhvatili su ga u Ključu, a onda je Fatih rekao: "Zakopajte ga blizu Jajca, ali da mu se grobnica ne vidi iz grada". To mu je bila najveća kazna: pokopan je blizu grada, ali njegov grob ne može nadgledati grad koji je simbolizirao njegovu državu. Danas postoji mjesto u blizini grada, koje se naziva "Kraljev grob" i koji je uvršten u listu nacionalnih spomenika BiH.

U sklopu zapadnog bedema nalazi se Medvjed kula. Narodna predaja kaže da joj ime potječe od toga da su se u srednjem vijeku u kuli držali medvjedi, kojima su bacani oni koji su radili protiv tadašnjih vlastodržaca. Tu teoriju historičari naravno ne podržavaju. Medvjed kula je ime dobila po svojoj masivnosti i visini. Njena trenutna visina je za pola manja nego u vremenu prije osmanskog osvajanja. Osmanski topovi su je upola smanjili, ali je ipak nisu mogli srušiti sa zemljom, što su uradili sa ostatkom gradskih kula koje su služile u odbrambene svrhe. Ta činjenica dovoljno govori masivnosti i čvrstoći Medvjed kule.

Taman dok smo pravili posljednje fotografije na tvrđavi, vjerujući domaćinima da kiša u Jajce dolazi iz pravca Banjaluke, ili iz kojeg drugog ali ne iz onog iz kojeg su nas namргоđeno gledali kišni oblaci, sručila se na nas takva voda da smo se sasvim složili da to što je došlo iz pravca iz kojeg je došlo u svakom slučaju nije

Slika 2. Tabla na ulazu u Katakombe

Slika 3.
Simboli...

Slika 4. Na bedemima Kraljevskog Grada

Slika 5. Krovovi Grada

kiša. Srećom pa smo svi odreda imali kišobrane made in China, jer bi ona voda i vjetar polomili i skupocjene kao jeftine. Zato je kafa/kahva/kava, bosanska, jako prijala. Dok su se neki pokušavali osušiti, neki zatvoriti prozore, neki su pokušavali napraviti fotografije koje će dočarati tu vodu (nije kiša).

Ispod zidina Starog grada nalazi se jedna neobična džamija, bez munare. Sagradio ju je Sulejman-beg Kulenović 1812. godine, nakon što je, po povratku sa hadždža, saznao da mu je umrlo šestero ženske djece i supruga, te se zove Ženska džamija. Zove se još i Dizdareva džamija po dizdarima - čuvarima tvrđave.

Dizdari, čuvajte džamiju! Dizdari čuvajte Jajce. Jajčani, Bosanci, Hercegovci, budite dizdari. Poslušajte UNESCO! UNESCO, upiši Jajce na svoju listu!

Ručak. Na ručku smijeh do suza. I ranije je bilo smijeha, da se razumijemo, ali na ručku smijeh do suza. Kad smo već kod suza, tu smo se i rastali. Kako sam rekla na početku, svako vrijeme, skoro svaka godina, imaju svoju riječ. Za mene, riječ godine je HODOLJUBLJA! Ostajte mi zdravo!

Mr. sc. Mirzeta Memišević

ETNO SELO HERCEG – STARI GRAD LJUBUŠKI – VODOPAD KRAVICE – POČITELJ

O historiji srednjovjekovne Bosne, znam malo. Pod nokat bi stalo. Pa bi se zvalo “crno ispod nokata”, pa tumačili to kao da je to posljednje što imam, ili kao da mi je srednjovjekovna historija crna...

Ustvari, o svemu znam malo... Joj, ne kaže se tako! Kaže se o čemu god znam, znam malo... Ni o čemu ne znam mnogo... To je bogatstvo našeg jezika, a ne k'o grčki, pa jadan Sokrat morao da kaže: “Znam da ništa ne znam”! Ili Ekrem Jevrić: “ništa ne znam, a đe da znam”... Oprostićete vi meni, znam da hoćete, što ubacujem ovo i ono, da mi ne mislite oprostiti već biste prestali čitati.

Pomalo znam i o traćenju vremena na najpopularnijoj (barem u Evropi) društvenoj mreži na internetu, takozvanom Facebook-u. O tome ipak malo više. Znam ga potpuno protračiti na nevažne i beskorisne stvari kao što je proricanje sudbine iz kolačića sudbine, točka sudbine, šta ti kaže findžan, šta ti kaže baba Sera, šta ti kaže Paolo Coelho, i tako to.

Ponekad na toj društvenoj mreži pronađem i nešto korisno, kao što je grupa ljubitelja historije srednjovjekovne Bosne, Bosne (i Hercegovine) uopće, okupljenih pod nazivom Kraljevina Bosna – Kingdom of Bosnia, a čiji su članovi većim dijelom i članovi Udruženja građana nazvanog simbolično Bosona.

Bosona je dobrovoljno, nestranačko, nevladino i neprofitno udruženje građana osnovano sa ciljem da okupi, educira, poveže i kroz konkretne društveno-korisne projekte organizuje osobe koje se bave ili zanimaju za historijsko naslijeđe Bosne i Hercegovine. Tako piše na njihovoj/našoj web stranici.

Jedna od konkretnih aktivnosti Bosone su *Hodoljublja*, koja predstavljaju ni manje ni više nego posjete objektima i lokacijama od kulturno-historijskog značaja u Bosni i Hercegovini i okruženju, te učenja o našoj prošlosti.

Eto, tako.

Moje prvo hodoljublje zvalo se ETNO SELO HERCEG – STARI GRAD LJUBUŠKI – VODOPAD KRAVICE – POČITELJ, i shvatila sam da nikako ne želim da bude posljednje, jer sam rođeni Hodoljubac.

Tačka okupljanja bila je ispred Zemaljskog muzeja u Sarajevu, u devet ujutro. Krajem juna... Lipnja... Lipe su mirisale iz Vilsonovog šetališta. Ili možda nisu. Moja prijateljica i ja nikoga nismo poznavale, pa smo se igrale “pogađanja”... Ko će sa nama... I sve smo pogodile. Takvi su ljudi. Prepoznatljivi.

Onda smo se rasporedili u automobile. U svakom automobilu po mini motorola. Da se “dovikujemo”. I “dovikivali” smo se. Osim razmjene informacija o eventualno

Slika 1. Predah u etno selu Herceg

Slika 2. Etno selo Herceg

Slika 3. Stari grad Ljubuški

Slika 4. Stari grad Ljubuški

interesantnim tačkama pored kojih prolazimo, bilo je tu i dobrog zezanja, kao “jeste li vidjeli...?” ili “pada li kod vas kiša, kod nas lije”...

Kad smo došli do etno sela atmosfera je bila kao u pjesmi Kiša pada trava raste... Ne znam šta mi bi ali po povratku ukucah ove riječi u internet pretraživač... Sjećam se pjesmice iz osnovne škole: kiša pada, trava raste, gora zeleni, u toj gori jedno drvo, tanko visoko, pod njim sjedi moja seja a ja pored nje, a znam također i pjesmu u izvedbi Vasilije Radojčić, a i ostalih: “Kiša pada, trava raste, gora zeleni, i gora se s listom sasta, a ja nemam s kim. Imam dragog na daleko, u tuđoj zemlji, pa mu sitnu knjigu pišem: -Dođi mi dragi moj!- -Ne mogu ti, draga, doći, ni za godinu; ja sam ti se razbolio, hoću umrijet! Ako Bog da, pa ozdravim, onda ću ti doć', samo će nas kabur zemlja, rastaviti moć'!-” Zanimalo me šta je starije, a pretraživač kaže ovako: Serbian Children's Song, Croatian Children's Song, Bosnian sevdah song:) Stara bosanskohercegovačka priča... A gora zeleni li zeleni...

Obišavši kompleks etno-sela Herceg malo smo se bavili i zemljoradničkim poslovima. Naročito žene... Palo mi je na pamet kako su mi govorili kad sam bila mala “da možeš ne bi”... Pokazalo se sasvim istinitim...

Herceg etno selo prostire se na četiri hektara površine sa oko 50 kamenih objekata, a rezultat je ideje entuzijaste ili grupe njih koji su htjeli dočarati ambijent nekadašnjeg hercegovačkog sela, ali i pružiti turistima komfor.

Nakon kratkog zadržavanja u etno-selu, nezaobilaznog fotografisanja i ubiranja po nekoliko stručaka lavande krenuli smo prema Ljubuškom. Da ne izmišljam “toplju vodu”, a izmisliti je i ne mogu, kao ni historiju Ljubuškog, jer ona već postoji, proživljena, podijeliću sa vama informacije o Starom Gradu Ljubuški preuzete sa stranice Općine Ljubuški (www.ljubuski.ba).

Slika 5. Stari grad Ljubuški

Stari grad Ljubuški se nalazi na istaknutom vrhu krševitog lanca brda Buturovice, koje se nalazi na istočnom kraju Ljubuškog polja. U 14.–15. vijeku podignuta je na vrhu Buturovice (kota 349 m) tvrđava, koja se obično pripisuje hercegu Stjepanu, premda je starija od njega. Osim hercega Stjepana Vukčića Kosače i njegovih sinova, ističu se u 15. vijeku velikaši Radivojevići-Jurjevići-Vlatkovići. U pisanim izvorima Ljubuški se prvi put spominje 21. februara 1444. godine pod nazivom Lubussa. Grad je pao u turske ruke nešto prije 1477. godine, ubrzo nakon pada Počitelja, kada je postao pogranična tvrđava s jakom posadom. Turci su učvrstili i proširili tvrđavu, dogradili bedeme s puškarnicama i nastambe za vojnu posadu. Ljubuška tvrđava imala je žitnicu, pekaru, više cisterna (čatrnja) za vodu (tri se još uvijek mogu raspoznati na terenu),

Slika 6. Počitelj

Slika 7. Počitelj

Slika 8. Vodopad Kravice

zatvor, barutanu, oružarnicu, zapovjednikov (dizdarov) stan, te u blizini nastambe za vojnu posadu. U turskim dokumentima vodi se 1565. godine kao "kala Lupuška" (tvrđava Ljubuški). Nesuh-aga Vučjaković 1558. godine gradi i prvu džamiju. Ljubuški, koji je u osmansko doba imao status kale (tvrđave), pripadao je Imotskom kadiluku do 1718. godine, a nakon toga sam postaje sjedištem kadije. Grad su u 17. vijeku popravljali dubrovački majstori. Nakon 1835. Ljubuški gubi svoju obrambenu ulogu i počinje lagano propadati.

Čitav kompleks Staroga grada Ljubuškoga ima oblik nepravilnoga višekutnika, s ukupnom površinom oko 3.350 m².

Prije Počitelja svraćamo na vodopad Kravice. Svaki put doživljaj je isti – divljenje i osjećanje ljudske važnosti (što sve to ima priliku gledati) i nevažnosti (vik "trajanja" čovjeka mnogo je manji od trajanja vodopada, naprimjer).

Na <http://bs.wikipedia.org/> pročitat ćete da su Kravice vodopad koji se nalazi 3 km nizvodno od Vitaljine, u Studencima blizu Ljubuškog. Stvoren je radom sedronosne rijeke Trebižat. Visina slapa kreće se od 26 - 28 metara, s vodenim amfiteatrom ispod slapa promjera 120 metara. Preko sedronosna sloja od dna do vrha slapa izrasla je trava, mahovina, alge i lišajevi. Uz slap su nikle konopljika, smokve i topole. Nekada su uz slap bili aktivni mnogobrojni mlinovi i stupe za valjanje suknja. Sedrena područja oko vodopada Kravice spadaju u geološke spomenike prirode Bosne i Hercegovine.

O Počitelju na <http://bs.wikipedia.org/> pročitat ćete da je to historijsko naselje orijentalno-mediteranskog karaktera smješteno u dolini rijeke Neretve i jedna od najljepših kulturno-historijskih cjelina u Bosni i Hercegovini. Administrativno pripada Općini Čapljina.

Ime Počitelj ukazuje na arhaično porijeklo, ali njegova etimologija nije riješena. Jedni smatraju da je ime Počitelj izvedeno od glagola počivati; drugi da je ime kastelana toga grada dalo gradu ime Počitelj; treći da su ućeni ljudi 'poštovana gospoda' usloveli ime Počitelja; četvrti da se porijeklo imena Počitelja treba tražiti u hungarizmu 'čitelj', italijanski 'cittadela', kao izrazu za grad, utvrdu; peti da se radi o glagolu čitati... Po svemu, čini se da će pronalaženje rješenja za porijeklo imena Počitelja i dalje zaokupljati interes javnosti i struke.

Počitelj predstavlja tvrđavu koja potječe iz srednjega vijeka. Nalazi se uz lijevu obalu rijeke Neretve kod Čapljine. Utvrda je štitila ulaz u dolinu donje Neretve na putu iz Drijeva prema Bišću. Prvi put se Počitelj navodi u povelji za vojvodu Stjepana Vukčića 1444. godine (Posichell, Vdobranah castello con lo contato). Kasnije je pomenut 1448. godine (castrum Beczitel) i 1454. godine (civitate Pozitell cum perti-

nentiis suis). Dugo vremena pogrešno se smatralo da je u Počitelju bilo bosansko kraljevsko brodogradilište u 14. vijeku. Čuveni drugi novi grad kojeg je Tvrtko I. Kotromanić gradio 1382. godine u primorju zvao se Brštanik. On je pogrešno smještan da se nalazi kod Počitelja pa je i određena aktivnost oko Tvrtkovog brodogradilišta, a i prodaje soli, dovođena u vezu sa Počiteljem.

Ovaj hercegovački gradić na živopisnoj obali Neretve izgrađuje se intenzivno od druge polovine 16. vijeka kroz plodonosno ukrštanje dviju graditeljskih tradicija - orijentalne i mediteranske. Sve do naših dana bilo je sačuvano to graditeljsko kulturno blago - Šišman Ibrahim-pašina džamija, Počiteljska sahat-kula, medresa, hamam, han, kuća Gavrankapetanovića.

U januaru 2003. godine historijsko gradsko područje Počitelja proglašeno je nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine, a 2007. je podnesena kandidatura Počitelja za Svjetsku baštinu UNESCO-a.

U podnožju Počitelja lijepo je sa grupom prijatelja sjesti, popiti kahvu, pa i dvije ako treba, i popričati, promuhabetiti, prodivaniti... O srednjovjekovnoj Bosni, i o čemu vam drago... Rastati se u dobrom zdravlju i lijepom raspoloženju, sa nadom da ćemo se takvi opet sastati.

Mr. sc. Mirzeta Memišević

**ZAPISNIK
SA II. VANREDNE SKUPŠTINE
UDRUŽENJA INŽENJERA I TEHNIČARA
ŠUMARSTVA FEDERACIJE BiH**

Slika 1. Skupština Udruženja

Održane dana 09.12.2010. god. (četvrtak), u Privrednoj komori FBiH u Sarajevu sa početkom u 11,00 sati.

Prisutno je bilo 48 (četrdesetosam), a odsutno 17 (sedamnaest) delegata uz prisustvo 21 (dvadeset jednog) gosta.

Predsjednik Skupštine je prije zvaničnog otvaranja pozdravio sve prisutne i zahvalio se Privrednoj komori FBiH na ustupljenoj sali za Skupštinu, te utvrdio da postoji kvorum za održavanje Skupštine i predložio za Radno predsjedništvo Skupštine sljedeće delegate: Fadila Šehića, Aidu Mešanović - Japalak i Mehmeda Frljka, a za zapisničara sekretara Udruženja Azera Jamakovića.

Skupština je jednoglasno usvojila prijedloge kandidata za Radno predsjedništvo Skupštine i zapisničara.

Skupštini je predložen i sljedeći

DNEVNI RED

1. Izvještaj o aktivnostima Udruženja po pitanju šumarske legislative u Federaciji BiH.
2. Usvajanje izmjena i dopuna Statuta Udruženja.
3. Tekuća pitanja iz nadležnosti Skupštine.

Nakon usvojenog prijedloga članova Radnog predsjedništva Skupštine i zapisničara, predloženi dnevni red je stavljen na usvajanje, te su doneseni sljedeći

ZAKLJUČCI

- Na prijedlog delegata Skupštine, Skupština je jednoglasno usvojila prijedlog da se za IX. Redovnu Skupštinu Udruženja u dnevni red uvrsti tačka "Analiza poslovanja Šumsko-privrednih društava u FBiH".
- Skupština je jednoglasno usvojila prijedlog predsjednika Skupštine da pod tačkom tekuća pitanja, predsjednik Predsjedništva informiše Skupštinu o trenutnoj finansijskoj situaciji u Udruženju.
- Skupština je također, jednoglasno usvojila prijedlog delegata Skupštine da se u prijedlogu dnevnog reda zamjene prva i druga tačka dnevnog reda, te izmijenjeni

Slika 2. Predsjednik
Predsjedništva Udruženja,
prof. dr. Mersudin
Avdibegović

dnevni red glasi:

1. Usvajanje izmjena i dopuna Statuta Udruženja.
2. Izvještaj o aktivnostima Udruženja po pitanju šumarske legislative u Federaciji BiH.
3. Tekuća pitanja iz nadležnosti Skupštine.

Ad 1. Predsjednik Skupštine je informisao Skupštinu o aktivnostima Predsjedništva Udruženja na usklađivanju prečišćenog teksta izmjena i dopuna Statuta koji je usvojila VIII. Redovna Skupština Udruženja, sa Zakonom o udruženjima i fondacijama FBiH, koje je Federalno ministarstvo pravde dostavilo kao primjedbu i to u članu 7. i članu 68. Statuta Udruženja, te su doneseni sljedeći

ZAKLJUČCI

- Skupština Udruženja jednoglasno usvaja prijedlog da se u članu 7. Statuta Udruženja uvrsti dio iz registracije Udruženja, a vezano za djelatnost Udruženja.
- Skupština Udruženja jednoglasno usvaja prijedlog da član 68. Statuta

Udruženja glasi:

“UŠIT je baštinik tradicije, ciljeva, dostignuća i principa šumarske etike Saveza inženjera i tehničara šumarstva i industrije za preradu drveta Bosne i Hercegovine (1947. – 1992.)”.

Ad. 2. Kao uvodničari druge tačke dnevnog reda o aktivnostima Udruženja po pitanju šumarske legislative u Federaciji BiH, Skupštinu su informisali:

- Aktuelno stanje u sektoru šumarstva, sa posebnim naglaskom na šumarsku legislativu - prof. dr. Vladimir Beus,
- Hronologija aktivnosti Udruženja, i Komisije za zakonodavstvo vezano za šumarsku legislativu i učešću u izradi prijedloga nacrtu Zakona o šumama FBiH Saveza općina i gradova FBiH, a koji je u Parlamentarnu proceduru uputila grupa poslanika Parlamenta FBiH - mr. sci. Emsad Pružan,
- Ključne intervencije Komisije za zakonodavstvo Udruženja na Nacrt Zakona o šumama FBiH koji je predložio Savez općina i gradova FBiH, a koje su usaglašen sa Šumarskim fakultetom u Sarajevu i Hrvatskim šumarskim društvom Mostar - Jusuf Čavkunović, dipl. ing. šum.

Nakon uvodnih izlaganja predsjednik Skupštine je otvorio raspravu po drugoj tački dnevnog reda, te su učešće u diskusiji uzeli Ahmet Sejdić, dipl. ing. šum., Juso Omerašević, dipl. ing. šum., mr. sci. Ahmed Dizdarević, Ismet Sendić, dipl. ing. šum., Omer Pašalić, dipl. ing. šum., Muhidin Ferić, dipl. ing. šum., Taib Halilović, dipl. ing. šum., Jusuf Čavkunović, dipl. ing. šum., Seid Čorbić, dipl. ing. šum., Nijaz Humkić, dipl. ing. šum., Senad Selimbašić, dipl. ing. šum., Samir Alikadić, dipl. ing. šum., prof. dr. Faruk Mekić i Pašo Hodžić, dipl. ing. šum. Nakon diskusije Skupštini se obratio predsjednik Udruženja prof. dr. Mersudin Avdibegović, te dao određena obrazloženja i pojašnjenja vezano za ovu tačku dnevnog reda.

Skupština Udruženja je sa 42 (četrdesetdva) glasova “ZA”, 2 (dva) glasa „PROTIV“ i 4 glasa “SUZDRŽAN”, donijela je sljedeće

ZAKLJUČKE

- Skupština Udruženja inženjera i tehničara šumarstva Federacije Bosne i Hercegovine u potpunosti prihvata izvještaj Komisije za zakonodavstvo Udruženja u vezi učešća Udruženja u aktivnostima na izradi novog Zakona o šumama FBiH.
- Skupština Udruženja inženjera i tehničara šumarstva Federacije Bosne i Hercegovine u potpunosti podržava način rada i stručno-naučne principe kojima se rukovodila Komisija za zakonodavstvo Udruženja u toku izrade prijedloga intervencija na Nacrt Zakona o šumama FBiH koji je predložen od strane Saveza općina i gradova FBiH.

- Skupština zadužuje Predsjedništvo Udruženja i Komisiju za zakonodavstvo da u narednim aktivnostima nastoji ugraditi osnovane primjedbe koje su kroz diskusiju iznešene na Skupštini.
- Skupština Udruženja inženjera i tehničara šumarstva Federacije Bosne i Hercegovine u potpunosti podržava stavove Predsjedništva Udruženja koji su upućeni nadležnim organima vlasti Federacije Bosne i Hercegovine u kojima je:
 - Izražena duboka zabrinutost povodom trenutnog stanja u oblasti šumarstva na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, te negativnim posljedicama koje isto može izazvati.
 - Iskazana spremnost Udruženja inženjera i tehničara šumarstva Federacije Bosne i Hercegovine da sve svoje kapacitete stavi na raspolaganje i konstruktivno sarađuje sa svim relevantnim subjektima u oblasti šumarstva, zakonodavnom i izvršnom vlašću, nevladinim sektorom, naučno-obrazovnim institucijama i međunarodnim organizacijama u cilju izrade i hitnog donošenja adekvatne zakonske regulative koja bi omogućila očuvanje šumskih resursa i unaprjeđenje razvoja sektora šumarstva u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Ad. 3. Predsjednik Udruženja je upoznao prisutne da je u Udruženju izuzetno teška finansijska situacija, te da bez plaćanja kolektivne članarine Udruženje ne može opstati, te zamolio prisutne da razgovaraju sa rukovodiocima kantonalnih preduzeća šumarstva oko ispunjavanja njihovih obaveza prema udruženju, a po pitanju kolektivne članarine. Kolektivnu članarinu redovno izmiruju ŠPD-i Unsko-sanske šume, Sarajevo šume, Šume TK i Bosansko-podrinjske šume, dok Hercegbosanske šume, Šume ZDK, Srednjobosanske šume i Šume Županije Zapadnohercegovačke ne izmiruju redovno članarinu, odnosno nisu ni potpisani Ugovori o kolektivnom članstvu. Svi jetli primjeri su novi kolektivni članovi, i to Wald projekt, Šumarstvo Prenj, Šumarstvo Ljuta i Šumarski fakultet u Sarajevu koji su se uključili u kolektivno članstvo, kao i grupa studenata koja je samoinicijativno zatražila da plaća simboličnu članarinu u iznosu od 1,00 KM/godišnje. Upućen je prijedlog Ugovora i Kantonalnim upravama za šumarstvo da se uključe u finansiranje rada Udruženja.

Predsjednik Predsjedništva je zatim upoznao Skupštinu sa aktivnostima Udruženja po pitanju saradnje sa kolegama iz Turske i da se pripremaju projekti koji će se raditi u saradnji sa kolegama iz Turske, kao i da je Predsjedništvo Udruženja donijelo Odluku o simboličnom stipendiranju po jednog učenika i studenta ispred Udruženja.

Istakao je da Udruženje priprema i prevod i izdavanje knjige o šumarstvu BiH koja je izdata 1904. godine u Austriji.

Skupština je završena u 14,30 sati.

Zapisnik vodio
Azer Jamaković

Predsjednik Skupštine
Fadil Šehić, dipl.ing.šum.

IN MEMORIAM

POSLJEDNJI POZDRAV KOLEGI VLADI TOPIĆU

Zvao me je Malena. Velikim slovom, kao da mi je tako ime. Malena... I sad bih se takvom imenu rado odazvala...

Imala sam dvadesetjednu... Mlada inženjerka sa licem djeteta... I srcem djeteta... Vlado je bio isti takav. Dijelili smo kancelariju. Sa njim sam mogla razgovarati o Malom Princu... "Odrasli su katkad vrlo, vrlo čudni"... Mogla sam mu reći i koliko mi nedostaju razgovori o Malom Princu... Moj drug, moj pokojni drug Vladislav Vlado Topić, mogao je razumjeti sve... Umro u 72. godini, a ni sedam ih nije imala njegova duša...

Mogli smo razgovarati o Lukreciji Bordžiji, ona mu je bila omiljeni historijski lik... I Poncije Pilat (ovaj nije bio omiljen, ali je Vladina mašta sklopila njegov karakter, vjerovatno odgovarajući...) Kad je otišao u penziju kupila sam mu knjigu o Ponciju Pilatu... Da ne pričam kako sam je i koliko puta zaboravila ponijeti... Uglavnom, na kraju mi ju je poklonio... Sad imam njegov poklon, koji sam sama kupila...

Kad nije bilo mnogo posla izvodili smo razne karefeke... I smišljali načine kako da (uglavnom ja), nekoga zeznem(o)... Uglavnom su to bili neki nadobudni dječaci...

Mogao mi je pričati o svom djetinjstvu na Marindvoru... O poznatim komšijama. Rejhanu Demirdžiću i Himzi Polovini, naprimjer... O svojim drugarima, Rizi i Omeru... O svojoj majci, koja je kuhala k'o zmaj! (I Seka je kuhala k'o zmaj, samo nije imala neki "repertoar")... Seka mu je bila supruga. Bolovala je, između ostalog, od šećerne bolesti.

Vlado je mogao pričati o Zoki. Danima je mogao pričati o Zoki. Zoka je sin njegove sestre, koja je rano umrla, pa ga je Vlado praktično odgojio. (Vlado je odgajao djecu i njegovao bolesnike.) Zoka živi u Bijeljini, i morala sam se, zajedno sa Vladom, radovati svakom njegovom dolasku, toliko je Vladina radost bila prelazna.

Prvi Vladin "posao" bila je recepcija hotela "Bristol". Za džeparca. Ali bilo mu je fino, upoznao je finu raju.

Svaki dan je čitao 'Đenje. I ja s njim. Ponekad bih postavljala pitanja o vanjskoj politici. Tu je uglavnom najveću težinu imalo Omerovo mišljenje. Postavljala sam i razna druga pitanja, ali rijetko iz šumarstva, naše struke. Žao mi bilo trošiti Vladino vrijeme na nešto što znaju i druge kolege, jer Vlado je znao mnogo "neobičnog".

Dugo ga nisam nazvala. Dugo nije bio Božić. Vlado ustvari nije ni slavio Božić, Božić je slavila Seka, pa kad je Vlado otišao u penziju zvala sam telefonom da čestitam Seki, a kad je Seka umrla zvala sam... Zvala sam da kažem "znam da ne slavite Božić, ali kako ste?" I onda bi Vlado i Malena pričali telefonom pola sata. On je mene zvao za Bajrame, Nove Godine smo zvali pola-pola, a 8. mart – zna se! Meni je tu nešto falilo pa sam ja njega jednom nazvala da čestitam 6. april. To je, nažalost, na moju veliku žalost, bilo prošle godine!

Imao je svijetle oči koje bi se ponekad punile suzama. Ponekad i zbog mene. E pa, moje su tamne...

Počivaj u miru, druže Vlado!

Mr.sc. Mirzeta Memišević

Nedavno smo ostali bez doajena Uzgajanja šuma u Bosni i Hercegovini dr. Konrada Pintarića, redovnog profesora Uzgajanja šuma u penziji. O profesoru Pintariću se mogu napisati mnoge priče i eseji o zadacima i projektima koje je realizirao, kao i o djelima koja je iza sebe ostavio. Sve navedeno mu ostavlja počasno mjesto u našoj šumarskoj praksi, kao i u srcima svih šumara koji su bili njegovi savremenici. Neka djela profesora Pintarića je moguće naći i u bibliotekama. Neka nam bude dozvoljeno da se još jednom podsjetimo nekih crtica iz njegovog života.

Naime, prof. dr. Konrad Pintarić, dipl. inž. šumarstva je rođen 4. 2. 1919. godine u Varaždinu. Osnovnu školu završio je u Petrovaradinu, a Realnu gimnaziju u Novom Sadu, gdje je maturirao školske 1936/37. godine. Studij šumarstva upisao je na Poljoprivredno-šumarskom fakultetu u Zemunu, a diplomirao je 1942. godine na Šumarskom odsjeku Poljodjelsko-šumarskog fakulteta u Zagrebu.

Nakon diplomiranja služi u Sremskoj Mitrovici i Zemunu. Poslije Drugog svjetskog rata po dekretu vlade biva iz Zagreba poslat na službu u šumarije Glamoč, Bugojno, Zenica, Sarajevo.

Sredinom 1950. godine biva izabran za asistenta na Šumarskom odsjeku Poljoprivredno-šumarskog, kasnije Šumarskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, zatim u zvanje docenta (1959.), izvanrednog profesora (1966.) i redovnog profesora (1972. godine) za predmet uzgajanje šuma. Umirovljen je 01. 7. 1984. godine.

Stručno se usavršavao na Institutu za uzgajanje šuma (Institut für Waldbau) Visoke tehničke škole - ETH (Eidgenössische Technische Hochschule) u Zürichu, gdje je boravio do kraja 1955. godine. U istom institutu je nastavio stručno usavršavanje u periodu od 05. 11. 1956. do 31. 1. 1957., gdje je kao asistent na predmetu uzgajanje šuma stekao znanstvenu titulu doktora tehničkih znanosti 01. 7. 1957. godine, odbranivši rad pod naslovom: "Studie zum Laerchenanbau in Bosnien". Dok je boravio u Švicarskoj imao je priliku upoznati se s nobelovcem Lavoslavom Ružičkom, što je na Pintarića ostavilo poseban dojam, jer mu je Ružička pomagao kod rada na doktoratu. Premda je u Švicarskoj imao idealne uslove za dalja istraživanja, profesoru Pintariću je u životu obitelj uvijek bila na prvom mjestu. Naime, nakon poziva koji je dobio od supruge prof. Pintarić napušta Švicarsku i vraća se u Sarajevo.

Uža specijalnost poštovanog profesora bila je obnova i njega prirodnih šuma, konverzija nisko produktivnih lišćara u viši produktivniji uzgojni oblik, kao i introdukcija stranih vrsta drveća radi povećanja prinosa naših šuma. Pod stručnim nadzorom profesora Pintarića i njegovih saradnika postavljene su širom Bosne i Hercegovine brojne eksperimentalne plohe različite namjene, uključujući i one sa stranim vrstama drveća (duglazija, ariš, sitkanska smrča i dr.), sa kojih su sakupljana znatsvena saznanja značajna za razvoj šumarstva uopće i gospodarenja ovim prirodnim resursom.

Prof. Pintarić nije umirovljenjem prekinuo aktivan rad u struci. Naprotiv, intenzivno je radio i dalje, posvećujući posebnu pažnju nekim aspektima zaštite okoliša.

Tokom višegodišnjeg aktivnog djelovanja objavio je oko 150 znanstvenih i stručnih radova, pretežno u znanstvenoj publikaciji "Radovi Šumarskog fakulteta i Instituta za šumarstvo u Sarajevu", zatim u znanstveno-stručnim časopisima Hrvatske, posebno u "Šumarskom listu", dok je u Bosni i Hercegovini stalni saradnik časopisa "Šumarstvo i drvna industrija", te u nekim od prestižnih šumarskih publikacija u inostranstvu. Mnoga od svojih istraživanja je prezentovao na brojnim znanstvenim i stručnim skupovima u zemlji i inostranstvu.

Isto tako važno je spomenuti i godine kada je izvršena agresija na BiH i kada su s okupiranog sarajevskog naselja Grbavica gdje se nalazi Šumarski fakultet, sva građa i inventar pokradeni i preneseni u današnju Republiku Srpsku i susjednu Srbiju. Među mnoštvom dokumenata nalazio se i veliki broj znanstvenih radova i rukopisa čiji je autor bio profesor Pintarić. Na veliku žalost, danas im nema traga.

Dr. Pintarić je, kao odgovorni istraživač ili kao saradnik, sudjelovao u brojnim znanstvenim projektima, studijama i planovima iz uzgajanja šuma, a imao je aktivnu ulogu i u mnogim multidisciplinarnim znanstvenim projektima.

Pedagoška djelatnost profesora Pintarića bila je, također, vrlo uspješna. Bio je mentor za 50-ak diplomskih radova, dva magistarska rada i četiri doktorske disertacije.

Na Šumarskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, radeći više od tri desetljeća, dr. Pintarić je obavljao važne funkcije. Bio je prodekan za znanstveno-istraživački rad; šef Katedre i Zavoda za uzgajanje šuma; predsjednik Upravnog odbora i Savjeta Fakulteta. Aktivan je bio u Savezu inženjera i tehničara šumarstva i prerade drveta Bosne i Hercegovine, a posebno je značajan njegov rad u Međunarodnoj uniji znanstvenih organizacija šumarstva (IUFRO) sarađujući u radnim grupama za prirodne šume-prašume i za proučavanje brzorastućih vrsta četinjača.

Za višegodišnji plodni rad i djelovanje dr. Konrad Pintarić dobio je nekoliko priznanja: nagradu za znanstvenu djelatnost "Veselin Masleša" (1984); zatim Plaketu Univerziteta u Sarajevu; Povelju Šumarskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu; Povelju Saveza inženjera i tehničara šumarstva i drvne industrije Hrvatske (u povodu 130. obljetnice osnivanja Hrvatsko-slavonskog šumarskog društva); Orden rada sa zlatnim vijencem SFRJ i dr. Godine 1995. promovisan je za redovnog člana Hrvatskog društva za znanost i umjetnost u Sarajevu.

Najzad, treba istaći i kolegijalne, ljudske, vrijednosti dr. Pintarića iskazane posebno u toku rata i blokade Sarajeva. Iako je u penziji i u poznim godinama, sa narušenim zdravljem, te velikom obiteljskom tragedijom kad mu je poginuo sin, aktivirao je svoja poznanstva u inostranstvu osiguravajući humanitarnu pomoć stranih kolega šumara, koja je u vidu obiteljskih paketa, u više navrata, dolazila na adrese naših šumarskih stručnjaka i njihovih obitelji, ali i drugih osoba kojima je ta pomoć omogućila preživljavanje u tim teškim vremenima. Ova plemenita akcija, ostvarena u najtežim uslovima rata, i bez riječi sama dovoljno govori o plemenitosti lika gospodina Pintarića, što njegove sarajevske kolege, posebno njegovi bivši studenti, neće zaboraviti.

Poštovana porodico još jednom na kraju izražavam Vam svoju i saučešće svih zaposlenika Šumarskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu sa upućivanjem pažnje šumarske struke i znanosti na djela koja je prof. Pintarić ostavio. Ponosni smo što smo ga poznavali.

Prof. dr. Faruk Mekić

OPROŠTAJNI GOVOR

Na posljednjem oproštaju od prof. dr. Konrada Pintarića u ime Hrvatskog šumarskog društva iz Mostara, nazočnima se obratio predsjednik Društva gosp. Ljubo Rezo sljedećim riječima:

Poštovana ožalošćena obitelji prof. dr. Konrada Pintarića, poštovani kolege šumari i ostali nazočni!

Uvijek kad netko od nas odlazi u vječnost sjećamo se njegovih uspjeha, rezultata, odnosa među ljudima i konačno neupitnih zasluga.

O malim ljudima sjećanja su ograničena, kod većih nešto više, a najvećih sjećanja obuhvataju ukupnu javnost jednog prostora, države, znanosti pa čak i šire.

Danas se sjećamo jednog od najvećih, čije je djelo i djelovanje obilježeno kroz šumarstvo čitave Bosne i Hercegovine, šumarstvo Europe i Svijeta. O njegovom su znanstvenom radu govorile njegove kolege znanstvenici, o pedagoško edukativnom također kolege s Fakulteta, a ja osjećam dužnost da u nekoliko misli pokušam vratiti sjećanja na mog dragog profesora, praktičara u struci, koji nam je pomagao, gdje god smo mi kao inženjeri šumarstva radili i, konačno, onoga koji se trudio pomoći oko profiliranja strukovnih šumarskih udruženja.

Zašto je on ostavio tako izuzetan trag kod nas svih kao studenata, a potom inženjera u našoj dragoj grani šumarstva?

Njegov odnos prema šumarskoj znanosti bio je od izuzetnog značaja, odnos prema radu kao kultu čovjekovog življenja na zemlji, a prema nama studentima i šumarskim poslenicima kao onima koji moramo taj čarobni zanos oduševljenja prenositi na druge. Nije njegov trag pobrisan u nama ma kako nam sada izgleda jer je naš društveni ugled izgubio na sjaju od vremena kada smo mu bili studenti.

On je bio plemić po ponašanju, a običan čovjek u pristupu ljudima. Takvog su ga doživljavali u Sarajevu, Zagrebu, Beogradu, Ljubljani, Cirihi i diljem Europe. Sjećam se jednog studijskog putovanja 80-tih godina u Švicarsku. Na tom putovanju su bili šumarski stručnjaci iz BiH i Hrvatske. Profesor Pintarić nam je bio ne samo vodič i prevoditelj, nego i znanstveni reprezentant. Bili smo na jednoj oglednoj plohi konverzije bukovih šuma kada su njegove kolege profesori ciriškog Šumarskog fakulteta i njihovi studenti zamolili za kratku stanku. Svečano su mu pred nama čestitali rođendan i uručili prigodan dar: naprtnjaču i planinarski cepin kao znak pažnje jer je prije više godina predavao na njihovom fakultetu.

Bili smo počašćeni što je i nama predavao i radio u našoj grani šumarstva tako tiho i samozatajno.

Ovaj naš fakultet, svi mi njegovi studenti još dugo ćemo se ponositi što je bio dio naše šumarske znanosti, dio našeg obrazovanja i što nam je usađivao i usadio moralan odnos prema ljudima i našoj struci. Takva moralna vertikala i znanstvena veličina rađa se i živi među nama možda jednom u sto godina.

Dragi profesore,

hvala ti u ime nas, tvojih bivših studenata, u ime svih inženjera u našoj struci i u ime Hrvatskog šumarskog društva iz Mostara, ja mislim da si svim članovima bio uzor!

Počivaj u miru!

U Sarajevu,
06. 10. 2010.

**Dr. sc. ČEDOMIL
ŠILIĆ**
(1937. – 2010.)

Dvadeset i trećeg listopada ove godine brojni prijatelji, kolege i kolegice, poštovaoci njegova djela ispratili su na posljednje putovanje dr. sc. Čedomila Šilića na groblju sv. Mihovila u Sarajevu. Dva dana ranije izgubio je bitku za život, čiji je najveći dio posvetio biljnom svijetu i prirodi; i u vrijeme narušenog zdravlja nije posustao.

Prije sedamdeset i četiri godine životni put dr. sc. Čedomila Šilića započeo je u Sarajevu, gdje je rođen 4. veljače 1937. godine. Osnovnu školu, nižu gimnaziju i malu maturu završio je u rodnom gradu. Daljnje je školovanje nastavio upisom u Srednju šumarsku školu u Banjoj Luci 1952. godine, koja prelazi sa radom na Ilidžu kod Sarajeva i gdje završava četvrti razred i stječe diplomu šumarskog tehničara 23. lipnja 1956. godine. Za vrijeme trogodišnjeg banjalučkog srednjoškolskog obrazovanja prof. Hrvoje Kovačević, koji mu je predavao botaniku i dendrologiju, razvio je kod mladog Čedomila Šilića smisao za crtanje u prirodi i poticao ljubav prema prirodi, posebice prema biljnom svijetu. Na Poljoprivredno-šumarski fakultet, Šumarski odsjek, Univerziteta u Sarajevu upisao se akademske 1956./57. godine, na kojem je diplomirao 7. ožujka 1963. godine. Tijekom studija izdržavao se sam radeći na ilustraciji raznih knjiga i drugih publikacija, na kartografskim poslovima, te kao demonstrator na predmetu Opća botanika (kod prof. dr. sc. Vojina Gligića), a poslije na predmetu Dendrologija (kod prof. dr. sc. Pavla Fukareka). Ostao je u sjećanju brojnih nekadašnjih studenata šumarstva kao vrstan poznavalac flore. Ova suradnja ga sve više opredjeljuje za ova dva predmeta i sve što je vezano za njih; izrada botaničkih, dendroloških, fitocenoloških i pedoloških učila, koja su korištena u nastavi i koja su krasila prostorije Fakulteta sve do njegovog razaranja u ratnom vremenu 1992. – 1995. godine. Paralelno sa studijem obavljao je poslove stručnog nadzornika u Planinskoj botaničkoj bašti "Alpinetum" na Trebeviću, koja je bila u sastavu Fakultetskog šumskog oglednog dobra "Igman" Ilidža, a od 1. srpnja 1963. godine kao nastavni i znanstveni objekt Šumarskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Na ovom radnom mjestu imao je priliku proširiti praktično znanje i iskustvo iz botanike, posebice floristike. Kraće vrijeme je proveo na stručnom usavršavanju u botaničkim vrtovima u Zagrebu i Ljubljani. Prikupljao je i donio u "Alpinetum" veliki broj biljaka i herbarski biljni materijal sa mnogih planina, od Julijskih i Kamniških Alpa do Šar planine i Prokletija. Na studentskim boravcima bio je u više botaničkih institucija u Budimpešti, Pragu, Beču. Istraživao je floru i na području Apeninskog poluotoka, u Bugarskoj i Grčkoj radi komparacije nekih kritičnih biljnih vrsta sa srodnim vrstama ovih područja.

Pokazujući zanimanje za taksonomiju biljaka, u dogovoru sa prof. dr. sc. Ernestom Mayerom iz Ljubljane radi na prikupljanju potrebne građe za obradu teme koju je prijavio za doktorsku disertaciju pod naslovom: "Morfologija genusa *Satureja* L., *Calamintha* Moench, *Micromeria* Benthams, *Acinos* Moench i *Clinopodium* L. u flori Jugoslavije". Disertaciju je obranio na Sveučilištu u Ljubljani 18. prosinca 1974. godine i stekao znanstveno zvanje doktora botaničkih znanosti.

Nakon diplomiranja na Šumarskom fakultetu kraće vrijeme radio je kao upravnik Botaničkog vrta Zemaljskog muzeja u Sarajevu, nakon čega odlazi na odsluženje vojnog roka. Po odsluženju vojnog roka, od 1. prosinca 1964. godine, stupa u stalni radni odnos u Zemaljskom muzeju u Prirodnjačkom odjeljenju u zvanju kustos-biolog, stručnjak za cvjetnice i šef Botaničkog vrta. U ovoj znanstvenoj instituciji dr. sc. Čedomil Šilić radio je i napredovao više od 30 godina, tj. sve do odlaska u mirovinu 1996. godine, u zvanju znanstvenog savjetnika, u koje je biran 1985. godine. Međutim, i odlaskom u mirovinu nastavio je veoma aktivno sa znanstvenim radom i objavljivanjem brojnih znanstvenih i popularnih radova.

Od 1996. do 2002. godine, po nekoliko mjeseci godišnje, radio je u Institutu "Planina i more" u Makarskoj na prikupljanju herbarskog materijala na planini Biokovo, na determinaciji i muzeološkoj obradi toga materijala radi formiranja herbarske zbirke flore Biokova, zajedno sa dr. sc. Marijom-Editom Šolić, iz navedenog instituta.

Njegov veoma bogat znanstveni opus sadrži radove iz oblasti taksonomije, ekologije, horologije, fenologije i vegetacije, s posebnim osvrtom na endemične i reliktnne biljke, te njihovu ugroženost i zaštitu. Posebno su poznate njegove edicije prirodoslovnih knjiga pod nazivom "Priroda Jugoslavije" "Atlas drveća i grmlja", "Šumske zeljaste biljke", "Endemične biljke", "Ukrasno drveće i grmlje"; sve su imale više izdanja. Inicira 2002. godine novu seriju knjiga pod nazivom "Priroda Bosne i Hercegovine" i objavljuje dvije knjige: "Endemične i rijetke biljke Parka prirode Blidinje" i "Atlas dendroflоре (drveće i grmlje) Bosne i Hercegovine" djela nezaobilazna za studente šumarstva, hortikulture, biologije, te farmacije i agronomije, ali i za sve poštovaoce prirode.

Osim znanstvenih radova, objavio je preko 130 popularnih i znanstveno-popularnih radova, većinom iz biljnog svijeta, u časopisima: "Biološki list", "Fondeko svijet", "Ekologija" i dr.

Za svoj rad primio je brojna priznanja, uz ostala, nagradu: "Veselin Masleša", Šestoaprilsku nagradu grada Sarajeva, Orden rada sa zlatnim vijencem.

Veoma poznat u botaničkim krugovima i daleko izvan granica Bosne i Hercegovine, njegova mnogobrojna djela podsjećat će na dr. sc. Čedomila Šilića i njegov samopriegoran rad na proučavanju biljnog svijeta i prirode i zalaganje za njihovu zaštitu.

Neka mu je slava i hvala, laka mu bila bosanska zemlja!

Prof. dr. sc. Vladimir Beus

MITHAT HUREM
(1953. – 1995.)

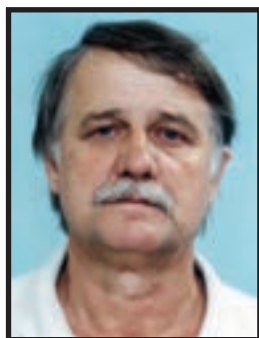
Midhat Hurem se rodio 13.11.1953. godine u Kruščici, Općina Vitez. Srednju mašinsku školu završio je u Novom Travniku 1973. godine. Iste godine je upisao Šumarski fakultet u Sarajevu kojeg je uspješno završio diplomiravši 17.12.1978. godine. Početkom 1978. godine zaposlio se u Šumariji Vitez, koja se nalazila u sklopu tadašnjeg OOUR-u Šumarstvo, RO Šipad "Sebešić" sa sjedištem u Travniku, postavljen je za rukovodioca RJ. Šumarije Vitez u Vitezu. Kao mladi šumarski inženjer Midhet Hurem je postao omiljen među kolegama rukovodiocima radnih jedinica u OOUR-u Šumarstvo RO "Sebešić" sa sjedištem u Travniku. Na mjestu rukovodioca Šumarije ostaje sve do početka rata 1992.

Tokom rata obavljao je niz funkcija kao što su zamjenik komadanta Rejonskog štaba za Kruščicu i Vranjsku.

Početkom 1995. godine postavljen je za direktora Šumarije Kruščica u Kruščici. Na ovoj funkciji ga je zadesila smrt nesretnim slučajem. Zbog požrtvovanosti i doprinosa tokom rata, bio je izuzetno cijenjen i poštovan.

Neka mu je vječni rahmet.

Slobodan Ličanin, šum. teh.

**DRAGUTIN (IVE)
LEVARDA**
(1946. – 2010.)

Dragan je potekao iz zanatlijske porodice. Otac mu je bio poznati majstor za izradu samara u neposrednoj blizini Šarene džamije u Travniku.

Rođen je u Gornjem Docu 1946. godine, poznatom prigradskom naselju zanatlija i školovanih mještana starosjedioca. Osmogodišnju i srednju školu završio je u Travniku. Bio je učenik na daleko poznate travničke gimnazije koju je završio 1965. godine.

Šumarski fakultet završio je u Sarajevu 1970. godine. Iste godine počinje raditi u Šumariji Travnik u Novoj Biljoj na poslovima šefa eksploatacije. Poslije nekoliko godina prelazi ekonomsko planski sektor RZ RO ŠIPAD "Sebešić" u Travniku. Krajem 1978. godine počinje raditi na poslovima šefa Šumarije Turbe. Na ovom rukovodećem mjestu ostaje raditi do 1988. godine.

Dragana su odlikovale osobine dobrog čovjeka i vrsnog organizatora poslova u šumarstvu, 1988. godine imenovan je za direktora OOUR-a Šumarstvo koje je kasnije preimenovano u ŠPP "Lašvansko". 1997. godine formira privatno preduzeće za proizvodnju i izradu rezane građe isključivo od lišćara. U septembru 2010. godine je umro savladan teškom bolesti.

Ostaće upamćen kao dobar rukovodilac i stručnjak u poslovima koje je obavljao.

Pokoj mu vječni i hvala.

Slobodan Ličanin, šum. teh.

UPUTE AUTORIMA

Časopis „Naše šume“ objavljuje naučne/znanstvene članke iz područja šumarstva, hortikulture, zaštite prirode, lovstva, ekologije, prikaze stručnih predavanja, savjetovanja, kongresa, proslava i sl., prikaze iz domaće i strane stručne literature, te važnije spoznaje iz drugih područja koje su vezane za razvoj i unapređenje navedenih područja. Objavljuje nadalje i ono što se odnosi na stručna zbivanja u u navedenim područjima kod nas i u svijetu, podatke i crtice iz prošlosti šumarstva, prerade i upotrebe/uporabe drveta/drva.

Članci kao i svi drugi oblici radova koji se dostavljaju zbog objavljivanja moraju biti jasno i sažeto napisani na bosanskom/hrvatskom jeziku.

Molimo autore da se pridržavaju sljedećeg:

- Strukturu naučnog/znanstvenog članka treba da čine: kratak izvod, o temi članka najviše do 1/2 stranice, uvod, metod rada, analiza podataka i diskusija, zaključci, eventualno zahvale, literatura, sažetak.

- Naučni/znanstveni i stručni članci u prilogu trebaju imati sažetak (Summary ili Zusammenfassung) na engleskom ili njemačkom jeziku (iz posebnih razloga na nekom dugom jeziku) podatke i zaključke razmatranja. Autori su odgovorni za tačnost/točnost prijevoda na strani jezik. Sažetak na stranom jeziku treba biti napisan najmanje na 1/2 stranice s proredom na papiru formata A4. Također i svi crteži, fotografije, tabele, grafikoni, karte i sl. treba da imaju prijevod pratećeg teksta na jezik na kome je pisan sažetak.

- Za naučne /znanstvene radove obavezno je navođenje ključnih riječi (do 5 riječi) navedenih ispod izvoda.

- U uvodu treba napisati ono što se opisuje (istražuje), a u zaključku rezultate istraživanja i njihov značaj.

- Opseg teksta može iznositi najviše 10 štampanih/tiskanih stranica časopisa sa prilozima (tablice, slike, crteži...) što znači do 16 stranica sa proredom 1,5 na papiru A4. Samo u izuzetnim slučajevima Redakcija časopisa može prihvatiti radove nešto većeg obima /opsega, ako sadržaj i kvaliteta tu obimnost /opsežnost opravdavaju.

- Naslova rada treba biti kratak i jasno izražavati sadržaj rada. Ako je članak već štampan/tiskan ili se radi o prijevodu, treba u bilješci na dnu stranice (u fusnoti) navesti gdje, kada i na kojem jeziku je štampan/tiskan.

- Fusnote glavnog naslova označavaju se zvijezdicom, dok se fusnote u tekstu označavaju redoslijedom arapskim brojevima, a navode se na dnu stranice gdje se spominju. Fusnote u tablicama označavaju se malim slovima i navode odmah iza tablica.

- Za upotrebene oznake treba navesti nazive fizikalnih veličina, dok manje poznate fizikalne veličine treba posebno objasniti u jednačinama/jednadžbama i sl.

- Tablice i grafikone treba sastaviti i opisati da budu razumljivi i obilježiti ih brojevima kako slijede.

- Sve slike (crteže, karte i fotografije) treba priložiti odvojeno od teksta i olovkom napisati broj slike, ime autora i naslov članka.

- Crteže, karte i grafikone treba uredno nacrtati. Tekst i brojke (kote) napisati uspravnim slovima, a oznake fizikalnih veličina kosim. Fotokopije trebaju biti jasne i kontrastne.

- Poželjno je navesti u čemu se sastoji originalnost članka i zbog kategorizacije po međunarodnim kriterijima.

- Obavezno treba abecednim i hronološki/kronološkim redom navesti literaturu na koju se autor u tekstu poziva. Kao primjer navodimo:

1. Šilić, Č. (1990.): Endemične biljke; IP»Svjetlost«, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo i Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.

2. Fabijanić, B., Fukarek, P., Stefanović, V. (1963.): Pregled osnovnih tipova šumske vegetacije Lepenice; Naučno društvo BiH, Posebna izdanja, knjiga III, Sarajevo, pp. 85-129.

3. Ewald, J. (2004.): On the status of phytosociology as a discipline; Botanical Electronic News, No. 326. (www.ou.edu/cas/botany-micro/ben/ben326.html).

- **Pored punog imena i prezimena autora treba navesti zvanje i akademske titule (npr. prof., dr., mr., dipl. ing. ...).**

- **Tekst članka treba (osim izuzetno), pripremiti s pomoću Microsofte Office Word: veličina slova 12, pismo: Time New Roman, margine teksta lijeve i desna 3,17 cm i gornja i donja 2,54 cm.**

- Potpuno završene i kompletne članke (CD, tekst u dva primjerka) slati na adresu Uredništva.

- Primljeni rad Uredništvo dostavlja recenzentu odgovarajućeg područja na mišljenje u zemlji, a za znanstvene članke i recenzentima u inozemstvu.

- Primljeni radovi sa prilozima se ne vraćaju.

- **Objavljeni radovi se honoriraju, stoga autor uz rukopis treba dostaviti broj žiro računa banke, naziv banke, broj vlastitog žiro-računa, broj L/K - izdate od, JMBG, adresu i općinu stanovanja (CIPS).**

Redakcija časopisa „Naše šume“

Ul. Titova br. 7,

71 000 Sarajevo

Bosna i Hercegovina

www.usitfbih.ba

e-mail: info@usitfbih.ba

Vodice - Bosanski Petrovac
(Foto: Sabahudin Solaković - Photo: Sabahudin Solaković)

Radalje - panoramski snimak

Panorama Devečanskih stijena

Koričanske stijene sa autohtonim crnim borom

Dolina Ugra

Foto: Slobodan Ličanić - Photo: Slobodan Ličanić